
This is the **published version** of the article:

Tarrida Aribau, Pol; Tulla Pujol, Antoni Francesc. L'accés a la terra a Catalunya. Anàlisi de l'estat de la qüestió a Catalunya i Europa (França, Bèlgica i Alemanya). 2018. 98 p.

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/200623>

under the terms of the license

L'accés a la terra a Catalunya

Anàlisi de l'estat de la qüestió a Catalunya i Europa (França,
Bèlgica i Alemanya)

Autor:

Pol Tarrida Aribau (NIUB: 16281786)

Tutor:

Dr. Antoni Francesc Tulla, Universitat Autònoma de Barcelona

Treball de fi de màster

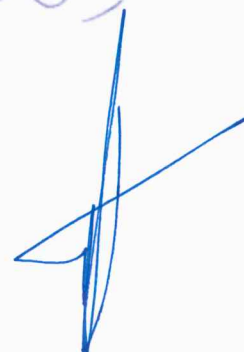
Màster en Estudis Territorials i de la Població (METiP)

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

29 de juny del 2018

Curs acadèmic 2017/2018

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

G Departament
de Geografia

Màster oficial en
Estudis Territorials
i de la Població

L'accés a la terra a Catalunya

Anàlisi de l'estat de la qüestió a Catalunya i Europa (França,
Bèlgica i Alemanya)

Autor:

Pol Tarrida Aribau (NIUB: 16281786)

Tutor:

Dr. Antoni Francesc Tulla, Universitat Autònoma de Barcelona

Treball de fi de màster

Màster en Estudis Territorials i de la Població (METiP)

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

29 de juny del 2018

Curs acadèmic 2017/2018

Taula de continguts

1. INTRODUCCIÓ.....	2
1.1. RELLEVÀNCIA	2
1.2. HIPÒTESI.....	3
1.3. PREGUNTES DE RECERCA.....	3
1.4. MOTIVACIÓ PERSONAL	3
1.5. METODOLOGIA	3
2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ.....	5
2.1. MARC CONCEPTUAL	5
2.2. L'AGRICULTURA A EUROPA, UNA APROXIMACIÓ	9
2.1.2 <i>El mercat de terres a Europa.....</i>	<i>17</i>
2.3. L'AGRICULTURA A CATALUNYA, EN SÍNTESE	18
2.2.1 <i>Anàlisi de dades quantitatives</i>	<i>18</i>
2.2.2 <i>La regulació a Europa, Espanya i Catalunya.....</i>	<i>27</i>
2.4. ACCÉS A LA TERRA A CATALUNYA.....	33
2.3.1 <i>Causes i efectes de la problemàtica.....</i>	<i>34</i>
3. L'ACCÉS A LA TERRA A EUROPA.....	43
3.1. FRANÇA	43
2.4.1 <i>Característiques del model francès</i>	<i>46</i>
3.2. BÈLGICA	51
3.3. ALEMANYA.....	55
4. PROPOSTES QUE HAN SORGIT PER A UNA MILLOR GESTIÓ A CATALUNYA	59
5. RESULTATS.....	60
6. CONCLUSIONS.....	64
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I DIGITALS	68
8. ANNEX	76
8.1. MAPES	76
8.2. ENTREVISTES.....	85

Índex de gràfics

Gràfic 1. Variació percentual del preu de la hectàrea de SAU (2000-2009).....	16
Gràfic 2. Evolució dels preu de la terra a Catalunya (1984 – 2013).	26

Índex de mapes

Mapa 1. Distribució de les explotacions agrícoles per producció estàndard (2013).	76
Mapa 2. Explotacions amb producció inferior als 2.000 euros/ha que.....	76
Mapa 3. Edat dels titulars de les explotacions amb una producció estàndard inferior a 8.000 euros/ha (2013).	77
Mapa 4. Edat dels titulars de les explotacions amb una producció estàndard superior a 77	
Mapa 5. Variació dels titulars individuals d'explotacions (2005 – 2013).....	78
Mapa 6. Superfície Agrícola Útil (SAU) per règim de tinença (2013).	78
Mapa 7. Treballadors regulars en les explotacions amb una producció estàndard inferior a 8.000 euros/ha, per sexe (2013).	79
Mapa 8. Treballadors regulars en les explotacions amb una producció estàndard.....	79
Mapa 9. SAU utilitzada en funció de la mida de les explotacions (2013).	80
Mapa 10. Variació de productors ecològics registrats a finals d'any (2012 - 2016).	80
Mapa 11. Variació de la població ocupada al sector agrari (1999 – 2009).	81
Mapa 12. Mà d'obra familiar. Persona física titular per dos grans grups d'edat (2009). 81	
Mapa 13. Mà d'obra familiar. Persona física titular per sexe (2009).....	82
Mapa 14. Personalitat jurídica de l'explotació (2009).	82
Mapa 15. Distribució percentual de les explotacions per règim de tinença (2009).....	83
Mapa 16. Variació de la SAU en funció del règim de tinença (1999 – 2009).	83
Mapa 17. Dimensions de les explotacions segons la SAU (2009).	84
Mapa 18. Mitjana de Superfície Agrícola Útil (SAU) per explotació (2009).	84
Mapa 19. Percentatge d'explotacions que utilitzen per a la terra mètodes d'agricultura ecològica (2009).	85

Índex de taules

Taula 1. Principals característiques de l'agricultura a Europa (2013).....	10
Taula 2. Edat dels titulars de les explotacions més petites i més grans (2013).	13
Taula 3. Tipologia de treballador per producció estàndard i sexe (2013).	14
Taula 4. Distribució de les explotacions de l'UE-28 per mida i SAU.....	15
Taula 5. Dades principals de les variables estudiades.	19
Taula 6. Explotacions agràries per producció estàndard total en euros (2009, 2013 i 2016).....	20
Taula 7. Percentatge d'homes titulars i caps d'explotació (2009).....	22
Taula 8. Distribució de la SAU per règim de tinença (1999 – 2009).....	23
Taula 9. Dimensió de les explotacions segons la SAU (2009).....	24
Taula 10. resum de les causes i efectes de la situació actual de l'accés a la terra.	37
Taula 11. Principals bancs de terres a Catalunya.	38
Taula 12. Context a França.....	44
Taula 13. Terres adquirides per SAFER (2014).	48
Taula 14. Resultats de l'acció de SAFER.....	49
Taula 15. Terre de liens (2006 – 2014).	50
Taula 16. Context a Bèlgica.	51
Taula 17. Context a Flandes.	52
Taula 18. Context a Valònia.	53
Taula 19. Context a Alemanya.	56
Taula 20. Resum de les principals característiques de França, Alemanya i Bèlgica.....	62
Taula 21. Condicionants a l'accés a la terra a Catalunya.	65

Resum

Les previsions a 10 anys vista estimen que a la Unió Europea es jubilaran 3,4 milions de pagesos, quan a Catalunya el 2009 ja només el 4% tenia menys de 35 anys. En aquest context, l'objectiu del treball ha estat veure quins elements condicionen l'accés a la terra a Catalunya a aquelles persones joves que presenten projectes ecològics i, a partir de l'experiència d'altres països europeus, quines pràctiques poden servir de guia. Per aquest motiu s'ha analitzat l'estat de la qüestió per Catalunya i Europa, especialment a França, Bèlgica i Alemanya. L'estudi dels diferents casos ha demostrat que la intervenció pública en la regulació del mercat de terres i en l'agricultura manté un mercat estable on la incorporació dels més joves és lleugerament més fàcil. A partir d'aquí, per el cas català, s'han exposat diferents mesures per tal de revertir la tendència actual.

Resumen

Las previsiones a 10 años vista prevén que en la Unión Europea se jubilaran 3,4 millones de campesinos, cuando en Cataluña ya en 2009 solo el 4% tenía menos de 35 años. En este contexto, el objetivo del trabajo ha sido ver qué elementos condicionan el acceso a la tierra en Cataluña a aquellas personas jóvenes que presentan proyectos ecológicos y, a partir de la experiencia de otros países europeos, qué prácticas pueden servir de guía. Por este motivo se ha analizado el estado de la cuestión en Cataluña y Europa, especialmente en Francia, Bélgica y Alemania. El estudio de los distintos casos ha demostrado que la intervención pública en la regulación del mercado de tierras y en la agricultura mantiene un mercado estable donde la incorporación de los más jóvenes es ligeramente más fácil. A partir de aquí, para el caso catalán, se han expuesto distintas medidas para revertir la tendencia actual.

Abstract

The 10-year forecast estimates that 3.4 million farmers will retire in the European Union, when in Catalonia in 2009 4% were already under 35 years old. In this context, the purpose of this master's thesis has been to find out which elements determine access to land in Catalonia to those young people who have organic projects and, based on the experience of other European countries, what practices can be used as reference. For this reason the agricultural situation in Catalonia and Europe has been analyzed, especially in France, Belgium and Germany. The study of the different cases has shown that public intervention in the regulation of the land market and agriculture maintains a stable market where the inclusion of younger people is slightly easier. From here, in the Catalan case, different measures have been exposed to reverse the current trend.

1. Introducció

1.1. Rellevància

Per tal d'elaborar una política alimentaria tan a escala local com regional, la primera fase del procés en la que ens hem de centrar és en la producció dels aliments ja que l'agricultor és el pivot del sistema agrícola i alimentari sostenible. Aquest és qui a partir de combinar responsabilitats ecològiques, socials i econòmiques en les seves operacions comercials condiciona el sector. Sovint, però, la bibliografia existent es centra en tractar l'agricultura periurbana, en com fomentar els circuits curts de comercialització (agricultura de proximitat), la seguretat alimentaria o la sobirania alimentaria. Ara bé, pocs estudis han analitzat quines són les dificultats per accedir a la terra.

Fins el moment, a nivell europeu en destaca la publicació recent que va realitzar *Access to land*, sota el títol *Supporting access to land for farmers in Europe* (Rodrigo i Rioufol, 2017). El seu objectiu era mostrar experiències exitoses de com facilitar l'accés a la terra a projectes agroecològics en 6 països de la Unió Europea. A nivell català, però, les polítiques que s'han implementat són mínimes, la informació de com gestionen i regulen altres països la problemàtica és pobre i existeixen poques experiències que hagin funcionat en el temps.

Davant aquesta manca d'informació per part de l'administració, ciutadania i pagesos envers com es pot millorar l'accés a la terra, l'objectiu del treball és conèixer per què aquest accés és una problemàtica i quins models existeixen a Europa per regular el mercat de terres, l'accés a la terra i quins elements podem prendre com a referents per el cas català. Per posar llum en aquest buit, el treball s'estructura en una primera part on es presenta quina és l'estat de l'agricultura a Europa i Catalunya; les principals regulacions que existeixen; els condicionants a l'accés a la terra a Catalunya i les principals iniciatives que han sorgit. En una segona part, a escala europea, es presenta el cas de França, Bèlgica i Alemanya, com a mostra de diferents nivells de regulació del mercat de la terra i d'iniciatives socials. En tercer lloc, s'expliquen quines propostes s'han plantejat a Catalunya per contribuir a resoldre la problemàtica i, finalment, a les conclusions, s'exposen les accions prioritàries que considero que s'haurien d'implementar.

1.2. Hipòtesi

A l'hora de dur a terme el treball es va partir de dos supòsits que es van concretar en una hipòtesis de recerca. En primer lloc, s'entén que el sistema agrari tradicional està cada cop més industrialitzat però inadaptat a les demandes socials i ambientals, tant actuals com futures. En segon lloc, aquesta situació és el resultat de cercar únicament la rendibilitat econòmica i de no tenir en compte els interessos socials i polítics d'un sector agrari més ecològic i de proximitat. En aquest context, podem afirmar que la demanda per part de gent jove per accedir a la terra i poder conrear-la amb criteris ecològics i de proximitat, es troba insatisfeta per la dificultat d'accedir al lloguer o compra de la terra.

1.3. Preguntes de recerca

Per què és tan complicat l'accés a la terra a Catalunya?

És més fàcil comprar o arrendar la terra?

A partir de l'experiència d'altres països europeus, quins elements hem de tenir en compte per facilitar l'accés a la terra a Catalunya?

1.4. Motivació personal

En un context de crisi amb el sistema actual (econòmic, social, polític i ambiental), part de la ciutadania ha començat a replantejar-se si un altre sistema és possible. En el cas ambiental i, concretament l'alimentari, podem trobar l'auge de cooperatives alimentaries que busquen connectar amb la terra a partir de l'agroecologia, deixant de banda l'agricultura industrial intensiva d'elevat capital, perjudicial pel medi ambient, la salut i els petits agricultors. En aquest marc, personalment considero que cal potenciar l'agricultura local i sostenible amenaçada pel sistema actual. Per fer-ho, però, un primer pas imprescindible és treballar per analitzar quins mecanismes podem implementar a Catalunya per facilitar l'accés a la terra.

1.5. Metodologia

Per tal de dur a terme el treball s'han utilitzat tant dades quantitatives com qualitatives, de fonts primàries i secundàries. Les fonts principals han estat les dades quantitatives de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i el Centre Nacional d'Estadística (CNE) a través del cens agrari de l'any 1999 i 2009 i també la provinent de les bases de dades de l'Eurostat en matèria d'agricultura. Amb aquesta informació s'ha pogut contextualitzar

l'evolució en els últims anys del sector agrari a Catalunya i Europa en diverses tipologies com l'evolució de la Superfície Agrària Útil (SAU), el nombre d'explotacions per superfície i producció, l'agricultura des del gènere i l'edat, entre d'altres. Tota aquesta informació és recopilada mitjançant estadístiques agràries que, en el marc de la Unió Europea, permeten conèixer l'estructura de les explotacions agràries i dissenyar posteriorment les estratègies de la política agrària. En concret, el cens agrari es realitza cada 10 anys i en els períodes intercensals es duen a terme enquestes per mostreig. En aquest marc, davant l'ampli ventall d'escales geogràfiques que proporcionen les bases de dades obtingudes, s'ha escollit analitzar per Europa les dades per països, mentre les de Catalunya han estat per comarques.

A la pràctica, aquesta diversitat d'agents que realitzen els estudis, com també la diversitat temporal en la que s'han fet, ha comportat que l'anàlisi de les dades no sigui exacte en la seva totalitat. En primer lloc perquè les metodologies emprades a nivell europeu i català poden divergir entre elles i, en segon lloc, perquè amb el pas dels anys els procediments que s'han seguit han anat variant dins les pròpies institucions. Per exemple, en el Cens del 2009 s'estableix com a requisit per considerar que una explotació és aquella que té una superfície mínima d'1 hectàrea de superfície agrària útil o si compleix uns altres requisits.

També és important mencionar que l'elecció dels països analitzats a Europa no és aleatòria. França, Bèlgica i Alemanya han estat escollits com a països que presenten diferents models de regulació del sector agrícola en el seu territori. D'aquesta manera l'objectiu ha estat poder-los comparar per veure la diversitat de polítiques que es prenen en aquest sector i quins han estat els seus resultats.

Per altra banda, les dades qualitatives i primàries també s'han obtingut per diferents vies. Primer, s'ha pogut entrevistar per correu electrònic amb quatre persones que estan relacionades amb la temàtica del treball, però que ho fan des de diferents àmbits: la Laia Batalla (Associació Rurbans), el Josep Espluga (Institut de Govern de i polítiques públiques – IGOP), el Peter Volz (Associació *Agronauten*) i el Joan Muntané (Fundació Lleida 21). La voluntat d'aquestes entrevistes (mirar Entrevistes de l'annex) breus ha estat conèixer els principals condicionats de l'accés a la terra a Catalunya i Europa, per tal de tenir una guia a l'hora de contextualitzar i iniciar el treball. Per aquest motiu l'opció de

fer l'entrevista per correu es considera encertada i no necessària l'entrevista en persona o de més entrevistats, en part pel lloc de residència d'aquestes i pel curt període de temps per realitzar el treball. Tot i aquesta brevetat, la possibilitat d'entrevistar persones que estan vinculades a associacions d'aquí com d'altres països o inclús a l'administració, ha estat de gran ajuda per fer el primer pas cap al descobriment de la realitat agrícola catalana.

A part de les entrevistes, també he assistit a diferents jornades relacionades amb l'agricultura i l'accés a la terra. La primera va ser les jornades organitzades per el Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB) els dies 14 i 15 de març sota el títol de "Fins on pot arribar el cooperativisme de consum alimentari? El repte de l'augment d'escala i la professionalització". En aquests dos dies es va passar un documental sobre una cooperativa de Brooklyn (*Park Slope FoodCopp*), seguit de diverses taules rodones on membres de cooperatives exposaven les seves realitats. La segona, "Estratègia multisectorial per facilitar l'accés a la terra" (25 de maig), la va organitzar la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT) amb la finalitat de tractar la problemàtica de l'accés a la terra des de l'administració, la pagesia i el mercat de terres. Finalment, el 29 de maig, l'Ajuntament del Prat va organitzar la jornada "Tornar al camp. II Jornades de bones pràctiques de l'economia social en l'àmbit agroalimentari" per parlar com les terres en desús poden ser aprofitades per projectes d'economia social.

2. Estat de la qüestió

2.1. Marc conceptual

Per parlar d'accés a la terra, un dels marcs que cal entendre és el del sistema agroalimentari vigent. L'activista mediambiental Vandana Shiva, en el llibre "Quién alimenta realmente el mundo" (2016) explica que a dia d'avui els aliments han deixat de ser una font de nutrients i s'han convertit en un producte de consum amb el que s'especula per obtenir beneficis. En altres paraules, el paradigma dominant és el de l'agricultura industrial, on s'entén el planeta com una màquina que es pot explotar. A l'altra banda, el paradigma alternatiu és l'ecològic, basat en la terra, els petits agricultors (sobretot les dones) i en voler produir més amb menys recursos. En aquest model es conrea el que es pot, s'exporta el sobrant i s'importa el que no es pot produir.

En aquesta dualitat de models, només el 30% dels aliments són produïts per les grans explotacions agrícoles industrials, les quals consumeixen el 75% dels recursos del planeta. Per tant, els qui realment alimenten a les persones són els petits agricultors aportant el 70% dels aliments. Per Vandana Shiva, un sistema que perjudica la natura i desplaça els petits agricultors no pot alimentar el món. (Shiva, 2016).

Com que el paradigma industrial entén la terra com una matèria sense vida, per una banda, s'utilitzen 164,4 milions de tones mètriques de fertilitzants cada any. Per fabricar-los, però, es requereix d'energia, que s'estima en 191.000 milions de litres dièsel. A la pràctica, quan s'aboquen al sòl, dues terceres parts dels fertilitzants nitrogenats no els aprofita la planta, comportant la contaminació de les aigües superficials i freàtiques i l'excés de fertilitzant en el sòl. Per altra banda, per eliminar les plagues, a escala global es fan servir 1.400 milions de pesticides (Shiva, 2016). Com passa amb els fertilitzants, en aquest cas només l'1% dels pesticides s'aplica sobre l'objectiu, mentre la resta s'escampa afectant la resta d'essers vius, inclús els humans. De fet, la Organització Mundial de la Salut informa que cada any moren 222.000 persones a causa de l'enverinament provocat per pesticides (Thundiyil et al, 2008).

Amb aquest model, anualment a tot el món es perden 24.000 milions de tones mètriques de sòl fèrtil i els nutrients del sòl perduts a causa de l'erosió suposen 20.000 milions de dòlars. L'ús de productes químics fa que els terrenys siguin més vulnerables, que es contaminin les aigües i s'incrementi en conseqüència la pobresa i la inseguretats alimentària de 1.500 milions de persones que depenen de les terres. Inclús es preveu que en els propers 50 anys tindrem un 30% menys d'aliments (Shiva, 2016).

Tot i així, el propi sistema s'intenta vendre com l'alternativa a la producció a petita escala poc productiva, quan en veritat no soluciona la fam ni la seguretats alimentària. Al 1995, la Conferència Tècnica Internacional de les Nacions Unides sobre Recursos Genètics de les Plantes ja apuntava que els monocultius havien destruït el 75% de la biodiversitat agrícola. A més, aquesta necessita 10 vegades més aigua i més terra per produir. Per tant, tot i que en un primer moment la producció orgànica sigui menor, els seus costos també són menors. En canvi, el model agroindustrial es centra en la producció d'un o dos aliments, utilitza els recursos naturals de forma intensa, els productes químics a gran escala i la visió del rendiment per hectàrea. (Shiva, 2016).

Per tant ens trobem en un model que dona l'esquena als petits agricultors i a la producció d'aliments entesos com a nutrient, com demostra que “des de la introducció de les polítiques de globalització a l'agricultura l'any 1991, el numero d'agricultors s'ha reduït de 110 milions a 95,8 milions” (Shiva, 2016: 106). En concret, a Europa, l'1% de les explotacions controlen el 20% de les terres cultivables, on el 3% d'elles controlen el 50% de les terres agrícoles d'Europa. A l'altra costat, el 80% dels petits agricultors controlen el 14,5% de les terres. A més, només el 10% del blat i la soja es destina al consum humà, mentre la resta es destina a fabricar biocombustibles (The Transnational Institute et al., 2013).

La globalització pretén fer creure als consumidors i productors agrícoles que augmentarà la producció d'aliments i abaratirà els seus costos. A la pràctica, però, les grans empreses redueixen els preus per fer-se amb el monopoli i després els tornen a pujar. Per l'activista mediambiental, l'idea de lliure mercat i de competència és falsa, ja que el mercat està controlat per monopolis. Per exemple, el mercat de les llavors el controlen Monsanto, Syngenta, DuPont, Bayer i Dow (Shiva, 2016: 134). Per revertir el procés, Vandana Shiva considera que els Estats haurien d'ajudar econòmicament als mes pobres per garantir el seu accés a l'alimentació; prioritzar el sector agrícola de cada país; disposar d'instruments per regular el sistema de preus del mercat; distribuir la terra equitativament i basar la producció a l'escala local.

D'aquests elements considerats per Vandana Shiva, a Catalunya ja es treballa per facilitar l'accés a la terra als més joves i a projectes agroecològics. Fins el moment són casos que no es coordinen entre ells i que s'impulsen des de l'administració local, organitzacions relacionades amb el món rural i iniciatives ciutadanes. Com que els actors esmentats no tenen capacitat directe per canviar la legislació vigent, el principal instrument que utilitzen els ajuntaments són els bancs de terres, entesos com a registres públics de les parcel·les agrícoles que faciliti el contacte entre propietaris de terrenys que estiguin en desús o en risc d'abandonament i aquelles persones interessades en conrear-les. Les organitzacions que treballen amb la mateixa voluntat aposten per la custòdia agrària i el paper d'intermediació entre propietaris de terra agrícola i persones que volien instal·lar-s'hi per desenvolupar projectes agroecològics i socials.

Aquestes iniciatives que en major o menor grau reivindiquen el pas cap a un model agroecològic, tenen com a punt comú la defensa de la sobirania alimentaria. Aquest concepte, desenvolupat per la *Via Campesina* el 1996 en el Fòrum de la Organització de la Societat Civil de Roma, sorgeix com a resposta i alternativa al model neoliberal de globalització corporativa que defensava el concepte de seguretat alimentaria. La seguretat alimentaria no s'interessa per l'origen dels productes ni les condicions en les que es produeixen, consideració que dona lloc a que la producció sigui en condicions d'exploració i perjudicial per el medi natural. Per contra, la sobirania alimentaria nega la visió mercantilista per entendre la producció des de la vessant social, ecològica, social, cultural i local com a font de nutrició, subsistència i relació (Anderson, 2018). També hi ha un altre enfocament de la sobirania alimentària des dels països rics i fons d'inversió que volen controlar les terres i les produccions com una geoestratègia (The Transnational Institute, 2013; Aldahra Fagvi, web).

Anys més tard, el 2015, els moviments de sobirania alimentaria es van reunir en el Fòrum Internacional sobre Agroecologia a Malí amb la intenció de generar consens respecte què era l'agroecologia. De la seva teorització, es pot resumir dient que l'agroecologia es preocupa per saber d'on venen els aliments, com es produeixen i qui i com es comparteixen els coneixements productius. Aquesta visió, però, és holística, ja que reivindica la incorporació del context social, cultural i polític. Per tant, es defensa una teorització holística entre cicles naturals, sistema agrari i societats (Anderson, 2018: 21).

Definició de conceptes clau:

Sobirania alimentaria: la seva teorització parteix de centrar els aliments per els pobles (l'alimentació és més que una mercaderia); posar en valor als productors; localitzar els sistemes alimentaris (redueix la distància entre productor i consumidor); dipositar el control a nivell local; promoure el coneixement i les habilitats tradicionals i és compatible amb el medi ambient (maximitza les contribucions als ecosistemes i rebutja l'ús intensiu d'energies de monocultiu) (Gordillo i Méndez, 2013).

Seguretat alimentaria: “existeix seguretat alimentaria quan totes les persones tenen, en tot moment, accés físic i econòmic a suficients aliments nutritius per satisfer les seves necessitats i preferències alimentaries per tal de portar una vida sana i activa” (Gordillo i Méndez, 2013: 4).

Agroecologia: “sorgeix els anys setanta a l’Amèrica Llatina com a resposta als fracassos històrics de les polítiques convencionals de desenvolupament rural”. En síntesi, els seus trets característics són, en primer lloc, “l’oposició a l’agricultura industrial com als seus circuits de comercialització. Pretén desenvolupar formes de producció, distribució i consum sostenibles que permetin afrontar la crisi ecològica i social. En segon lloc, es basa en estratègies organitzatives col·lectives i en el coneixement popular i el reivindica. I, en tercer lloc, incorpora la gestió de la finca, les relacions humanes i la protecció de la diversitat agrícola en el procés agrícola” (Boixader, 2015: 7).

Circuits curts de comercialització: Els circuits curts de comercialització (CCC) es caracteritzen per la presència d’un sol intermediari com a màxim entre el producte final i el consumidor, o també entre el productor i l’elaborador. Si no hi ha cap intermediari entre el productor o l’elaborador i el consumidor parlem de venda directa (Binimelis i Descombes, 2010: 11).

2.2. L’agricultura a Europa, una aproximació

Quan parlem d’Europa, un sector fonamental des de la formació de la Comunitat Econòmica Europea és el de l’agricultura, ja que ocupa gairebé el 50% del territori de la Unió Europea (UE-28). Ara bé, quan es vol entrar en el sector per conèixer les seves principals estadístiques, aquestes varien en funció de la metodologia amb la que es treballa perquè l’agricultura segueix sent una activitat familiar, amb persones que hi treballen parcialment o només durant èpoques de l’any. Per tant, inclús dins la pròpia Unió Europea es poden trobar documents que recullen valors diferents.

De forma resumida, com mostra la Taula 1, amb dades de l’Eurostat (2013) es pot veure com el sector agrícola es caracteritzava per tenir 10,8 milions d’explotacions agrícoles que cobrien 174,6 milions d’hectàrees (gairebé la meitat de la superfície de la Unió Europea) de Superfície Agrària Útil (SAU), donant feina en algun moment de l’any a 25 milions de persones. Ara bé, l’UE en fa la conversió a jornades laborals a dedicació completa (*Annual Working Units*, AWU), obtenint que només ho fan 9,5 milions de persones. Tot i així, si incorporem la mida de la finca a l’anàlisi, es pot observar com existeixen dos mons paral·lels dins el sector. Per una banda, les propietats inferiors a 20 hectàrees en representen el 86% del total, el 68% de l’ocupació del sector amb només el 18% de SAU. A l’altra banda, les grans propietats tot i només representar el 3% del total,

ocupen el 52% de la terres conreades i donen feina al 12% dels treballadors del sector (Eurostat).

Taula 1. Principals característiques de l'agricultura a Europa (2013).

Concepte/ Mida de les explotacions	Total	Inferiors a 20 ha	(%)	Superiors a 100 ha	(%)
Número de propietats (milers)	10.841	9352,92	86%	336,74	3%
Hectàrees de Superfície Agrícola Útil (milers)	174.614	32276	18%	90965,81	52%
Producció (milions d'EUR)	331.105	107887,417	33%	110792,101	33%
Treballadors regulars (milers)	9.509	6470,59	68%	1.188	12%

Font: elaboració pròpia amb dades de l'Eurostat.

En termes econòmics, el 2010 l'agricultura europea va generar un valor afegit brut valorat en 148 bilions d'euros, dels quals el 58% corresponia a França, Itàlia i Espanya. Aquesta producció, però, està altament condicionada a les ajudes públiques destinades als productors que en els anys 2000-2011 van arribar als 55,5 bilions d'euros. Amb aquestes, el model agrari industrial europeu pot fer front a les seves despeses, de les quals un 17% correspon a fertilitzants, pesticides i la compra de llavors (Eurostat, web). La gran amenaça, però, és que en els propers 10 anys es jubilaran 3,4 milions d'agricultors.

A partir d'aquesta breu introducció, a continuació es presenta el context agrari europeu a través d'analitzar l'evolució i la interacció de nou variables: el número d'explotacions i Superfície Agrària Útil (SAU); la producció estàndard; la població que hi treballa; l'edat; la personalitat jurídica; el règim de tinença; la presència de les dones; la mida de les finques i el preu de les terres.

El número d'explotacions i la Superfície Agrària Útil (SAU)

En primer lloc, respecte l'evolució del número d'explotacions en el període 2005-2013, les dades de l'Eurostat recullen que van disminuir en un 22%, sent els països més afectats Eslovàquia amb una reducció del 60%, seguit de Bulgària (52%), Polònia i Itàlia (42%), mentre l'únic país que va veure augmentar el seu número d'explotacions va ser Irlanda

en un 5%. Per altra banda, tot i la pèrdua de 3 milions d'explotacions, la superfície agrària útil només va disminuir en un 1% per el conjunt de l'UE en el mateix període, mantenint-se en 175 milions d'hectàrees. Ara bé, si ampliem el període des del 1993 al 2013, les terres agrícoles han disminuït en l'11% (access to land, web). Els països que van veure disminuir la seva superfície en major nombre van ser Xipre (28%) i Àustria (17%), tot i que altres l'han augmentat com Bulgària en un 70%, Grècia (22%), Irlanda (18%) i Estònia (16%). Per tant, que cada cop hi hagi menys agricultors però que la superfície cultivable es mantingui mostra que, des de fa anys, ens trobem en un procés de concentració de terres, on les que segueixen actives incrementen la seva mida.

La producció estàndard

Aquesta dualitat entre petites i grans explotacions també s'observa des de la perspectiva econòmica, ja que el 2013 4,4 milions d'explotacions (40,2% del total) tenien una producció estàndard inferior a 2.000 euros/any i 3,1 milions més entre 2.000 i 8.000 euros/any. Aquest és el valor monetari de la producció bruta al preu de sortida de l'explotació, sense comptar l'IVA, ni impostos ni pagaments directes (Idescat, web). En concret, el 2013, les inferiors a 2 hectàrees arribaven a representar el 68,7% del total a Romania, seguit per Hongria (67%), mentre que les de 2 a 20 hectàrees dominaven a Eslovènia (48%) i Eslovàquia (43,3%). La suma d'aquestes representava el 69,1% d'explotacions, on les inferiors a 2.000 euros generaven l'1% del valor monetari del sector. En l'extrem oposat, però, 680.000 explotacions (6,3% del total) tenien una producció estàndard superior a 100.000 euros/any i representaven el 71,4% de la producció econòmica. En són majoria a Holanda (54,8%), Bèlgica (53,2%) i Luxemburg (51%) (annex, Mapa 1).

Cal mencionar que a les zones de conreu més petites, l'agricultura suposa la principal via de subsistència, com ho demostra que el 74,4% de les explotacions amb menys ingressos consumien més de la meitat de la seva producció, sobretot a l'est d'Europa (annex, Mapa 2). Al mateix temps, però, les dades corroboren que aquesta tipologia de conreu (autoconsum) està desapareixent.

Tipologia de treballadors

En tercer lloc, les dades de l'Eurostat mostren que l'any 2013 hi havia 22,2 milions de persones treballant en el sector, on 20,2 milions eren els propietaris o familiars del titular. A partir d'aquesta informació, l'UE en fa la conversió per saber què suposaria si parléssim en termes de jornades completes i obté el valor de 9,5 milions de treballadors (AWU). En les finques menors de 20 hectàrees dominen amb claredat les propietats unipersonals amb el 53,2% del total, seguit de treballadors amb lligams familiars (41,7%). En canvi, en les grans explotacions el predomini correspon a les persones sense lligams familiars (49%) i després a les finques unipersonals (20,5%). En l'eix temporal, Europa ha perdut 3,8 milions d'agricultors en menys de 10 anys, suposant la pèrdua de 325.000 llocs de treball/any (Xarxa de la Custòdia del Territori, web).

Per el conjunt de l'UE, el 76,5% de la mà d'obra provenia de les pròpies famílies, arribant al 90% a Irlanda, Croàcia, Eslovènia i Polònia. En canvi, a les grans explotacions és on els treballadors sense lligams familiars suposaven el 65,8% del total.

L'edat

En aquest anàlisi en les característiques de la població que treballa en aquest sector, és rellevant destacar-ne la poca participació de la gent jove. El 2013, del total de 10,8 milions de titulars agrícoles, només el 6% tenien menys de 35 anys, mentre que aquells amb més de 65 anys representaven el 31,1% del total. De forma temporal, en el període 2005-2013 la franja d'edat que més va augmentar va ser la de 55 a 64 anys passant de 22,2% al 24,7%. Per països, aquells amb una població més elevada de menors de 35 anys eren Polònia amb el 12,1% i Àustria amb el 10,9%. La resta hi predomina la gent de més de 55 anys, on destaca el 73,7% a Portugal i el 64,4% a Romania. En aquest context es preveu que en 10 anys es jubilaran 3,4 milions d'agricultors (access to land, web).

A la Taula 2, si relacionem la producció estàndard de les finques amb l'edat dels qui la treballen veiem com a les explotacions inferiors a 20 hectàrees hi domina la població d'edat més avançada, on els majors de 65 anys són el 37,3% del total. Així, a mesura que l'edat va disminuint, també ho fa la presència de gent jove, arribant al 4,8% en els menors de 35 anys (annex, Mapa 3) . En el costat oposat, en les grans explotacions, la franja predominant és la de 45 a 54 anys.

Taula 2. Edat dels titulars de les explotacions més petites i més grans (2013).

	< 35 anys	35 – 44 anys	45 – 54 anys	55 – 64 anys	≥ 65 anys
Explot. < 2.000€/ha	4,8%	13,5%	19,8%	24,6%	37,3%
Explot. > 100.000€/ha	9,3%	22,4%	35,7%	24,6%	8,1%

Font: Elaboració pròpia amb dades de Eurostat.

El 2013, en les explotacions més petites, els treballadors majors de 65 anys representaven el 56,4% a Portugal i més del 40% a Itàlia, Bèlgica, Holanda, Xipre, Romania, Espanya i Bulgària. En canvi, en les finques superiors a 100 hectàrees, els treballadors de més edat eren el 20,9% del total al Regne Unit, per davant d'Itàlia i Portugal amb el 15-16%. (annex, Mapa 4).

Personalitat jurídica

En cinquè lloc, la personalitat jurídica i el règim jurídic de les explotacions també són variables a tenir en compte. Per una banda, la personalitat jurídica que trobem en el 97% dels casos és la de titular únic, unipersonal, seguida de les persones jurídiques (3%) i grups d'empreses (*holdings*) (1%). Les persones jurídiques només superen la barrera del 10% a Bèlgica (13%), República Txeca (11%), França (25%) i Eslovàquia (12%), mentre les societats comercials arriben al 8% a França i Alemanya.

Temporalment, del 2005 al 2013, les explotacions amb un titular únic han disminuït de mitjana un 26%, arribant a al 69% a Eslovàquia i 53% a Bulgària (annex, Mapa 5). En canvi les entitats jurídiques han crescut de mitjana el 25% (només han disminuït al Regne Unit, Polònia i Itàlia). Els casos més destacats vers aquestes segones són l'increment del 323% a Dinamarca, el 178% a Irlanda i 163% a Estònia.

Règim de tinença

En sisè lloc, el 2013 el règim de tinença majoritari a la Unió Europea era el de propietat, el qual representava el 51% del total de SAU, seguit de l'arrendament (44%) i altres formes (5%). Per països, Polònia era l'Estat on el règim de propietat era més dominant (82% de la SAU), on a Portugal, Eslovènia, Dinamarca i Finlàndia aquest representava el 68%. En el costat oposat, a Eslovàquia, Malta i França el règim de lloguer s'enfilava

fins el 78%. També en mereix especial menció les altres formes d'acord, com per exemple verbalment, on a Grècia són el 32% de la SAU, a Holanda el 14% i Romania l'11% (annex, Mapa 6).

Del 2005 al 2013, els règims de propietat van disminuir un 8%, els lloguers van augmentar en el 7% i altres formes jurídiques han augmentat en el 105%. Tot i el creixement del nombre de propietats del 126% a Bulgària i del 132% a Eslovàquia, la majoria han disminuït arribant al 31% a Xipre.

L'agricultura i el gènere

En setè lloc, en aquest anàlisi macro és important incorporar la vessant del gènere, ja que segueix sent una activitat marcadament masculina amb independència de la mida de la finca, com ho demostra que els homes en representaven el 64,8% del sector el 2013. Els països més desiguals eren Irlanda, Xipre i Malta, on la presència masculina era del 80-85% en el sector, mentre els més igualitaris eren Letònia, Lituània i Polònia (53-54% eren homes). En percentatge, com mostra la Taula 3 per el conjunt de l'UE, en les explotacions més petites controlades per una persona, per cada dona hi havia 2,2 homes, arribant a ser la relació de 7/8 a 1 a Alemanya, Holanda, Dinamarca i Finlàndia i de 15 a 1 a Malta (annex, Mapa 7). En les grans explotacions, la diferència encara era més clara, ja que els homes representaven el 74,4% del sector (diferència de 11 homes per cada dona) i el treballadors sense lligams familiars augmenten de forma important. Només a Estònia trobem el cas més equitatiu, on les dones representaven el 43% (annex, Mapa 8).

Taula 3. Tipologia de treballador per producció estàndard i sexe (2013).

Tipologia	Homes			Dones		
	Individua 1	Membres familiars	Treballador no regular	Treballadora no regular	Membres familiars	Individua 1
Explot. < 8.000€/ha	36,7%	17,8%	1,3%	0,5%	27,1%	16,7%
Explot. > 100.000€/ha	22,5%	8,0%	43,8%	14,9%	8,8%	2,0%

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Eurostat.

La mida

En vuitè lloc, un altre element a tenir present en relació a la resta de variables és la mida de les explotacions. El 2013 hi havia 10,8 milions d'explotacions a l'UE, on la mitjana era de 16,1 hectàrees per explotació. La Taula 4 mostra com del total, 4,9 milions eren inferiors a 2 hectàrees i 4,5 milions entre 2 i 20 hectàrees, representant, la suma de les dos, el 86,3% del total d'explotacions, el 68,1% dels treballadors i només el 18,5% de la superfície agrària utilitzada. Aquesta tipologia la trobem a Portugal, Xipre, Polònia, Croàcia i Eslovènia, on les explotacions més petites suposen més del 80% de l'ocupació. En canvi, també trobem que hi havia 337.000 explotacions que tenien com a mínim 100 hectàrees de cultiu, representant només el 3,1% de les explotacions, el 12,5% dels treballadors i el 52,1% de superfície agrícola, com és el cas de Eslovàquia i República Txeca. Comparant els dos extrems, les grans explotacions arribant a ser 25 vegades més grans que els conreus més petits (annex, Mapa 9).

Taula 4. Distribució de les explotacions de l'UE-28 per mida i SAU.

	Molt petites (< 2 ha)	Petites (2 – < 20 ha)	Mitjanes (20 – < 100 ha)	Grans (≥ 100 ha)
Per mida de l'explotació	45,0%	41,3%	10,6%	3,1%
Per SAU	2,0%	16,4%	29,4%	52,1%

Font: Elaboració pròpia amb dades de Eurostat.

Del 2003 al 2013, la Unió Europea ha perdut 4.3 milions de finques agrícoles, de les quals el 96% eren inferiors a 10 hectàrees. Com a conseqüència, la mida mitjana de les finques ha augmentat en un 40% en 10 anys (Access to land, web).

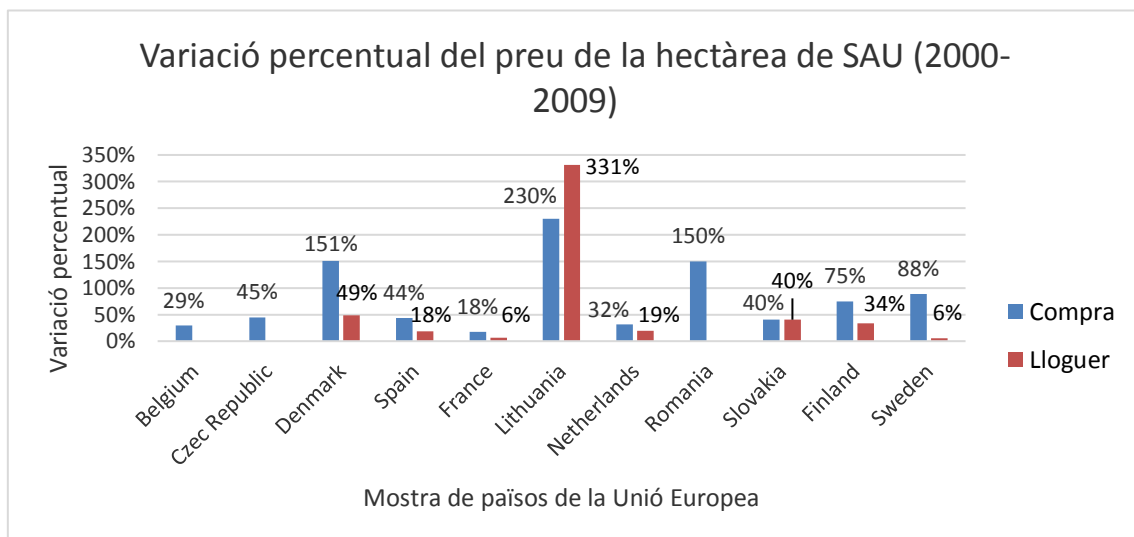
El preu de les terres

Finalment, en novè lloc, el preu per hectàrea de les terres és l'última variable per entendre la distribució agrícola de la Unió Europea. A primera vista, les dades de l'Eurostat il·lustrades en el Gràfic 1 mostren que hi ha països que han vist augmentar els preus de manera descontrolada com és el cas de Lituània passant de 294 euros/ha el 2000 a 971 euros/ha el 2009 (increment del 230%) o bé Dinamarca i Romania, amb un increment del 150% arribant als 25.000 euros/ha (2000-2009) i 878 euros/ha (2000-2005) respectivament. Ara bé, per entendre el per què de la disparitat entre preus, cal entendre que aquests varien, en bona part, en funció de la regulació que estableixi la legislació del

país. Per els països que s'estudiaran en aquest treball, veiem com a França, el país amb una regulació més estricte a Europa, el preu per hectàrea de superfície agrícola ha augmentat en un 18% en els últims anys, arribant a ser de 5.990 euros/ha el 2017. En altres països on la regulació és menor, com el cas de Bèlgica, els preus han augmentat en un 29% entre els anys 2000 i 2006, arribant de mitjana als 28.300 euros/ha a Flandes (2009) i als 18.000 a Alemanya (2014).

Si analitzem els preus de lloguer per hectàrea veiem com la tendència és la mateixa. El país amb un augment més gran va ser Lituània, passant de 8,9 euros/ha l'any 2000 a 38,5 euros/ha el 2009 (increment del 331%), seguit de Malta amb un increment del 119% i Hongria del 112%. A Espanya, el preu de venda va augmentar un 44% (10.465 euros/ha) i el de lloguer en un 18% (163 euros/ha). Per els casos estudiats, a Bèlgica i Alemanya el preu d'arrendament era de 228 euros/ha i 216 euros/ha el 2004, mentre a França pujava fins els 3.120 euros/ha. Com a conseqüència, un agricultor a França necessita 6 anys per pagar una hectàrea, 9 anys als Països Baixos, 15 anys a Alemanya i fins a 20 al Regne Unit (Xarxa de Custòdia del territori, web).

Gràfic 1. Variació percentual del preu de la hectàrea de SAU (2000-2009).

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Eurostat.

En resum, presentades les principals característiques de l'agricultura a Europa, veiem com l'evolució de cada una d'elles està condicionada per múltiples factors: polítics (tant nacionals com de l'UE), culturals, socials, històrics, entre d'altres. La principal variable a destacar, però, és la tendència a la concentració de les terres i el preu de les terres. Cada

cop hi ha menys persones que treballen la terra, mentre les terres són absorbides per propietaris veïns i els preus són molt elevats, dificultant així l'entrada de joves que volen incorporar-se al sector, i més si plantegen un model agrari ecològic.

Tot i la tendència i els condicionants presentats anteriorment, des del 2012 al 2016 els registres de productors ecològics van augmentar en un 19% per el conjunt de la Unió Europea, però de manera destacada a Bulgària arribant al 159%, seguit de Croàcia (150%) i Hongria (119%). Per contra on van disminuir més considerablement va ser a Romania en un 34% i després el Regne Unit i Noruega en el 20% (annex, Mapa 10). En termes de superfície, el 2014 aquest cultiu representava 10,3 milions d'hectàrees, on el 16,6% correspon a Espanya, el 13,5% a Itàlia i el 10% a França i Alemanya i on el 61% de productors agroecològics són menors de 55 anys (access to land, web). Ara bé, aquest increment no amaga que a l'UE el 2013 es van vendre 360.000 tones de pesticides, on els principals compradors van ser Espanya (19,5%), França (13,8%), Alemanya (12,3%) i Polònia (6,2%) (Eurostat, 2016).

2.1.2 El mercat de terres a Europa

A la Unió Europea, tot i tenir una política agrària comú des de fa més de 50 anys, la diversitat en el mercat de les terres continua vigent a dia d'avui, com ho demostra que les terres de lloguer representen des del 20% al 80% del total de l'oferta a Europa. En alguns d'ells, com a Bèlgica, el pas dels anys no ha modificat l'elevada presència de finques arrendades (al voltant del 70%), en canvi en altres, com Irlanda i el Regne Unit han disminuït considerablement del 96% (1885) al 16% (2016) i del 89% (1910) al 32% (2016) respectivament (Swinnen et al., 2016).

Com a cas a part, a l'est d'Europa, després de la caiguda del règim comunista, cada país va adoptar les seves reformes. A grans trets, en aquells països on dominaven les explotacions amb elevat capital econòmic es van traspasar les terres a antics propietaris i cooperatives que avui predominen. En canvi, en aquells on l'agricultura era majoritàriament responsabilitat de petites explotacions familiars, aquestes es van mantenir en la seva propietat. Així, a dia d'avui ens trobem amb dos tipologies: per una banda que a la República Txeca i Eslovàquia l'arrendament suposa el 80-90% del total i que el 70% de la superfície agrícola és utilitzada per cooperatives, mentre a Polònia i

Lituània l'arrendament cau fins el 20-30% i el les cooperatives fins el 15% (Swinnen et al., 2016).

Per tal de poder comparar de forma àgil el grau de regulació del mercat de terres a l'UE, Swinnen et al., (2016), a partir de crear diferents indicadors que mesuren diferents aspectes legislatius de cada país, conclouen que els més regulats són França i Hongria, a mitja taula hi hauria Bèlgica i com a menys regulats Irlanda, Grècia i Alemanya. Dels països que es tracten en aquest treball, és interessant veure com França regula tant el mercat de compra-venda com el d'arrendament, mentre Bèlgica prioritza el de lloguer, ja que representa el 70% de les terres. En canvi, Alemanya ofereix una regulació dèbil en ambdós sentits.

A Europa, a partir de les reformes que s'han anat produint, els països han anat democratitzant i protegint els drets d'aquells qui treballen la terra. Històricament, doncs, es poden distingir dues vies per millorar la situació dels arrendataris: una és a través del contracte de lloguer, i l'altra ajudar-los a que puguin comprar les terres a través d'ajudes públiques. França i Bèlgica van seguir la primera opció, millorant els contractes per augmentar la seguretat de l'arrendatari i regulant el mercat. Aquestes regulacions, però, van arribar al punt de fer que la gent preferís comprar que llogar. Per aquest motiu França va disminuir la rigidesa del mercat instaurada en un primer moment (Swinnen et al., 2016).

2.3. L'agricultura a Catalunya, en síntesi

2.2.1 Anàlisi de dades quantitatives

A Catalunya, a grans trets, el sector agrícola es troba dispers pel territori, concentrant-se en major part en les comarques interiors i de la meitat oest. La urbanització, però, caracteritzada per l'expansió, dispersió i especialització urbana, com també la construcció d'infraestructures, ha suposat i suposa una de les principals amenaces per preservar la Superfície Agrícola Útil (SAU). En aquesta competència per l'ús del sòl és necessari, per una banda, entendre quines són les principals variables intrínseques al sector que caracteritzen l'activitat agrària i, per l'altra, quina és la legislació al respecte.

Com s'ha fet en l'apartat anterior amb Europa, per el cas català el millor instrument per contextualitzar i conèixer l'estructura agrària són les estadístiques agràries. Des d'Europa s'estableix que s'ha de realitzar el cens agrari cada 10 anys i una enquesta per mostreig en els períodes intercensals. D'aquesta manera els censos agraris del 1962, 1982 i 2009 els va dur a terme l'Institut Nacional d'Estadística (INE), mentre que els del 1989 i 1999 l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), amb el suport del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació.

Amb la mateixa voluntat d'aprofundir en les característiques del sector agrícola a Catalunya s'han escollit com a variables a analitzar: el nombre d'explotacions i la Superfície Agrícola Utilitzada (SAU); la producció estàndard; l'edat; el gènere; la personalitat jurídica; el règim de tinença, la mida i el preu de la terra. Esquematzat en la Taula 5, al sector hi treballa l'1,5% de la població ocupada; la mida mitjana és de 19 ha/explotació, on la disminució en un 10% de les explotacions només ha comportat la disminució de la SAU en l'1%; que el 43% de les explotacions tenen una producció estàndard inferior als 6.000 euros/any; que els menors de 35 anys representen el 4% del sector i les dones el 26%. A continuació es desenvolupa cada una d'elles.

Taula 5. Dades principals de les variables estudiades.

Resum	
Número d'explotacions i SAU	Disminució del 10% d'explotacions i l'1% de SAU (1999 – 2009)
Producció estàndard	43% d'explotacions tenen producció estàndard inferior als 6.000 euros
Edat	Menors de 35 anys representen el 4%
Gènere	Les dones representen el 26%
Personalitat jurídica	Explotacions de persones físiques han disminuït en el 12% mentre les societats mercantils han augmentat en el 70% (1999 – 2009)
Règim de tinença	La propietat representa el 67%
Mida mitjana	19ha/explotació
Preu mitjà	14.500 euros/ha (2016)

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Nombre d'explotacions i superfície censada

A Catalunya, l'any 2009, de les 60.839 explotacions totals que hi havia, 59.320 (98%) tenien les terres explotades (la resta són exclusivament de bestiar), ocupant 1.644.718 hectàrees. D'aquestes, 1.147.532 hectàrees (70%) eren categoritzades com a Superfície Agrícola Útil (SAU), les quals eren treballades 58.847 explotacions. Entrant en el sector agrícola, el tipus de conreu predominant és el de secà amb el 79%, a gran distància del de regadiu amb el 21%.

En comparació amb el 1999, el nombre d'explotacions ha disminuït en un 10% i la seva superfície en un 16%. Ara bé, per la disminució del 10% d'explotacions, la SAU només ho ha fet en l'1%. En concret, per el conreu de secà i regadiu les explotacions han disminuït el 8% i 14% respectivament, mentre la SAU s'ha mantingut pràcticament en els mateixos valors.

La producció estàndard

Per tal de realitzar una anàlisi en detall, és important incorporar la vessant econòmica de les explotacions. Amb les dades més recents del 2016, l'Idescat en fa la categorització que es recull a la Taula 6, on la que agrupa més explotacions són les que tenen una producció estàndard anual de 2.000 a 6.000 euros, significat el 22% del total. Després la segueixen les de menys de 2.000 euros (19%), entre 15.000 i 50.000 euros (18%) i les de 6.000 a 15.000 euros i 50.000 a 250.000 euros (17%) cadascuna. Així, quan veiem que les explotacions amb una producció estàndard inferior a 6.000 euros representen el 43% del total d'explotacions, queda constatada la importància de l'agricultura a petita escala a Catalunya. En comparació al 2009, les que més han augmentat en nombre són les que tenen una producció estàndard de més de 50.000 euros arribant a les 900 explotacions noves. Per contra, les inferiors a 50.000 euros han disminuït de forma dèbil, sent el cas més destacat les que produeixen menys de 2.000 euros, ja que han disminuït en un 12%.

Taula 6. Explotacions agràries per producció estàndard total en euros (2009, 2013 i 2016).

	2009	2013	2016	(%)	Variació 2009-2016 (%)
Explotacions (nombre)	60.839	59.097	57.543		-5%
Menys de 2.000 €	12.311	14.033	10.818	19%	-12%
De 2.000 a < 6.000 €	13.690	12.123	12.520	22%	-9%

De 6.000 a < 15.000 €	11.076	9.289	9.813	17%	-11%
De 15.000 a < 50.000 €	10.556	10.362	10.186	18%	-4%
De 50.000 a < 250.000 €	9.141	9.153	9.617	17%	5%
De 250.000 a < 1.000.000 €	3.604	3.617	3.984	7%	11%
De 1.000.000 i més €	461	520	605	1%	31%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Tipologia de treballador

Entrant en la variable del tipus de treballador, aquesta es pot concretar en el gènere, l'edat o quin és el seu lligam amb l'agricultura. A Catalunya, en el període 1999 – 2009, si fem servir la mateixa categorització que l'UE i parlem d'Unitats de Treball Anual (UTA), el nombre de treballadors s'ha reduït en 12.317 persones, passant de 75.647 a 63.330 (reducció del 16%) UTA. Per aquells amb lligams familiars la reducció arriba a ser del 25% i del 35% per els membres familiars titulars d'explotació. Respecte els treballadors assalariats, la disminució és del 3%, però del 19% per els contractes eventuais. Més recentment, el 2016, la dada per el conjunt de Catalunya havia caigut fins les 55.022 UTA i 113.199 persones ocupades. En percentatge des del 2005 suposa una disminució del 26% i 21% respectivament.

Per comarques, en el període 1999 – 2009, les que més treballadors han perdut són les del Ripollès (51%), el Maresme (37%) i el Berguedà (36%), mentre les úniques que n'han augmentat el nombre són la Conca de Barberà (32%), la Vall d'Aran (19%), el Priorat (1%) i el Barcelonès (155%, passant de 22 a 56 treballadors) (annex, Mapa 11).

L'edat

L'edat és una altra variable indispensable per entendre la situació actual i futura i, encara més, quan veiem que el 62% dels que hi treballen tenen més de 55 anys i on els menors de 35 anys no/més representen el 4% del total. Les comarques amb major presència de gent jove menor de 35 anys són la Cerdanya amb l'11% i l'Alta Ribagorça i Solsonès amb el 10%. Per contra, gairebé la totalitat de comarques tenen com a dada que els treballadors majors de 55 anys superen el 50% del total, arribant al 73% el Barcelonès i 70% al Baix Penedès i al Tarragonès (annex, Mapa 12).

El gènere

Com s'ha comentat amb la contextualització d'Europa, la **Taula 7** mostra com la presència de les dones en l'agricultura catalana és ben baixa, ja que només representen el 26% del sector (any 2009). A més, si es fa la mateixa observació per caps d'explotació (persona responsable de la gestió corrent i quotidiana de l'explotació agrària), la dada es redueix fins el 19%. Per comarques, les més desiguals són el Maresme on la presència d'homes és del 88%, seguit de la Vall d'Aran (87%) i el Garraf (85%). Les dones només superen la barrera del 30% en 7 casos, on els més igualitaris són el 50% al Barcelonès, i a distància el segueixen el Baix Ebre (37%) i la Ribera d'Ebre (34%) (annex, Mapa 13).

Taula 7. Percentatge d'homes titulars i caps d'explotació (2009).

Catalunya	Homes	Dones
Totes les edats titulars	74%	26%
Caps d'explotació	81%	19%
Menys de 35 anys	5%	3%
Més de 55 anys	60%	66%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

La personalitat jurídica

La personalitat jurídica que domina abastament és la persona física amb el 90% de les explotacions, on les societats en són el 9% i les cooperatives i entitats públiques prop de l'1%. És rellevant comprovar la superfície que abasta cada tipologia, ja que ens permet veure que les entitats públiques, tot i representar menys de l'1% d'explotacions, tenen el 10% de la SAU. Des del 1999 al 2009 s'observa que, per una banda, el nombre d'explotacions de persones físiques ha disminuït en un 12%, però la superfície agrària utilitzada per aquestes ha augmentat en l'1%. A més, les explotacions de titularitat pública també han disminuït en un 53%, significat la pèrdua de 28% de SAU pública. Per altra banda, els que han augmentat són les societats mercantils en un 70% i 38% de SAU, com també les cooperatives de producció en un 230% (de 126 a 416) suposant un augment del 293% de la seva SAU.

Per comarques, l'any 2009, les persones físiques arribaven a ser el 99% a la Terra Alta i del 97% d'explotacions al Baix Ebre, la Conca de Barbera i la Ribera d'Ebre. En canvi, a Osona les societats mercantils suposaven el 15% del sector, seguit del Gironès (14%), la Selva (14%) i el Maresme (13%), mentre a la Vall de l'Aran les entitats públiques arriben al 8%. Respecte altres condicions jurídiques com la comunitat de bens, societats civils o comunitats religioses, els registres més elevats es troben a comarques com l'Alt Urgell (13%), Osona (13%) i la Cerdanya (12%) (annex, Mapa 14). En l'eix temporal 1999-2009, les que han vist perdre més explotacions físiques són la Vall d'Aran en 12 punts percentuals i Osona i el Garraf en 9 punts. Per altra banda l'Alta Ribagorça en 16 punts i el Barcelonès en 8 punts són les comarques que han perdut més explotacions de titularitat pública, mentre el Garraf i el Pla de l'Estany augmentaven en 7 punts les explotacions titularitat de societats mercantils.

El règim de tinença

En relació a la personalitat jurídica, també es pot analitzar quin és el règim de tinença de les explotacions, és a dir, veure quina és la forma jurídica sota la qual actua el titular. Per l'any 2009, com demostra la Taula 8 el principal règim de tinença era la propietat (67%), seguit de la l'arrendament (20%) i la parceria i altres (12%). L'arrendament, tot i només augmentar 4 punts, la seva SAU ho ha fet en 26 punts percentuals i el règim de parceria i altres també han crescut en 34 punts. Per el 2009, doncs, el règim de propietat suposava entre el 70 – 85% del total a les comarques del sud de Catalunya, mentre al Pirineu dominava el règim d'arrendament amb el 30 – 45% del total (annex, Mapa 15).

Anant més al detall, també es pot observar l'evolució de les explotacions i la SAU, per comarques, en els anys 1999 i 2009. Respecte les explotacions en règim de propietat, aquestes han disminuït notablement al Barcelonès (31 punt percentuals), la Vall d'Aran (26 pp), l'Alta Ribagorça (15pp) i el Montsià (15 pp) (annex, Mapa 16).

Taula 8. Distribució de la SAU per règim de tinença (1999 – 2009).

	1999	2009	(%)	Variació (%)
Propietat. Explot.	59448	49012	67%	-18%
Propietat. Ha	761407	659635	57%	-13%
Arrendament. Explot.	14313	14882	20%	4%

Arrendament. Ha	279105	352985	31%	26%
Parceria i altres. Explot.	6712	8984	12%	34%
Parceria i altres. Ha	112925	134913	12%	19%
Tots els règims. Explot.	65236	72878	100%	12%
Tots els règims. Ha	1153437	1147532	100%	-1%

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

La mida

A Catalunya, la mida mitjana és de 19 ha/explotació, on si es categoritza per diferents mides a la Taula 9 s'observa que la més comú és la d'entre 2 a 5 hectàrees, representant el 24% d'explotacions el 4% de superfície. Després trobaríem les de 5 a 10 hectàrees (19%) i les inferiors de 2 hectàrees (18%). De fet, si sumem les finques inferiors a 20 hectàrees veiem que són el 77% del total amb el 24% de SAU. La dualitat entre petites i grans finques s'evidencia encara més quan el 18% d'explotacions són menors a 2 hectàrees aglutinant només l'1% de SAU. Aquest valor augmenta fins el 44% al Maresme, el 35% al Baix Camp i el 32% al Tarragonès. A l'altre extrem, l'1% d'explotacions que superen les 200 hectàrees tenen el 21% de SAU i una mitjana de 581 ha/explotació. (annex, Mapa 17).

Per comarques, el Mapa 18 mostra com de mitjana, la relació entre SAU i explotació és més gran en el Pirineu, arribant a 203 ha/expl. a la Vall d'Aran i 163 ha/expl. al Pallars Sobirà. En canvi, al terç sud del país, a les comarques del Tarragonès, no superen les 15 ha/expl., com ara el Baix Camp (4,9 ha/expl.) i el Baix Ebre (7,4 ha/expl.).

Taula 9. Dimensió de les explotacions segons la SAU (2009).

Tram SAU	Núm. Expl.	SAU	Núm. Expl. (%)	SAU (%)	Mitjana (ha/expl.)
< 2ha	10426	12966	18%	1%	1,24
> 2 a 5 ha	14409	46595	24%	4%	3,23
> 5 a 10 ha	11063	78506	19%	7%	7,10
> 10 a 20 ha	9612	135181	16%	12%	14,06

> 20 a 50 ha	8756	269892	15%	24%	30,82
> 50 a 100 ha	3003	206272	5%	18%	68,69
> 100 a 200 ha	1160	155239	2%	14%	133,83
> 200 ha	418	242883	1%	21%	581,06
Total	58847	1147534	100%	100%	

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Respecte el 1999 es constata que, per una banda, les explotacions més petites a 20 hectàrees han disminuït en 7.060 unitats (-13%) i gairebé 34.000 hectàrees (-11%), mentre les explotacions de 50 a 200 hectàrees han augmentat en 233 unitats (17%) i 57.904 hectàrees (19%). Encara es pot anar més al detall i veure com les diferències són més importants, ja que les inferiors a 2 hectàrees han disminuït en un 21%, mentre les de 100 a 200 hectàrees s'enfilen fins el 26%.

El preu de la terra

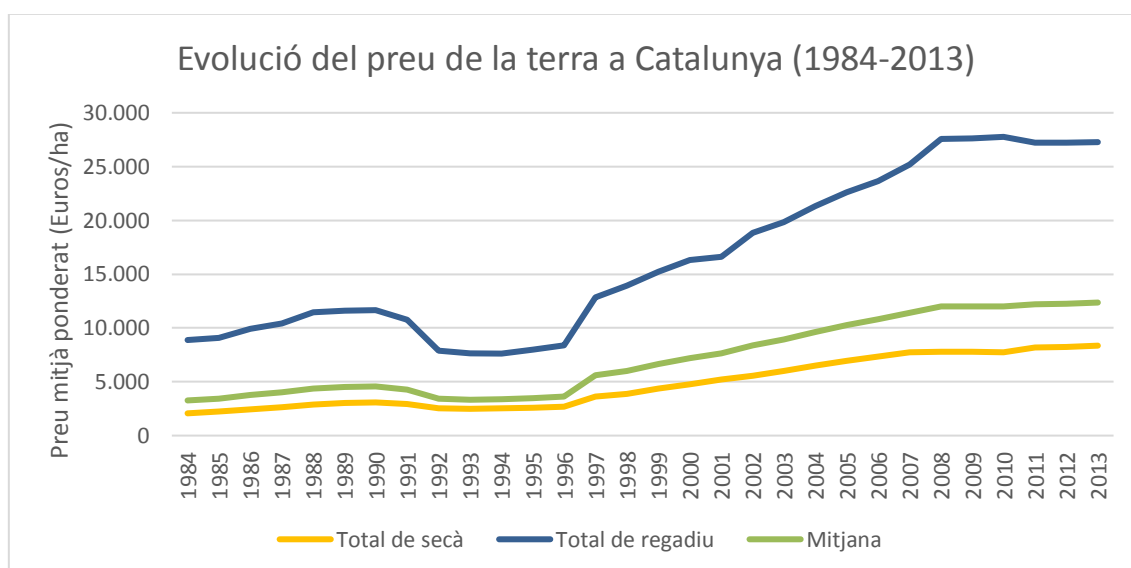
Amb les dades publicades per la Generalitat de Catalunya i representades en el Gràfic 2 s'observa que, partint del sistema de preus del 1997, el preu mitjà per hectàrea a Catalunya ha augmentat des de la dècada del 1980 fins l'any 2008, quan la crisi econòmica va moderar aquesta tendència sense aconseguir revertir el procés. D'aquesta manera, si comparem el preu mitjà de l'any 1984 (3.267€/ha) amb el del 2013 (12.363€/ha), observem que hi hagut un increment del 278%. Aquest valor, però, encara queda més que superat per altres comunitats de l'Estat com la de Murcia o Madrid, on han tingut un increment del 264% i 254% en el període de 10 anys (Soler i Fernández, 2015). La crisi del 2008, però, va suposar un canvi radical en el sistema de preus. Si prenem com a base els preus del 2011, veiem com per aquest any la ponderació del preu mitjà per hectàrea era de 14.057 euros/ha i 5 anys més tard només havia incrementar fins els 14.511 euros/ha (Departament d'Agricultura).

Per entendre l'increment dels preus, també cal tenir en compte el desenvolupament dels usos del sòl, les condicions climàtiques, l'especulació immobiliària i la vocació productiva de les terres. Aquesta última és altament determinant en el preu final de la terra, com demostra que l'any 2013 les terres de secà tenien un preu mitjà de 8.357€/ha,

mentre les de regadiu s'enfilaven fins els 27.285€/ha. Aquesta desproporció en els preus dificulta que moltes persones puguin entrar en un sector de vital importància per la societat i la sobirania Alimentaria. Soler i Fernández (2015) quantifiquen que podríem estar parlant de que el 80% d'iniciatives es troben condicionades per aquestes preus.

Les dades obtingudes per la Generalitat de Catalunya són estimacions que es fan a partir de la ponderació de valors que tenen una elevada dispersió. En aquest sentit, Soler i Fernández (2015) expliquen que els preus reals poden arribar a superar en un

Gràfic 2. Evolució dels preu de la terra a Catalunya (1984 – 2013).

Font: Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació. Generalitat de Catalunya.

En resum, a partir de l'anàlisi d'aquestes variables veiem com l'agricultura a Catalunya ha estat tradicionalment marcada per les petites explotacions. Des de fa anys, però, aquest domini està sent cada cop menor en favor d'un procés de concentració de terres, on les explotacions més petites van desapareixent mentre les més grans augmenten la seva superfície. No hi ajuda que el règim de tinença predominant sigui la propietat i els preus molt elevats, com tampoc que el 62% dels que hi treballen tinguin més de 55 anys i les dones només en representin el 26%. En aquest marc, el cultiu ecològic no supera el 5% del total en la majoria de comarques, només superat amb escreix per l'Alta Ribagorça (25%) i el Pallars Sobirà (13%) (annex, Mapa 19).

2.2.2 La regulació a Europa, Espanya i Catalunya

La política agrària comú (PAC)

Després de la creació de la Comunitat Econòmica Europea a través del Tractat de Roma (1957), un gran pas endavant va ser l'acord per implementar una Política Agrària Comú (1962) amb l'objectiu de garantir uns preus dignes i la seguretat alimentària. En la pròpia pàgina web de la Unió Europea s'exposa que els objectius de la PAC són: garantir l'abastiment d'aliments; la seguretat alimentària; protegir l'agricultor davant la volatilitat dels mercats; mantenir les comunitats rurals viables; crear i mantenir llocs de treball i protegir el medi ambient i el benestar dels animals.

Des de llavors, les principals reformes han estat els anys 1992, 2003 i 2013. La primera va suposar el pas de donar suport als preus dels productes a ajudar directament a les explotacions amb pagaments directes en funció de les hectàrees i caps de bestiar produïts. La segona, el 2003, va suprimir la relació entre les ajudes i la producció. Així, els productors reben un pagament únic condicionat pel compliment d'unes normes (benestar animal, medi ambiental i seguretat alimentària), no en funció de la producció. L'última, el 2013, introdueix valors relacionats amb la sostenibilitat, l'ecologia i l'eficiència per adaptar-se als nous temps com el canvi climàtic (Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació, web).

D'aquestes reformes, la més transcendent va ser la del 2003, quan les ajudes es van desvincular de la producció i passaven a dependre de tenir en propietat l'explotació. L'únic requisit que es demana és mantenir les terres en bones condicions agràries i mediambientals. A més, també s'introdueix el règim de pagament únic enlloc d'una subvenció en funció de la comercialització. Per tant, al desvincular-les de la producció, les ajudes van directament al propietari enlloc de l'agricultor, incentivant l'immobilisme de les terres.

Per Carles Soler i Fernando Fernández (2015: 176).

“la PAC ha anat progressivament desistint de la seva funció de regulació directe del mercat i d'actuació sobre els preus que reben els agricultors. Des de la reforma del 2003, la PAC s'ha convertit només en un manual d'instruccions de com es reparteixen les ajudes (...) i no en una política que busca l'estabilitat dels preus”.

El pas d'un sistema basat en la producció, a un altre condicionat només per la mida de la superfície de les terres i el càlcul del rendiment dels últims anys és clau per entendre el procés de concentració de terres i del manteniment de l'estructura de la propietat de la terra. En el nou context, els propietaris volen mantenir les seves terres per rebre les subvencions, encara que les hagin de dividir en diverses explotacions. Com a mostra de la tendència, en el cas espanyol, l'any 2013 el 76,5% de les ajudes es van concentrar en el 18,7% de perceptors i mentre el 50% dels beneficiaris van rebre quantitats inferiors a 1.250 euros (2012), els màxims rebien fins a 916.000 euros. A part de les persones físiques, uns 30.000 beneficiaris són societats. Entre aquestes, les que més reben són Zumos Valencianos Mediterráneos S. A. (10.348.401,98€), Productos Alimenticios Gallo (7.393.346,61€) i Galletas Siro S. A. (7.142.228,91€) (Soler i Fernández, 2015). Com a conseqüència, es fa evident que el model vigent de la PAC no facilita l'entrada en el sector ni l'accés a la terra (Soler i Fernández, 2015).

Ja més recentment, per Carles Soler i Fernando Fernández (2015), la reforma del 2014 va incorporar dos mecanismes que podien pal·liar la tendència de concentració de terres. Per una banda els Estats tenen dret a utilitzar un pagament redistributiu per les primeres hectàrees, en les que poden retirar fins el 30% de la dotació nacional i redistribuir-lo entre els agricultors. Per l'altra, s'introdueix la reducció obligatòria dels pagaments a explotacions que reben més de 150.000 euros, és a dir, es redueix un 5% l'import de la seva subvenció. En el cas concret d'Espanya, des del 2014 també s'exigeix com a requisit que l'agricultor estigui actiu i que compleixi amb els criteris de *greening* (mantenir les pastures permanents, diversificar els cultius i mantenir una zona d'interès ecològic).

Legislació espanyola

A Espanya, quan parlem de la legislació referent al sòl agrícola a nivell estatal, les dues principals lleis que s'han de tenir en compte són la *Ley de Suelo y Rehabilitación urbana* i la *Ley de Arrendamientos Rústicos*. Tot i així, n'hi ha d'altres que també condicionen l'estructura agrària i l'ús del sòl, com són la *Ley de Montes* i la reforma de la *Ley de Bases de Régimen Local*.

D'aquesta manera, en primer lloc, la *Ley de Suelo* recull que les polítiques públiques relatives als usos del sòl han de tenir com a precepte l'interès general i el principi d'interès sostenible. Amb les successives modificacions a través de diferents Reals Decret s'ha

perdut l'oportunitat de canviar la classificació del sòl, ja que aquesta distingeix només entre el sòl urbà, urbanitzable i no urbanitzable. Si hi hagués voluntat política, s'hagués pogut introduir una nova categoria, la del sòl agrícola, la qual no es pot transformar a urbanitzable (COAG et al., 2016).

Respecte aquesta llei en destaca les reformes que ha tingut en les últimes dècades. Primer, sota el govern d'Aznar, es va impulsar la *Ley 6/1998 de Régimen del Suelo y Valoraciones* i el *RD 4/2000 de Medidas Urgentes de Liberalización en el Sector Inmobiliario y Transportes*. Aquestes reformes pretenien que definint el sòl no urbà i d'objecte de protecció com a eventualment urbanitzable es liberalitzaria el mercat amb l'entrada de gran quantitat de sòl, aconseguint així la baixada de preus que es volia. Posteriorment, amb el govern socialista, es va reformar de nou a través de la *Ley 8/2007* i el *Texto Refundido de la Ley de Suelo 2008*. Entre les novetats, per combatre l'especulació en ressalta la nova valoració del sòl d'acord amb la seva situació real, no amb les expectatives. Així només es distingeix entre sòl rural i urbanitzable.

D'aquesta normativa també és d'interès que en la disposició adicional VI especifica que els terrenys forestals cremats per incendis es mantindran com a sòl rural, tal i com preveu l'article 50 de la *Ley de Montes*, amb les excepcions previstes. Aquesta llei prohibeix el canvi d'usos del sòl en els 30 anys posteriors a l'incendi. Ara bé, tot i anar en contra del que diu la pròpia llei, l'última modificació (*Ley 21/2015*), en l'article 50.1 exposa que les Comunitats Autònomes, amb caràcter excepcional, podran acordar el canvi d'ús forestal de terrenys cremats quan es donin raons imperioses d'interès públic (*Ley 21/2015, 2015*).

En segon lloc, amb la tendència a l'envelliment del sector agrícola es preveu que en el propers 10 anys entre 400.000 i 500.000 explotacions abandonaran la seva activitat, alliberant prop de 4 milions d'hectàrees. Bona part d'elles, si són rendibles, seran llogades o comprades per explotacions veïnes. En aquest marc, la *Ley 49/2003 de Arrendamientos Rústicos* presenta la voluntat de flexibilitzar el règim d'arrendaments rústics, com ja va fer l'anterior reforma passant de 21 a 5 anys el període mínim d'arrendament. Així, la reforma del 2003, es caracteritza per establir com a període mínim de 5 anys l'arrendament, la no regulació del preu dels contractes i la flexibilització i equilibri com a claus per a una major mobilitat i modernització de les terres (*Ley 49/2003, 2003*).

En tercer lloc, la *Ley de Bases de Régimen Local*, modificada per la *Ley de Racionalización y Sostenibilidad de la Administración Local* (Ley 27/2013) pretén simplificar l'administració local per tal de fer-la més eficient i sostenible econòmicament. A la pràctica suposa eliminar 3.700 entitats inframunicipals i 1.000 mancomunitats. És a dir, que aquells bens comunals gestionats fins el moment per juntes veïnals o pobles molt petits passen a ser gestionats per entitats municipals, supramunicipals o inclús s'obre la porta a que la gestió sigui privada. Per tant, per Soler i Fernández (2015), amb aquesta modificació de la Llei Montoro, el govern espanyol podria privatitzar fins el 8% de l'àrea geogràfica espanyola.

Finalment, també és important incorporar la vessant del gènere a través de la *Ley 35/2011 sobre la titularidad compartida de las explotaciones agrarias*. Amb aquesta es pretén professionalitzar l'activitat agrària de les dones, fomentar la igualtat i ajudar al manteniment de la població rural. En termes pràctics suposa la responsabilitat compartida de l'explotació entre els dos membres; el repartiment dels beneficis al 50%; ambdós són perceptors de les ajudes i cotitzen a la Seguretat Social (Ley 35/2011, 2011).

Legislació catalana

Per el cas català, en matèria d'urbanisme, la legislació ha anat sempre condicionada per la que s'establí a nivell estatal, fins el punt de no legislar de forma general, sinó a través de projectes parcials amb caràcter d'urgència, com va ser el Text refós de la Llei del sòl 1976. D'aquesta manera, la primera llei catalana completa no va arribar fins que es publica la Llei 2/2002 d'urbanisme, modificada per la Llei 10/2004 i el Decret Llei 1/2007 per el que s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme. En matèria agrícola, a Catalunya va ser rellevant la Llei de contractes de conreu 1/2008 com a reguladora del sector.

Per tal de materialitzar la voluntat i les competències que recull l'Estatut es va promulgar la Llei de Contractes de Conreu 1/2008 (Llei 1/2008, 2008). Aquesta, vigent des de finals del 2011 a finals del 2017, es caracteritza per establir la durada dels contractes d'arrendament per un mínim de 7 anys, més 5 de prorroga si no es diu el contrari; per crear amb caràcter voluntari la Junta d'Arbitratge i Mediació per solucionar extrajudicialment els conflictes i estableix el dret d'adquisició preferent de sòl agrari a favor de la Generalitat. Tres anys més tard, la Llei 9/2011 va suprimir el dret de compra preferent i el Registre Administratiu de Contractes de Conreu argumentant que “facilita

l'activitat econòmica del sector agrari i també la dinamització de les zones rurals” (Llei 9/2011, 2011).

Referent a l'ordenació del territori i l'urbanisme, el preàmbul II de la Llei 2/2002 d'Urbanisme exposa que aquesta és una funció pública a través del qual les administracions competents planifiquen el model urbanístic de la ciutat, seguint els objectius de la sostenibilitat ambiental, l'eficiència funcional i la cohesió social. A més, en la disposició addicional setena de la Llei 3/2012, de modificació del text refós de la Llei d'Urbanisme, diu que en el termini d'un any s'ha d'iniciar la redacció d'un Pla territorial sectorial agrari.

Entrant en la matèria, a Catalunya, el sistema de planejament s'estructura de forma piramidal en dues seccions, el Planejament Territorial i el Planejament Urbanístic. El primer, jeràrquicament superior, estableix les directrius generals amb el Pla Territorial General de Catalunya (PTGC), els quals es concreten en el Pla Territorial Sectorial (defineix un tema per tot el territori) i el Pla Territorial Parcial (concreta les previsions del PTGC a una part del territori). Per dessota, a nivell de Planejament Urbanístic hi trobem els Plans Directors Urbanístics (PDU), els Plans Municipals d'Ordenació Municipal (POUM) i el planejament derivat (Plans Parcials, Plans de Millora Urbana i els Plans Especials). Aquests segon bloc es diferencia del primer perquè fa referència a l'ordenament jurídic del sòl i el pot canviar, mentre el planejament territorial no pot.

D'aquesta manera, a escala supramunicipal, per una banda, els Plans Territorials Parcials (PTP) tenen per objecte el desplegament del Pla Territorial General. Entre les seves competències, els espais naturals i les terres agrícoles qualificades d'especial protecció no poden veure transformats els seus usos. Per l'altra, el Plans Directors Urbanístic (PDU) que coordinen l'ordenació urbanística, han d'establir mesures per la protecció del sòl no urbanitzable (article 56). A escala municipal, de manera més detallada, els “Plans Especials Urbanístics que tinguin per finalitat la protecció de zones d'un gran valor agrícola, forestal o ramader (...) poden imposar restriccions d'ús dels terrenys, per a impedir-ne la desaparició o l'alteració” (article 67). Així, a través dels instruments del planejament urbanístic la Llei defineix la directriu de legislar per preservar els valors paisatgístics d'interès especial i el sòl d'alt valor agrícola, entre d'altres (Llei 2/2002, 2002).

En concret, l'exercici de les competències urbanístiques correspon a la Generalitat de Catalunya, comarques i municipis, on "la competència urbanística dels ajuntaments comprèn totes les facultats de naturalesa local que no hagin estat expressament atribuïdes per aquesta Llei a altres organismes" (article 14). Entre els seus instruments, els principals són els Plans d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM), ja que atorguen a l'administració local la potestat de classificar el territori en sòl urbà, urbanitzable i no urbanitzable (art. 24); i el planejament derivat que engloba els Plans Especials Urbanístics (PEU); Plans Parcial (PP) i els Plans de Millora Urbana (PMU).

En resum, a escala europea, tot i els instruments presentats per la reforma del 2014, podem dir que des de la reforma del 2003 es presenta quina és el model que volen promocionar. S'impulsa un model de grans superfícies per ser competitius, on les ajudes desvinculades de la producció han afavorit la concentració de les terres i el manteniment de l'estructura de la propietat. A nivell estatal, el no reconeixement del sòl agrícola i la voluntat de flexibilitzar el mercat de les terres per garantir-ne la seva viabilitat es veu agreujat, per una banda, per la racionalització administrativa que suposa l'eliminació dels pobles més petits, propietaris de terres comunals i, per l'altra, per la introducció de la reforma de la *Ley de Montes* que obre la porta al canvi d'usos del sòl dels terrenys cremats per incendis. Finalment, a Catalunya, on es concreten les directrius estatals, no sembla que hi hagi un canvi de tendència, com ho demostra la eliminació del dret de compra preferent per part de la Generalitat.

Inversions estrangeres: el cas d'*Aldahra Fagavi*. La sobirania alimentaria en qüestió.

En qualsevol país, un dels objectius és garantir la seguretat alimentaria dels seus ciutadans. Per fer-ho, si el sector agrícola estatal no és suficient, la solució que prenen els governs és importar els aliments que necessita. Una altra opció, però, és entrar directament en el sector agrícola d'altres països per produir i importar a través d'empreses internacionals, com ha passat a la conca del riu Ebre a Catalunya. A més, pel seu valor estratègic també ha despertat l'interès de fons d'inversió.

En primer lloc, respecte les empreses internacionals, el 2012, a través de l'acord entre el Grup Gaset (un dels principals productors d'alfals) i el govern d'Abu Dhabi es va crear Aldahra Fagvi, propietat d'Aldahra, la multinacional més important del món en comercialització i exportació d'alfals. A la seva web expliquen que, situats en una regió

estratègica (Linyola, Vila-sana, Ivars d'Urgell, Torregrosa, Bellvis, entre d'altres), disposen de diferents instal·lacions per la transformació i la logística del farratge que els permet produir 360.000 tones anuals (Aldahra Fagvi, web).

En segon lloc, els fons d'inversió, coneixedors de la importància del sector, des de fa anys que hi inverteixen, on a Espanya s'estima que n'hi ha 30 que inverteixen en agricultura i alimentació, dels quals el primer fons nacional és *Panda Agriculture & Water Fi* (Soler i Fernández, 2015). Aquest, a la seva pàgina web, exposa que davant l'augment de la població i l'escassetat de superfície agrícola i l'aigua com a recurs, converteixen l'agricultura en un fons d'inversió imprescindible. Així, tot i tractar-se a dia d'avui de pocs casos, en perspectiva de futur pot ser una tendència en augment. Els efectes del canvi climàtic, la previsió d'augment de població per el 2050 i l'ús de vegetals per la producció de biogàs poden incrementar l'interès per regions com Catalunya.

Des de la perspectiva de la sobirania alimentaria, aquests exemples ens mostren com els països tenen una concepció diferent del que és sobirania alimentaria. No es refereixen a la producció, distribució i consum ecològics, ni de justícia socioeconòmica. Per ells és més important la seguretat alimentaria del país, sense donar importància a d'on venen els aliments o les condicions en que es produeixen. El seu principal objectiu és garantir l'abastiment nacional, encara que sigui en condicions d'explotació i perjudicials pel medi ambient. Aquestes inversions deriven cap a l'especulació de la terra, l'increment dels preus i l'acaparament de les terres.

2.4. Accés a la terra a Catalunya

Després de contextualitzar la situació de l'agricultura a Europa i Catalunya, per el cas català es poden resumir en nou punts els condicionants a l'accés a la terra com també els seus efectes. A partir d'aquí es presenten les iniciatives que han sorgit fins el moment per revertir la tendència i millorar l'accés a la terra des de l'administració, associacions i organitzacions.

2.3.1 Causes i efectes de la problemàtica

En aquest apartat es volen enumerar i explicar de forma resumida els principals motius que han portat a la situació actual l'accés a la terra. Aquests elements, reunits a la Taula 10, van des del propi preu de la terra condicionat per diversos elements, passant per l'especulació urbanística fins a la manca de suport per part de les institucions públiques a les iniciatives civils que han anat sorgint. A continuació s'expliquen cada un d'ells.

Primer: el *preu de la terra* està condicionat pels processos d'especulació immobiliària, les condicions climàtiques de la zona, el canvi en els usos del sòl, el tipus de cultiu i la Política Agrària Comú, fent que sigui realment complicat accedir a comprar terres. En el cas català, les dades publicades pel *Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación* (MAGRAMA) mostren com el preu per hectàrea ha passat de 4.689 euros l'any 1997 a 14.511 euros el 2016. Aquest increment va ser progressiu des de la dècada del 1990 fins l'any 2008, quan els preus van tendir a estabilitzar-se amb un creixement moderat (del 1,9% del 2008 al 2011).

Segon: la *manca de regulació i reconeixement de l'activitat agrària*. Actualment el planejament urbanístic català només reconeix tres tipologies de sòl: el sòl urbà, l'urbanitzable i el no urbanitzable. En aquesta categorització el sòl agrícola es defineix com a sòl no urbanitzable, donant a entendre que no aporta cap valor afegit. En aquesta mateixa línia, una altra mostra del poc compromís polític en l'agricultura com a bé comú va ser la promulgació de la Llei 9/2011, de promoció de l'activitat econòmica, la qual va derogar el capítol VI de la Llei de Contractes de conreus relatiu al dret de compra preferent de la Generalitat de Catalunya.

Com explica a l'entrevista Joan Muntante, membre de la Fundació Lleida 21, també és una limitació que la Llei de contractes de conreus estableixi que preval la regla de llibertat de pacte, però que en absència d'aquest la durada del contracte serà de com a mínim 7 anys, ja que aquest període és insuficient per a poder engegar el negoci i amortitzar inversions. A més, concretament a Lleida, el fet que la taxa de sequiatge sigui acumulativa durant els anys que no s'ha pagat també és un gran condicionant.

Tercer: *la Política Agrària Comú (PAC)*. Un dels elements que afavoreix el manteniment del model agroindustrial productivista són les ajudes europees. Per Josep Espluga, membre de l'IGOP, en el marc actual, les subvencions estan condicionades per la mida de la superfície de la terra, uns determinats cultius i l'estil de producció agroindustrial. Així, els estils de producció alternatius, com els ecològics, es veuen exclosos d'aquestes ajudes. Afegeix, "la PAC privilegia l'agricultura cerealista i de farratges a gran escala per la seva exportació, en detriment d'una agricultura pensada per l'abastiment de proximitat i ecològica". En aquesta situació, aquells qui volen accedir al conreu de la terra amb un model alternatiu ho troben complicat, i més si no es prové de família pagesa.

Quart: *els recels de la propietat a llogar les seves terres*. Com explica Laia Batalla, membre de l'Associació Rurbans, a Catalunya han desaparegut 52.739 explotacions agràries en els últims 20 anys (7 explotacions/dia). Les terres de poc valor agrari queden abandonades, mentre les rendibles normalment són adquirides/llogades per propietaris veïns. Sovint, la terra passa a ser cultivada per un pagès veí, el qual es beneficiarà del seu conreu, mentre el propietari seguirà beneficiant-se dels ingressos provinents de les ajudes de la PAC. D'aquesta manera, com explica en Josep Espluga, poques vegades "les terres cultivables surten del model agroalimentari hegemònic impulsat per la PAC".

Cinquè: *manca de formació*. Per una banda, des de la vessant pràctica, tot i que en altres països europeus les incubadores de terres o "espais test" ja estan funcionant, a Catalunya en trobem poques experiències, només alguna prova pilot com la impulsada per l'Escola de Pastors o l'Ajuntament de Lleida (Viver d'agricultors de Rufeà). Les incubadores són finques agrícoles que acullen temporalment a persones que volen ser pageses. Aquestes permeten desenvolupar l'activitat agrícola o ramadera, a escala real, durant un període limitat i en un context que redueix els riscos del futur pagès. D'aquesta manera, l'absència d'aquesta eina complica encara més la possibilitat de formar persones que no provenen del sector agrícola i impedeixen generar interaccions i confiança entre pagesos i persones interessades (Escola de Pastors, web).

Per altra banda, des d'un punt de vista de la formació reglada, a Catalunya trobem les Escoles Agràries, és a dir, centres públics que ofereixen "la formació més completa en professions i activitats del món rural: activitats agràries, jardineria, forestal, indústries alimentàries, activitats físicoesportives al medi natural, activitats eqüestres"

(Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, 2018). A més, també hi ha el Grau Mitjà en producció agroecològica ofert a El Prat del Llobregat, Manresa, Reus i El Pont de Suert. Per sobre d'aquesta ja no hi ha graus superiors, directament es passa a màsters (Chema Penmán, Jornada Tornar a treballar el camp, 2018). Aquesta formació, però, si no és promocionada, ni es generen vincles amb els sectors privat i els propis pagesos, és complicat que sigui suficient com per facilitar l'accés a la terra.

Sisè: la discrepància entre models. Aquells qui aposten pel canvi en el model productiu acostumen a ser persones joves que volen introduir-se en el món agrícola a partir de la defensa d'un model basat en l'agroecologia, la sobirania alimentària i la producció de productes de proximitat. Per Josep Espluga, el perfil d'aquests pagesos potencials és diferent al clàssic. Aquests "són persones joves, amb estudis, amb una presència notable de dones" i sense un lligam directe amb la pagesia, és a dir, sense accés directe a la terra. A més, cal sumar-hi el xoc cultural que es produeix entre el productor clàssic que tendeix al cultiu intensiu vers aquestes persones que volen iniciar un model alternatiu (Monllor, 2013).

Setè: l'especulació urbanística. La concepció de la terra com a mercaderia, enlloc de com a bé comú, fa que prevalgui l'interès privat per sobre del general des de la vessant social, econòmica i ambiental. A Catalunya, l'especulació urbanística va lligada a la història del país com a destinació turística i a la importància del sector de la construcció. Al mateix temps, l'escassetat de fonts d'ingressos per part de l'administració local ha portat a que sigui atractiu la venda de terres públiques, com la tendència a reconvertir tan sòl rústic a urbà com sigui possible per tots els beneficis impositius que rebrà l'ajuntament posteriorment. Com a conseqüència el preu d'aquestes terres és tan elevat que queda al marge del sector agrícola, només assequible per grups d'inversió i grans empreses agroindustrials. Un dels projectes més coneguts és el d'Eurovegas que finalment no va prosperar.

Vuitè: descoordinació entre les iniciatives ciutadanes i el poc suport institucional rebut. A Catalunya trobem diferents iniciatives civils que treballen per facilitar l'accés a la terra com TerraFranca, actualment inactiva. En aquest cas, en la seva pàgina web exposen que entre els motius per no seguir amb la seva activitat hi ha el poc suport institucional rebut. Tampoc hi ajuda l'aïllament entre les iniciatives que han anat sorgint. Per Laia Batalla,

de l'associació Rurbans, podria ser necessari tenir un agent aglutinador que facilités la comunicació entre elles, com també la coordinació. Per contra, sembla que les administracions locals sí que donen suport als bancs de terres coordinats des de la pròpia administració, com s'explica en el següent apartat.

A partir de l'explicació dels principals punts que influeixen en la situació actual de l'accés a la terra se'n deriven 3 efectes principals:

- El relleu generacional és cada cop més complicat i, per tant, l'envelliment de les persones que hi treballen és cada cop major, com també el manteniment del model tradicional.
- La mida de les explotacions ha incrementat en un 18% a Espanya (de 20,73 ha/explotació l'any 1999 a 24,56 ha/explotació el 2009), on les que més han crescut són les finques mitjanes, d'entre 70 i 500 hectàrees (Soler i Fernández, 2017). A més, les ajudes provinents de la PAC, són un element més per consolidar les propietats de les grans empreses agroindustrials.
- Si abans les que desapareixien eren les finques menors a 1 hectàrea, avui ja són les menors a 5 hectàrees. Aquestes situacions tenen com a conseqüència el debilitament tant del model agrari de les petites propietats, com també dels sectors rurals. Els motius que porten a l'abandonament de les terres són molt amplis, ja que estem parlant de factors territorials, demogràfics, socioeconòmics i urbanístics (Soler i Fernández, 2017).

Taula 10. resum de les causes i efectes de la situació actual de l'accés a la terra.

CAUSES	EFFECTES
El preu de la terra	Manca de relleu generacional
La manca de regulació i reconeixement de l'activitat agrària	Envelliment del sector agrícola
Les ajudes vinculades a la terra	Abandonament i concentració de les terres
Els recels de la propietat a llogar les seves terres	Disminució de la Superfície Agrària Útil
Manca de formació	Disminució del nombre d'explotacions

La discrepància entre models	Consolidació de les grans empreses agroindustrials
L'especulació urbanística	Desaparició de les finques menors a 5 hectàrees
La descoordinació entre les iniciatives ciutadanes i el poc suport institucional rebut	

Font: elaboració pròpia.

2.3.2 Experiències a Catalunya

Per tal de facilitar l'accés a la terra, a Catalunya han sorgit iniciatives des de la pròpia administració, tant a nivell municipal com comarcal, com també per part d'associacions i cooperatives. Per una banda, alguns dels municipis que han treballat en aquesta línia són La Selva del Camp, Amposta, Òrrius, El Vendrell, Torrelles de Llobregat, Ulldecona i La Sènia. Per l'altra, les dues associacions més recents són TerraFranca i EcoSUMA, com també les consolidades Xarxa de Custòdia del Territori (XCT), l'Associació Rurbans i l'Escola de Pastors.

En aquest context, les administracions locals són les que estan prenent partida en aquesta problemàtica ja que la pèrdua de sòl agrari suposa la pèrdua de sobirania alimentària, destrueix llocs de treball, perjudica les comunitats rurals i el medi ambient. A més, els propis municipis en són responsables de la gestió, ja que són els encarregats de la planificació urbanística del seu àmbit territorial. En aquest marc, l'instrument més utilitzat són els bancs de terres, on es recullen els més destacats a la Taula 11.

Taula 11. Principals bancs de terres a Catalunya.

Banc de Terres d'Ulldecona.

Creat l'any 2008, va acabar desapareixent per canvis de partit en el govern local. Tenia dos objectius: evitar l'abandonament del camp, promoure el cultiu ecològic i facilitar l'accés a la terra als joves.

Banc de terres del Garraf

Iniciat el 2012 a iniciativa de *Node Garraf*, *Agència de Desenvolupament* (entitat pública entre administracions públiques i agents socials). Han creat la plataforma on-

line <http://www.elgarraf.essavia.com/> per posar en contacte els propietaris i els possibles arrendataris. Durant 6 mesos van formar 15 persones i van aconseguir 6 finques. Actualment el projecte està aturat, en part per la manca de suport de l'administració (Fina Fuster, Jornada tècnica multisectorial per facilitar l'accés a la terra).

Banc de terres de Torrelles de Llobregat

Creat el 2014, va ser el primer de la comarca del Baix Llobregat, on el 68% de les zones agràries del municipi estan abandonades. L'objectiu és oferir les terres a persones desocupades (Verdés, 2014).

Banc de terres d'Amposta

Iniciat a finals del 2016, destaca per una bonificació del 95% de l'IBI rústic (Millan, 2016).

Banc de terres del Baix Camp

Inclòs dins el *Pla Estratègic Comarcal de Desenvolupament Socioeconòmic Rural 2014 – 2020*, en el seu primer any d'execució (2017) ha aconseguit 5 contractes (37,5 hectàrees) i ha beneficiat 12 pagesos (Consell Comarcal del Baix Camp, 2017).

Banc de terres del Parc Agrari Baix Llobregat

Des del Consorci del Parc Agrari del Baix Llobregat s'impulsen 3 instruments: el banc de terres, les subvencions per recuperar els camps abandonats i la tutorització dels primers anys quan s'incorporen en el sector. A més es col·labora amb un institut que té un mòdul d'agroecologia (Raimon Roda, Jornada tècnica multisectorial per facilitar l'accés a la terra).

Banc de terres coordinat per l'Associació Massís de Montserrat

Des de l'associació es va crear una oficina d'assessorament agrari a Marganell i Collbató la primavera del 2017. Aquest servei és gratuït i s'ofereix un cop al mes amb l'objectiu d'ajudar als propietaris i aquells que tenen terres en desús. A dia d'avui n'hi ha 9 i a finals d'any seran 11 (Àlex Bagant, Jornada tècnica multisectorial per facilitar l'accés a la terra). Massís de Montserrat també ha impulsat el portal www.terraitreball.cat com a base de dades pública que té la voluntat de recopilar

informació de finques que els propietaris posen a disposició de qui les vulgui treballar (custòdia, arrendament o compra) (Terra i treball, web).

Fons de terres de la Cooperativa d'Alcarràs

Es va crear el 2006 i el 2007 va establir el primer contracte. La cooperativa arrenda els terrenys i els prepara per la producció, per exemple hi planta presseguers i instal·la el sistema de reg. Les terres només són llogades a socis de la cooperativa (Reguant, 2017).

Parc Natural de la Serra de Montsant

El 2013, el PN de Montsant va apostar per potenciar el sector agrícola de la zona amb els objectius de reactivar terres abandonades, donar oportunitats a nous pagesos i fomentar l'agricultura ecològica. Així, a través de la custòdia agrària, és a dir, d'acords entre propietaris, arrendataris i del Parc Natural com intermediari, es vol reimpulsar el sector agrícola de la zona. En dades, entre el 2014 i el 2015 es van realitzar sis acords, suposant la recuperació de 14 hectàrees (Parcs de Catalunya web).

Tot i aquestes propostes, el problema en part persisteix, ja que les demandes per treballar la terra poden ser nombroses per part de ciutadans amb diferents perfils. En canvi, l'oferta de terres acostuma a ser pobre, principalment a causa del desconeixement del projecte i la desconfiança amb els intermediaris i els possibles arrendataris (Andrés, 2014). A més, a vegades es creu que un cop impulsada, la iniciativa funcionarà per si sola, però no és així, ja que es necessiten recursos i personal per valorar els projectes, acompanyar en el procés, dur a terme la prospecció de les terres, etc. (Josep Espluga, entrevista).

Un altre instrument que es pot impulsar des de l'administració són les incubadores agrícoles o els espais test. A Catalunya en trobem poques, una d'elles a Lleida. Amb el nom de Viver d'agricultors de Rufeà, des de fa cinc anys l'Ajuntament ofereix parcel·les de fins a 2 hectàrees a persones que vulguin introduir-se en el sector, o a pagesos que vulguin diversificar el seu cultiu. Segons Joan Muntane, membre de la Fundació Lleida 21, fins el moment hi ha passat 8 persones, de les quals una hi és des de l'inici.

EcoSUMA i TerraFranca

A part de l'administració, també cal destacar el treball realitzat per dues associacions sense ànim de lucre com EcoSUMA i TerraFranca, les quals van sorgir per facilitar l'accés a la terra.

Per una banda, EcoSUMA, una entitat de Lleida i que forma part de la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT), es defineix en la seva pàgina web com “una associació sense ànim de lucre que té per objectiu acompanyar a la societat cap a un futur basat en l'ecologia, la sostenibilitat urbana i el medi ambient” (EcoSUMA, web). Entre els seus objectius treballen per la custòdia agrària. En dades, en el període 2014-2016 van fer el manteniment i gestió tècnica de 15 hectàrees de l'entorn de Lleida (EcoSUMA, 2016). A part d'EcoSUMA, a la capital del Segrià també hi treballen altres organitzacions a nivell local com Punt Eco.

Per altra banda, TerraFranca és una associació sense ànim de lucre creada el 2013 amb la voluntat de treballar com intermediari entre propietaris de terra agrícola i persones que volien instal·lar-s'hi per desenvolupar projectes agroecològics i socials. TerraFranca proposava accedir directament a la titularitat de les finques a través de l'arrendament o l'adquisició i després oferia la valoració de les finques i l'acompanyament dels projectes. Sis anys després, el 2018, l'associació suspenia indefinidament la seva activitat exposant a la seva pàgina web que els lloguers de la terra responen a criteris de mercat; la dificultat per trobar propietaris com finques; el poc convenciment dels actors involucrats i la manca de suport institucional i econòmics.

Tot i la suspensió de l'activitat, durant els anys 2014-2016, les memòries penjades al seu portal demostren que han contactat amb l'associació 113 persones interessades en tenir terres per conrear, 2 entitats socials, com també 47 propietaris de finques disposats a formar part del projecte. D'aquests, es van seleccionar com a futurs pagesos a 26 persones, 3 entitats socials i es va fer difusió de gairebé 30 finques.

Xarxa de Custòdia del territori (XCT), l'Associació Rurbans i l'Escola de Pastors

Finalment, també cal esmentar la feina de dues altres organitzacions consolidades en el territori com són la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT) i l'associació Rurbans. Totes dues treballen per la dinamització del sector primari a Catalunya a través de diversos projectes estatals com internacionals. El fet de ser associacions les ha permès està molt més a prop de la realitat agrària, esdevenint claus per l'administració pel seu coneixement i experiència.

La XCT es va crear el 2003 amb la missió “d’impulsar la custòdia del territori com estratègia de participació de la societat en la conservació i gestió del medi natural rural i urbà” (Xarxa de Custòdia del Territori, web). Entre les seves línies de treball ressalta la participació en projectes europeus centrats en millorar l’accés a la terra com el Projecte Erasmus + *Fomentar l'accés a la terra per a una nova generació d'agricultors agroecològics (2014-2017)* i el Projecte *GRUNDTVIG (2012-2014) European Experience-Sharing on Providing Land for Local Sustainable Agriculture - Land Acces.*

L'altra organització consolidada, l'associació Rurbans, fundada el 2003, és una entitat de dinamització rural de muntanya que treballa per impulsar el sector primari, dignificar la professió i facilitar eines per la seva gestió. Entre les seves tasques destaca el “Projecte Grípia. Territori Ramader” (2009), un projecte pilot al Pallars Sobirà de formació i foment d'activitats agroramaderes. El seu propòsit és facilitar la incorporació de persones a l'activitat pagesa en zones de muntanya a partir de la creació d'un banc de finques agràries i la custòdia agrària. Per tal d'implementar-ho, per una banda es busquen terres i contacten amb l'administració local i els propietaris. Per l'altra, es treballa per recuperar prats mig abandonats a través de camps de treball ambientals amb la participació de voluntaris. A la pràctica, l'eina que utilitzen per establir drets i deures entre les dues parts es concreta en els Acords de Custòdia Agrària Grípia. Com a exemple, en els anys 2009 i 2010 van recuperar 8 hectàrees mig abandonades. (Custòdia agrària, web).

En relació a l'Associació Rurbans també és necessari parlar de l'Escola de Pastors. Aquesta va néixer el 2009 “amb l'objectiu de garantir el relleu generacional mitjançant la incorporació de persones a l'activitat, la gestió sostenible de finques i la dinamització del sector” (Escola de Pastors, web). A partir d'aquí plantegen la necessitat de crear un banc de terres agràries, en coordinació amb TerraFranca, i la recuperació de prats de

pastura, a través de l'acord custòdia del territori entre propietari, alumne i escola de pastors.

En resum, a Catalunya les iniciatives estan sorgint des de l'administració local, cooperatives i associacions que comparteixen la voluntat de fer d'intermediaris per facilitar l'accés a la terra, rejuvenir el sector i difondre un model agrícola ecològic. Des d'instàncies administratives jeràrquicament superiors, com que de moment no s'ha actuat ni s'ha creat cap registre, les propostes són poc visibles i tampoc es poden reunir les dades de totes les hectàrees recuperades.

3. L'accés a la terra a Europa

A partir de la presentació general del sector agrícola a Europa i Catalunya, com també de les principals iniciatives que hi ha hagut a casa nostra per facilitar l'accés a la terra, és oportú ampliar el camp de treball per veure com una problemàtica d'abast europeu és tractada per altres països. Així, el que es planteja a continuació és veure com França, Bèlgica i Alemanya s'organitzen territorialment, quina és la situació actual de l'agricultura, quina regulació estableix la legislació i com la ciutadania s'ha organitzant amb la voluntat de canviar la tendència vigent. L'elecció d'aquests països no és aleatòria, sinó que pretenen ser representativa de diferents models de gestió agrícola a la Unió Europea.

3.1. França

França, com mostra la Taula 12, tot i trobar-se sotmesa també en un procés de concentració de terres i d'augment del seu preu, les decisions polítiques que s'han pres des del segle passat han aconseguit mantenir un model agrícola propi on el preu per comprar terres per hectàrea era de 5.990 euros el 2017. Malgrat aquesta estabilitat en els preus, la desaparició de 60.000 ha/any i 10.000 agricultors/any mostren la progressiva pèrdua de pes del sector.

Taula 12. Context a França.

Es perden prop de 60.000 hectàrees i 10.000 agricultors cada any (Jean Baptiste Cavalier, Jornada Tornar a treballar al camp, 2018).

Només el 40% de les terres que es venen van a nous pagesos. El 60% són absorbides per propietats veïnes.

El 75% de les terres són llogades.

Al 1995 el 80% de les explotacions eren menors a 20 hectàrees. Actualment la mitjana està en 80 hectàrees.

El 2017 el preu mitjà de compra de l'hectàrea era de 5.990 euros i el d'arrendament 4.960 euros (*Le prix des terres*, web)

Font: Franco i Borrás, 2013a.

A nivell administratiu, França s'estructura en 13 regions (més 5 d'ultramar), 96 departaments (més 5 d'ultramar), 329 districtes, 3.879 cantons i 36.571 comunes (municipis). En el dia a dia, el govern central defineix les grans línies d'actuació; els governs regionals proporcionen ajudes econòmiques i els municipis tenen les competències per dur a terme el planejament urbanístic i gestionar els sistemes alimentaris de la manera més propera possible (Rodrigo i Rioufol, 2017).

Des de la perspectiva històrica, després de la Segona Guerra Mundial, França necessitava augmentar la producció agrícola per recuperar l'abastiment alimentari. Per tant, era imprescindible modernitzar el sector. Les lleis d'orientació agrícola de 1960 i 1962 van crear un marc global per modernitzar l'agricultura i van definir el model que es volia promoure: l'agricultura familiar. Aquest canvi de model es va iniciar a mitjans del segle XX amb el que s'anomenen les "polítiques d'estructures" (*politique des structures*). Aquestes mesures que pretenien regular la mida de les explotacions per satisfer els interessos de la comunitat, són essencials per entendre l'evolució de les estructures productives a França, com també que aquest progrés no hagués estat possible sense el suport dels agricultors i les seves organitzacions sindicals. (Merlet, 2016).

El punt d'inflexió, però, es troba anys abans amb les lleis d'arrendament agrícola (*statut du fermage*) del 1940, ja que fins el moment els terratinents tenien el poder per acabar els seus contractes quan volguessin. D'aquesta nova normativa englobada dins el Codi Rural les principals característiques són:

- L'estatut de l'arrendament (*statut du fermage*) regula els drets i deures del propietari i l'arrendatari en règim d'arrendament rural.
- L'acord entre ambdues parts pot ser verbal o escrit.
- El lloguer no és gratuït, però els beneficis obtinguts pel propietari estan regulats per l'administració. Concretament el Departament de cada regió defineix el mínim i el màxim en el que pot variar el preu de l'arrendament, el qual es concreta l'1 d'octubre de cada any d'acord amb els índex acordats pel Departament.
- La durada del contracte inicial és com a mínim de 9 anys (també pot ser de 18 o 25 anys). Si no es diu el contrari es renova per 9 anys més amb les mateixes condicions. En el cas que el propietari vulgui vendre la terra, l'arrendatari té prioritat per comprar-la.
- Si l'arrendatari ha realitzat millores en la terra o la maquinària, el propietari ha d'indemnitzar-lo, tenint en compte el període d'amortització.
- L'arrendatari pot passar el contracte als seus descendents directes amb el permís del propietari. En cas de mort, l'arrendament és transmet als successors.
- La creació d'una jurisdicció específica per resoldre les diferències entre propietaris i arrendataris.

A part de la pròpia regulació, per tal de modernitzar el sector, des de l'administració es van crear dues institucions que van treballar conjuntament fins l'any 2000. Per una banda, el Centre Nacional per al Desenvolupament d'Estructures d'Explotacions Agràries (CNASEA), el qual va permetre iniciar nous conreus a partir d'augmentar les explotacions més petites i ajudar els joves agricultors. Per l'altra, l'Associació de Desenvolupament Departamental d'Estructures Agràries (ADASEA).

2.4.1 Característiques del model francès

Entrant en més profunditat en el cas francès, a diferència dels altres casos analitzats, en ressalten les polítiques que s'han implementat per tal d'afavorir l'accés a la terra dels més joves; les mesures que s'han pres per protegir els espais naturals; els mecanismes per evitar-ne l'acumulació i el control del mercat de terres.

L'accés dels més joves. En primer lloc, per tal de combatre l'abandonament de les terres, sobretot dels petits agricultors, i rejuenir la mitjana d'edat del sector es va crear el Fons d'Acció Social per al Desenvolupament d'Estructures Agràries (FASASA - *Fonds d'Action Sociale pour l'Aménagement des Structures Agricoles*) per després impulsar les indemnitzacions per jubilació (IVD - *indemnités viagères de départ*). Es tractava d'un suplement (vitalici) de jubilació perquè els propietaris d'edat avançada venguessin o arrendessin la terra a persones joves. Aquesta política va estar activa des del 1963 al 1989, beneficiant més de 700.000 persones i alliberant més de 13,3 milions d'hectàrees. En l'estructura de la terra va influir en la disminució de les petites explotacions i l'augment de les finques entre 16 i 18 hectàrees.

Posteriorment, el 1973 es va promoure la incorporació dels més joves a través de les Dotacions per Joves Agricultors (DJA - *Dotation d'installation aux Jeunes Agriculteurs*) i, a nivell departamental, al 1981 es crea una altra ajuda (RDI - *Répertoires Départementaux à l'Installation*). Les DJA eren subvencions per a menors de 35 anys que es comprometien a fer de pagès per 5 anys en zones muntanyoses o desfavorides (a partir del 1976 s'aplica a tot el territori). En xifres, del 1973 al 1996, 200.000 joves agricultors es van beneficiar de les DJA (Boinon, 2003).

Protecció dels espais naturals. En segon lloc, amb l'objectiu de contrarestar l'especulació del sòl amb fins urbanístics, des de finals del 1990 els governs locals i els Departaments han guanyat competències a través de dues eines: la Zona Agrícola Protegida creada el 1995 (ZAP - *Zone agricole protégée*) i el Perímetre de protecció i millora dels espais agrícoles i naturals periurbans (PAEN - *Périmètre de protection et de mise en valeur des espaces agricoles et naturels périurbains*) creat el 2005. Les ZAP protegeixen àrees concretes pel seu valor de producció agrícola, geogràfica i paisatgística, mentre les PAEN, definides pels Departaments, es refereixen a les zones periurbanes. A més, des del 2015, existeixen unes comissions anomenades *Commission départementales de la*

préservation des espaces agricoles, naturels et forestiers (CDPENAF), les quals reuneixen a nivell departamental diferents actors del sector per debatre l'equilibri entre les necessitats urbanes i la preservació de les terres agrícoles (Rodrigo i Rioufol, 2017).

Mecanismes per evitar l'acumulació de les terres. Davant la dificultat dels més joves per accedir a la terra, la Llei d'Ordenació Agrícola Complementaria (1962) defineix el rang en el que els pagesos es beneficiaran de les ajudes estatals. Aquest va des d'una Superfície Mínima d'Instal·lació (SMI) a una màxima que fa de llindar amb allò que supera el conreu familiar. A la pràctica, però, no ha estat molt eficaç.

Control del mercat de terres: SAFER

Al 1960, dins les mesures derivades de la Llei d'Orientació Agrícola i en un context marcat per l'elevada demanda per cultivar terres, es van crear les SAFER (*Sociétés d'Aménagement Foncier et d'Etablissement Rural*). Estat i sindicats de joves agricultors van crear aquesta organització semipública per comprar terres i masies per ajudar als joves agricultors a iniciar el seu negoci. D'aquesta manera, el dret a vendre la terra va esdevenir un dret compartit entre el propietari i les SAFER.

Definició jurídica: SAFER “són societats anònimes (23 en total) sense ànim de lucre amb missió de servei públic sobre sòl agrícola i rural. El seu consell d'administració inclou, entre d'altres, autoritats locals, organitzacions professionals agrícoles, un banc i representants de l'Estat” (Merlet, 2016:23). La seva missió és millorar les estructures agrícoles, evitar la concentració de les terres i facilitar-ne el seu accés a partir d'intervenir en la compra – venda de les terres agrícoles.

Dret de compra preferent. Una de les característiques principals del model francès és el dret de comprar preferent reconegut per la legislació. En concret, la llei obliga als notaris a comunicar a SAFER qualsevol proposta de compra-venda de participacions o terres agrícoles dins de la seva àrea d'intervenció, així com el preu de la transacció proposat. En aquest mercat, SAFER intervé en el 20 – 30% de les transaccions, i ho pot fer de dues maneres:

- Com a intermediari en una transacció amistosa entre propietari i SAFER o comprador.

- De manera forçada, utilitzant el dret de compra preferent per motius agrícoles o ambientals (Merlet i Levesque, 2008). Això suposa que SAFER pot substituir qualsevol comprador. Normalment aquest dret s'utilitza quan la propietat en qüestió està en venda amb fins urbanístics. En aquest cas, SAFER pot estar d'acord amb el preu de venda o demanar una revisió. Si demana la revisió del preu, el propietari pot acceptar, retirar l'oferta o portar-ho al tribunal.

La Taula 13 demostra, però, que s'utilitza de forma molt minoritària el dret prioritari de precompra (només un 8% de les vegades l'any 2014).

Taula 13. Terres adquirides per SAFER (2014).

TERRES ADQUIRIDES PER SAFER (2014)		
TIPUS DE COMPRA	Hectàrees	% França
Compra i venda	60.568	68%
Intermediació	21.163	24%
Compra forçada	6.868	8%
TOTAL	88.568	100%

Font: Rodrigo i Rioufol (2017).

Per una banda, malgrat hi ha la voluntat per facilitar l'accés a la terra, en el cas que SAFER vengui qualsevol terra, el comprador necessita disposar dels recursos econòmics. A més, només pot bloquejar la venda de les terres per un període de tres mesos, fet que dificulta que un jove agricultor pugui comprar-la. Per l'altra, una problemàtica existent és la compra-venda d'aquestes a través d'accions, ja que queden fora de les potestats de SAFER. La llei només permet intervenir si es venen el 100% de les accions, fet que suposa quedar al marge del 6% de les operacions (Sanglier et al., 2017).

En dades, com mostra la Taula 14, SAFER ha aconseguit tenir un ampli stock de terres, moderar els seu mercat de preus i facilitar la incorporació dels més joves, fent que esdevingui un actor clau.

Taula 14. Resultats de l'acció de SAFER.

Tenir un stock de terres de 43.000 hectàrees (0,16% del total).

Cada any reben notificació de 250.000 – 300.000 propostes de venda. (Baylac, 2017).

Moderar la concentració de les terres. La superfície mitjana de les propietats ha passat de 20 hectàrees (1970) a 55 el 2010.

Limitar els preus. El 2015, el preu mitjà per hectàrea era de 6.100€.

Ajudar a començar el negoci a nous agricultors. El 2014, el 20% de vendes en les que SAFER va intervenir van anar a nous pagesos, dels quals el 50% no tenen lligams familiars amb l'agricultura.

Al 2013, SAFER va aconseguir 80.000 de les 505.000 hectàrees que van canviar de propietaris.

Font: Sanglier et al., (2017) i Heubuch (2016).

Tot i la tasca realitzada per SAFER, davant l'augment del preu de les terres, el seu abandonament i la industrialització de l'agricultura, des de RELIER, una associació rural, es van impulsar grups de treballar per analitzar les limitacions dels models de propietat compartida vigents. A partir d'aquí es va generar el cultiu per acabar creant l'organització civil *Terre de liens* l'any 2003.

Terre de liens

Terre de liens té per objectiu, per una banda, ajudar als agricultors ecològics a accedir a la terra (dóna suport a les incubadores agrícoles) i, per l'altra, promoure noves formes de propietat on s'entén la terra com un bé comú. Per tal d'aconseguir els seus propòsits l'associació va crear una empresa de solidaritat col·lectiva (*la Foncière*) i també *le Fonds* com entitat que recapta les donacions i inversions rebudes per protegir el medi ambient i destinar-les a campanyes de conscienciació. Aquesta tasca ha despertat l'interès de les administracions regional fins el punt que aporten el 60% del pressupost de l'associació (Riouful i Wartena, 2011).

En concret, en destaca l'empresa basada en accions, *la Foncière*, creada al 2007. Per una banda, els accionistes aporten els recursos financers (ciutadans, empreses i institucions), mentre els gerents (*Terre de liens* i Banc *la Nef*), la coordinen. De l'octubre del 2008 al març del 2009 va obtenir 4 milions d'euros de 2.200 accionistes i 6 milions més fins el

2010. Aquest pas endavant va permetre comprar terres per destinar-les a nous pagesos o a pagesos en actiu per garantir la viabilitat del seu projecte. El requisit principal és que es destini al conreu ecològic o biodinàmic, o que estigui en procés de transformació. Així doncs, la Taula 15 mostra que estem parlant d'un projecte que involucra milers de persones que ajuden a que l'associació tingui una ampla base econòmica que li ha permès adquirir 89 explotacions (Riouful i Wartena, 2011).

Taula 15. Terre de liens (2006 – 2014).

L'ESTRUCTURA:	ELS PROJECTES:
<ul style="list-style-type: none"> - Associació nacional (ONG). - <i>Foncière</i>, (empresa d'inversió solidària). - <i>Le Fonds</i> (fundació d'utilitat pública). - 19 organitzacions territorials. 	<ul style="list-style-type: none"> - 89 granges adquirides i gestionades. - 26 granges pendents d'adquirir. - 2.200 hectàrees dedicades a l'agricultura agroecològica.
LES PERSONES:	ELS RECURSOS:
<ul style="list-style-type: none"> - 300 voluntaris. - 50 treballadors. - 130 pagesos instal·lats. - 500 candidats avaluats anualment. - 8.400 accionistes solidaris. - 2.500 socis. - 2.700 donants. 	<ul style="list-style-type: none"> - 33 milions d'euros de capital per l'empresa d'inversió solidària. - 1,8 milions d'euros de fons propis per a la Fundació, en forma de terres i edificis agrícoles.

Font: TerraFranca (2017).

Réseau National des Espaces Test Agricoles (RENETA)

D'aquestes incubadores mencionades a les que Terre de liens dóna suport, una d'elles és *Réseau National des Espaces Test Agricoles* (RENETA). Els primers casos d'espais test són el 2007 i el 2012 es constitueixen com entitat. Així, RENETA permet que les persones interessades en incorporar-se a l'agricultura puguin provar el seu projecte durant un període de temps determinat (2 o 3 anys) en els espais test. Des de l'organització es proporcionen mitjans de producció, assessorament, acompanyament i un status jurídic especial perquè puguin treballar la terra sense ser pagesos. En dades, el 2017 hi havia 250

persones treballant en espais test i des del 2007 hi han passat 400 persones, de les quals el 66% segueixen com agricultors (Jean Baptiste Cavalier, Jornada Tornar a treballar al camp, 2018).

3.2. Bèlgica

Bèlgica es troba en un procés de concentració de terres des de fa molts anys. Les dades recollides a la Taula 16 ho exemplifiquen: del 1980 al 2014 la mida de les finques s'ha triplicat, s'ha perdut el 67% dels seus conreus i el preu de compra varia entre 25.000 i 50.000 euros/ha, en part per la pressió urbanística i la poca terra cultivable.

Taula 16. Context a Bèlgica.

Del 1980 al 2014 Bèlgica ha perdut el 67% dels seus conreus.

Del 1980 al 2014 la mida de les propietats s'ha triplicat, mentre ha perdut el 60% dels seus treballadors.

Mida mitjana dels conreus: 40 hectàrees.

Increment del 4% (1980) al 20% (2013) de pagesos sense lligams familiars amb la terra.

Preu de venda: 25.000 - 50.000 euros/ha. Preu d'arrendament (2004): 228 euros/ha (Střeleček, 2010).

Només el 4,38% dels conreus tenen certificat ecològic.

El 66% de de la SAU és arrendada (Eurostat).

Font: *Association européenne des institutions d'aménagement rural* (AEIAR), 2016.

Administrativament, Bèlgica és un Estat federal descentralitzat en tres regions: Flandes, Brussel·les i Valònia, les quals, des del 2001, gestionen de forma autònoma el sector agrícola i, per tant, també les ajudes provinents de la Polític Agrària Comú (PAC). Aquests fons són clau pel desenvolupament agrícola del país, ja que en anys de bona collita ja representen entre el 50-60% dels ingressos (Terrones et al., 2014). La diferència principal amb França és la no regulació del mercat de terres i que només regula els

contractes d'arrendament establint un preu màxim en els contracte i es protegeix l'arrendatari de forma menor (*Lease Contract Law*, 1968).

Per altra banda, tot i no tenir dades exactes, s'estima que el 30% de les terres són de titularitat pública., algunes d'elles en propietat d'organitzacions. En són exemple:

- A Flandes, l'agència de la terra flamenca (VLM - *Vlaamse Landmaatschappij*) i "natura i bosc" (N&B - *Natuur en Bos*). A més, els nous agricultors que compren terres es beneficien d'un descompte en el pagament d'impostos en les 5 primeres hectàrees.
- A Valònia, el Departament de Desenvolupament Rural de Terres (DAFOR - *Direction de l'Aménagement Foncier Rural*) i el Departament de Natura i Boscos (DNF - *Département Nature et Forêts*).

D'aquestes, N&B i el DNF tenen terres en propietat, les quals són llogades a pagesos ecològics a través d'acords a llarg termini. Inclús el DNF està capacitat per expropiar terres. En canvi, VLM i DAFOR són propietaris de terres de manera temporal, ja que el seu objectiu és consolidar les parcel·les per fer-les rendibles i, un cop això s'ha aconseguit, es venen (Rodrigo i Rioufol, 2017).

A continuació s'analitza de manera més detallada la situació de Flandes i Valònia.

Flandes

Taula 17. Context a Flandes.

Superfície mitjana de 31,2 ha/explotació, on els pagesos només en són propietaris en una tercera part.

Preu mitjà de l'hectàrea: 28.300 euros l'any 2009.

S'estima que es perden una mitjana de 6.000 ha/any.

L'elevada pressió urbanística comporta que els pagesos tendeixin a l'agricultura industrial intensiva per treure'n el màxim rendiment.

Domini de l'estructura agrària familiar. El 99% de les terres són inferiors a 134 ha, mentre el 5% més grans superen les 600 ha.

Font: *Association européenne des institutions d'aménagement rural* (AEIAR), 2016.

Per tal de regular el mercat de compra – venda de terres, l'Agència de la terra de Flandes (VLM) disposa del dret de compra preferent en projectes de desenvolupament territorial. Les seves àrees d'actuació són definides pel ministeri, les quals parteixen de tres supòsits: la concentració de la terra (reparcel·lació), el seu desenvolupament i la seva gestió. A diferència del que passa a França, a Flandes no es pot revisar el preu de venda. En dades del 2013, de les 17.200 ofertes de venda, l'administració només va utilitzar el dret de compra preferent en 130 casos (0,75%), recuperant 440 hectàrees (Aeiar, 2016). Aquesta desregulació ha contribuït, com mostra la Taula 17 a que el preu de compra per hectàrea sigui de 28.000 euros (2009) i el ritme de desaparició d'hectàrees sigui de 6.000 ha/any.

Respecte els contractes d'arrendament, la legislació estableix que aquests han de ser per un període mínim de 9 anys (de 18 o més). En el cas que no es digui el contrari, el contracte es renova de manera automàtica per 9 anys més i es pot traspasar als descendents del llogater. El preu de l'arrendament es calcula a partir del producte entre el valor cadastral de la terra i el coeficient d'arrendament (250-300 euros/ha). Tot i aquestes mesures, les empreses agrícoles i els grups d'inversió segueixen tenint llibertat en un context desregulat (Aeiar, 2016).

Per tal de revertir la tendència actual el govern regional ha mostrat la voluntat de crear un banc de terres i de pagar compensacions per la pèrdua de terres per motius urbanístics (zonificació).

Valònia

Taula 18. Context a Valònia.

El 2011 la terra cultivable representava el 43% del territori, on el 68% era llogada.

S'estima que es perden 1.000 ha/any per motius urbanístics.

El preu d'1 hectàrea urbanitzable equival a 20 hectàrees agrícoles.

El 86% de les explotacions són considerades com especialitzades en un únic producte (2013).

El preu ha incrementat considerablement, arribant als 60.000€/ha a la regió de Hesbaye.

Font: *Association européenne des institutions d'aménagement rural* (AEIAR), 2016.

A Valònia, on les condicions del contracte són les mateixes que a Flandes, la regulació del mercat agrícola és responsabilitat del govern de la regió (*Direction of Rural Land Management of the Public Service of Wallonia*), on en destaquen les lleis de la consolidació de la terra (*Land consolidation* 1970, 1976 i 1978) que van atorgar al govern el dret de compra preferent. L'última novetat en matèria de regulació va ser el 2014 amb la redacció del Codi de l'Agricultura de Valònia (*Walloon Code of Agriculture*). El nou ordenament proposa crear un observatori de la terra, un banc de terres i ampliar els objectius del dret preferent de compra. D'aquesta manera es vol analitzar quin és l'estat del mercat, recollir informació i fer més transparent la seva gestió (Aeiar, 2016).

Tot i aquestes mesures, com que no es regula el preu de la terra, les dades demostren que la progressiva tendència la concentració de les terres i, en conseqüència, que la situació és cada cop més complicada per aquells qui hi volen accedir. La Taula 18 expressa que la tendència a la desaparició dels conreus és més lleugera que a Flandes, però aquí els preus són molt més elevats, fins a 60.000 euros/ha a Hesbaye. Altres exemples d'aquesta situació crítica són que (Aeiar, 2016):

- El numero d'activitats agràries ha passat de 30.000 al 1990 a 13.000 al 2012.
- La mida mitjana de les propietats ha passat de 26 hectàrees al 1990 a 55 el 2013.
- El 2013 el 14% de les propietats eren superiors a les 100 hectàrees (representa el 37% de la terra agrícola).

Per tant, tot i que sembla que en els últims anys les administracions han començat a mostrar interès en la problemàtica, la realitat és que els preus actuals de les terres només permeten que siguin comprades per grans empreses. Per tal de encarar la situació, a Bèlgica en destaca l'articulació de dos moviments socials que s'han concretat en dues associacions: *Terre-en-vue* i *De landgenoten*.

Terre-en-vue

El 2011, la Xarxa per la defensa dels agricultors (predominant a la zona francòfona) va definir com a prioritat treballar per l'accés a la terra. A partir del fruit generat per grups de treball i de visitar altres experiències europees es va generar un moviment social que es va acabar materialitzant amb la creació d'una organització no governamental situada a Brussel·les i Valònia. Els seus principals objectius són (Rodrigo i Rioufol, web): facilitar

l'accés a la terra, protegir les terres agrícoles de l'especulació urbanística, promocionar els circuits curts i millorar la qualitat del medi ambient.

Per aconseguir-ho, a la seva pàgina web trobem que *Terre-en-vue* es concreta en tres formes jurídiques:

- L'associació (2011). Ajuda els agricultors en els seus projectes, comparteix experiències, defensa l'accés a la terra i desenvolupa propostes perquè l'administració treballi en aquest sentit. A més, com a ONG permet rebre ajudes de l'administració.
- La cooperativa (2012). A partir de les ajudes rebudes per part de les institucions i ciutadans la cooperativa compra les terres, enteses com a bé comú, perquè després siguin conreades per pagesos que segueixin els principis del moviment (agroecologia i respecte per la terra). També es dóna suport als circuits curts de comercialització, venda directa i la interacció entre els actors. D'aquesta manera es crea un model basat en la confiança mútua, la convivència i l'autonomia local.
- La fundació. Centralitza la captació de terres a través de donacions o herències, com també gestiona les donacions econòmiques.

Així, a través de les diverses formes jurídiques, l'associació ha aconseguit el suport de més de mil persones i la membresia de 1.346 socis, els quals paguen una quota anual de 100 euros/any. Amb aquests recursos han comprat 61 hectàrees destinades al conreu agroecològic. A més, han impulsat la plataforma *TupperTerre*, la qual pretén ser un espai de trobada entre propietaris i futurs agricultors (access to land, web).

3.3. Alemanya

Alemanya, dels tres països estudiats, és el que menys regula el mercat de terres i el sector agrícola. Més ben aviat el contrari, el posicionament de l'administració ha estat en favor de privatitzar les terres. Com a conseqüència de les seves decisions, entre les conseqüències recollides a la Taula 19, en destaca que el preu de la terra ha arribat a augmentar fins el 154% en zones concretes del país i on l'11,7% de les explotacions ocupa el 56% de SAU.

Taula 19. Context a Alemanya.

El 60% dels pagesos són arrendataris.

El 1949, 1,4 milions d'empreses agrícoles conreaven més de 2 hectàrees. Al 2013 només en quedaven 285.000.

Cada any el 2-3% d'explotacions desapareixen.

Del 2007 al 2013 el preu de la terra va incrementar en un 78%, arribant en zones concretes al 154%.

Mentre la superfície agrària útil va disminuir en 1,7% del 2003-2016, la mida de les propietats ha augmentat en 17,4 hectàrees en el mateix període.

Al 2013, l'11,7% de les explotacions són de 100 hectàrees o més, i representen el 56% del total de sòl agrícola (Franco i Borrás, 2013a).

Preu d'arrendament (2004): 216 euros/ha (Střeleček, 2010).

Només el 8% dels pagesos són menors de 35 anys.

Font: Stanislavova, 2016.

Alemanya és una república federal, on les competències en agricultura es troben dividides entre les diferents escales administratives: el govern nacional, els estats federals (15), els districtes rurals (294, 401 en total) i els municipis. A nivell nacional, correspon al govern definir les principals lleis, així com els drets de propietat. Tot i així, els propis estats federals són els responsables d'implementar i concretar les directrius nacionals. Després, l'administració regional i subregional s'encarreguen de definir els drets i la planificació de l'ús del sòl (access to land, web).

En aquest país, la seva història és clau per entendre l'estructures agrària i el mercat de la terra d'avui entre l'Alemanya de l'est i la de l'oest. A l'est, les grans explotacions (30%) ocupen el 90% de la Superfície Agrària Útil (SAU); la majoria de la terra és utilitzada (80%); són propietat de persones jurídiques i tenen un preu mitjà de 6.000 euros. En canvi, a l'oest, les finques menors de 50 hectàrees (negocis familiars) representen el 80% del total; ocupen el 40% de la SAU i tenen un preu molt més elevat (18.000 euros). En dades, el 2009, de les 155.800 hectàrees venudes a Alemanya, el 70% es van vendre a Alemanya Oriental i el 30% a Alemanya Occidental (Jaubertie, 2011).

Per entendre aquesta situació i la política de privatització de les terres és necessari anar a la dècada del 1990, on la reunificació de les dues Alemanyes l'any 1992 va comportar que 2 milions d'hectàrees estatals fossin transferides a l'Agència *Treuhand*. D'aquestes, més d'1 milió van ser reassignades a propietaris públics i privats, mentre la resta les va gestionar l'agència federal *Bodenverwertungsund -verwaltungs GmbH* (BVVG), creada el 1992 amb la funció de compra-venda de terres. El 2009, 627.000 hectàrees havien estat venudes a grans empreses agrícoles a preus més baixos (fins un 35% si complien requisits de qualitat) a través del Pla EALG (*Entschädigungs-und Ausgleichsleistungsgesetz*) i 339.000 hectàrees es trobaven en contracte d'arrendament (Heubuch, 2016). Aquest Pla donava preferència als arrendataris que eren propietaris de menys de la meitat de l'explotació i facilitava ajudes a les grans empreses. Per aquest motiu alguns consideren que es volia evitar el restabliment del model agrari familiar del 1990 (Franco i Borrás, 2013b).

Aquesta tendència es va accentuar el 2007 i el 2010 quan el govern va recomanar accelerar la venda de terres a fons privats i només renovar alguns dels contractes de lloguer. Com a conseqüència i a mostra d'exemple, la regió d'Uckermark (situada al nord est, a l'Estat de Brandenburgo) va veure com els preus d'arrendament passaven de 50€/ha el 2005 a 279€/ha el 2010, mentre el preu de venda passava de 5.494 euros a 18.000 euros del 2005 al 2014 (Heubuch, 2016). A més, el 75% de les terres arrendades per BVVG van ser a explotacions superiors a 500 hectàrees i s'estima que l'empresa *Steinhoff Holding* és propietària de 25.000 hectàrees a l'est del país, 5.000 a Uckermark (principalment per produir biogàs) (Franco i Borrás, 2013b).

En aquest marc de privatització de les terres, el Codi Civil d'Alemanya regula els contractes d'arrendament però sense regular el sistema de preus. A més, tampoc existeix una política específica per ajudar als joves a accedir a la terra. Només la regió de Renània-Palatinat disposa d'ajudes econòmiques limitades per unes condicions específiques (inversió mínima de 25.000 euros, l'ajuda és 10.000 euros). Així doncs, les principals lleis són (Heubuch, 2016):

- La llei sobre transaccions de terres (*Grundstücksverkehrsgesetz*, 1961) que té per objectiu prevenir una distribució desigual de la propietat, la fragmentació de la terra i la desproporció dels preus. D'aquesta manera, es pot denegar la compra per motius de “distribució desigual de la terra”,

sovint perquè la transferència va en contra de l'estructura agrària. L'autorització recau en la institució local, supervisada pel ministeri agrícola del *Länder*.

- La Llei d'arrendaments de terres (*Landpachtverkehrsgesetz*) que estableix que és necessari notificar l'arrendament a l'administració i, consegüentment, li reconeix el dret a vetar l'operació. En aquest cas es pot intervenir per evitar la tendència a la concentració de les terres o per aturar la venda si considera que la terra és arrendada a algú que no és agricultor.

La reforma federal de l'any 2006 (*German Reich Settlement Act*) va transferir aquestes dues competències al govern federal, amb l'opció que es modifiqués a nivell regional per recuperar la competència.

Per tal de contrarestar la tendència actual de privatització, l'increment de preus i la concentració de les terres, a Alemanya també trobem casos on la societat civil és qui s'organitza per millorar l'accés a la terra. Per Peter Volz (annex, Entrevistes), membre de l'associació alemanya Agronauten, en destaquen Regionalwert AG, BioBoden i Kulturland.

Regionalwert AG (RWAG)

Regionalwert AG (2006) és una associació ciutadana amb ànim de lucre, basada en accions, on els ciutadans poden invertir en petites i mitjanes empreses ecològiques i també en el sector de l'alimentació a la regió de Freiburg. La diferència, però, és que no es troba al mercat d'accions i que els accionistes no poden especular. Els principals objectius són assegurar i desenvolupar l'agricultura ecològica i sostenible a nivell regional a través de l'adquisició de terres i consolidar una xarxa de col·laboració entre empreses de la cadena alimentària (access to land, web)

En dades, l'associació està formada per 600 accionistes, ha recaptat 3 milions d'euros des de la seva formació i han comprat 10 hectàrees i 250 han estat protegides.

4. Propostes que han sorgit per a una millor gestió a Catalunya

En aquest context crític, hi ha agents a Catalunya que han decidit actuar-hi amb la voluntat de canviar la tendència explicada fins el moment. Entre aquestes iniciatives hi ha la impulsada per la Fundació Món Rural i la Fundació Agroterritori, les quals a través del Grup de Treball d'Espais Agraris van redactar l'informe "Espais agraris. Definició i indicadors per la seva caracterització" (2015) amb la voluntat de definir què és l'espai agrari i una proposta d'indicadors que permetin identificar i valorar els espais agraris.

Fins el moment, el Parlament de Catalunya s'ha anat pronunciant a favor de protegir i promoure els sòls agraris a través de resolucions i modificacions legislatives de poca importància. La penúltima mesura que es va prendre va ser l'aprovació del Projecte de Llei de Sòl Agrari (març del 2015) amb l'objectiu de preservar l'ús agrari de la terra, augmentar la sobirania alimentària i evitar l'embosquinament del territori. Finalment, però, aquest projecte no va prosperar (F. Món Rural i F. Agroterritori, 2015).

El nou instrument per el qual el govern va apostar va ser la Llei d'Espais Agraris de Catalunya, amb la voluntat de que fos aprovada el juliol del 2017. Per circumstàncies polítiques, el parlament es va dissoldre per anar a eleccions i la Llei es va quedar a les portes de ser aprovada. Per Oriol Anson Fradera, director general de Desenvolupament Rural del Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca (Jornada "estratègia multisectorial per facilitar l'accés a la terra", 2018), l'objectiu d'aquesta llei és ordenar la gestió dels espais agraris i categoritzar-los amb la finalitat de preservar i protegir els espais agraris (entès com la suma de l'agrícola, ramader i forestal), regular els edificis construïts en aquest espai i preservar la connectivitat entre els espais agraris. Per materialitzar aquest propòsit, la llei exposa que els instruments a utilitzar són el Pla Territorial Agrari de Catalunya i el Plans Territorials Agraris Específics. Entre aquests dos, és el territori local qui defineix el seu espai i què hi vol fer, i a partir d'aquí es construeix el Pla Territorial Agrari de Catalunya.

Dins el cos de la llei es parla de l'anàlisi d'afeccions agràries (qualsevol intervenció en el territori ha de tenir en compte l'afecció a l'activitat agrària que s'està desenvolupant), la definició de l'activitat agrícola periurbana, la recuperació dels espais agraris en desús i el registre de parcel·les com a eina clau d'aquesta llei. Aquest registre voluntari, anomenat així com a eufemisme de banc de terres, té per objectiu diferenciar les parcel·les que

estiguin en disposició de ser arrendades i establir una renda de lloguer anual per les parcel·les en desús. El seu funcionament és simple, l'administració recolliria les sol·licituds de finques agrícoles i ramaderes dels interessats i les adjudicaria als sol·licitants a través de contractes de lloguer a partir d'una convocatòria pública per concurrència competitiva. A part de l'adjudicació, també es faria el seguiment del compliment de les clàusules establertes al contracte de lloguer (Oriol Anson, Jornada "estratègia multisectorial per facilitar l'accés a la terra", 2018).

5. Resultats

A partir d'analitzar les dades obtingudes a través de la base de dades de l'Eurostat s'ha pogut contextualitzar la situació del sector agrícola a Europa. A grans trets, l'agricultura a Europa es troba immersa en un procés on les explotacions més petites van desapareixent, mentre les terres són adquirides per propietaris veïns i grans empreses, donant lloc a processos d'acaparament. Com a conseqüència, aquesta situació genera una forta desigualtat en la distribució de les terres, on es distingeix de forma clara la dualitat entre petits productors i les grans explotacions.

En dades, en el període 2005 – 2013, les explotacions van disminuir en un 22%, mentre la Superfície Agrícola Útil (SAU) només ho va fer en l'1%. Analitzant la producció estàndard, s'ha observat que el 40,2% de les explotacions tenen una producció inferior als 2.000 euros/any, mentre el 6,3% supera els 100.000 euros/any representant el 71,4% de la producció estàndard. Si incorporem a l'anàlisi la mida de les explotacions s'ha constatat que les inferiors a 20 hectàrees representen el 86% del total, el 68% dels treballadors i el 18,5% de la SAU. En canvi, 3,1% de les explotacions amb com a mínim 100 hectàrees suposen el 12,5% dels treballadors del sector i ocupen el 52% de la SAU. Aquest predomini d'explotacions petites encara és més rellevant si es té en compte que en els anys 2003 – 2013, del total d'explotacions que es van perdre, el 96% eren inferiors a 10 hectàrees (Pau Carnicero, Jornada tècnica multisectorial d'accés a la terra).

A més, aquesta situació es troba agreujada per una banda, per la presència mínima de persones joves i de dones, ja que només el 6% de treballadors són menors de 35 anys i les dones només són el 35% del sector. Fins el moment, la pèrdua de treballadors és de

325.000/any, on de forma prospectiva es preveu que en els propers 10 anys 3,4 milions d'agricultors es jubilaran. Per altra banda, el preu de la terra és desorbitat en el conjunt de la Unió Europea. Des del 1990 al 2014 el preu ha augmentat un 90% a Alemanya, 200% als Països Baixos, 400% al Regne Unit i 700% a Polònia (2000 – 2014). Com a conseqüència d'aquests preus, un agricultor necessita 6 anys per pagar una hectàrea a França, 9 als Països Baixos, 15 a Alemanya i fins a 20 al Regne Unit (Xarxa de Custòdia del Territori, web).

Com a resultat d'aquesta pèrdua de terres i explotacions, la Unió Europea es troba en un context on van disminuint llocs de feina, comunitats rurals, la seguretat alimentària, la cultura i serveis ecosistèmics essencials per el medi natural. Aquests resultats segueixen la línia ja presentada per organitzacions europees com Access to land, però que requereixen d'ampliar encara més les variables a tractar.

En aquest marc europeu, en el treball s'han estudiat de forma més detallada el cas de França, Bèlgica i Alemanya, els quals es resumeixen a la Taula 20. Dels tres models, ha quedat demostrat que el francès és el més regulador. En la dècada de 1930 i 1940, veient la necessitat de garantir la seguretat alimentària del país, el govern va impulsar la Llei d'arrendament agrícola. Aquesta, amb la voluntat de difondre el model d'agricultura familiar, va definir un marc on es regulaven els drets i deures del propietari i l'arrendatari. Des de llavors, en els anys posteriors, s'han pres mesures per facilitar l'accés dels joves, per evitar l'acumulació de les terres, com també per protegir zones agrícoles i periurbanes. Tot i l'elevada regulació, no s'ha pogut evitar un increment lleu de les terres.

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, a partir del pacte entre Estat i sindicats van sorgir les SAFER amb la missió d'intervenir en la compra – venda de les terres agrícoles. D'aquesta manera el mercat de les terres deixava de ser una matèria del sector privat, per ser des de llavors d'interès públic. Tot i la tasca de les SAFER, també han sorgit associacions civils com Terre de liens que tenen per objectiu ajudar als agricultors ecològics a accedir a la terra i promoure noves formes de propietat on la terra s'entén com a bé comú.

En el cas belga la regulació és menor. No existeix una regulació del mercat de les terres com a França, només s'estableix un preu màxim en els contractes d'arrendament i es protegeix de forma parcial a l'arrendatari. Com a Estat federal, a Bèlgica les competències en matèria agrícola recauen en les regions. Flandes i Valònia disposen del dret de compra preferent en determinats supòsits, però per exemple no poden demanar la revisió del preu de venda. Tot i la poca regulació del sector, ambdós Estats han mostrat interès en la problemàtica per prendre noves mesures com els bancs de terres. En aquest cas, l'associació més rellevant és *Terre en vue*, la qual treballa per facilitar l'accés a la terra i protegir-la de l'especulació urbanística.

Finalment, a Alemanya ens trobem el país on la regulació és menor. L'estructura de la terra, marcada per la història del segle passat, divergeix entre l'oest i l'est del país. A partir de la reunificació d'Alemanya és quan el govern va iniciar les polítiques de privatització de les terres que tenia en propietat, model que es va accentuar els anys 2007 i 2010. Al respecte, la legislació només reconeix el dret a vetar operacions de compra – venda per evitar la distribució desigual de les terres i la seva concentració.

Taula 20. Resum de les principals característiques de França, Alemanya i Bèlgica.

	França	Bèlgica	Alemanya
Grau d'intervenció de l'administració	Alt	Mitjà	Baix
Regulació del mercat de terres	Sí	Parcialment	Mínima
Compra – venda	Sí	Parcialment	No
Arrendament	Sí	Sí	No
Preu per hectàrea (SAU)			
Compra	3.480€ (2000) 5.910€ i fins a 10.540€ a Provence-Alpes- Côte d'Azur (2014)	21.069€ (2000) 28.300€ a Flandes i fins a 60.000€ a Valònia (2009)	9.081€ (2000) 18.000€ (2014)
Arrendament (2004)		228€/ha	216€/ha

	3.120€ i 4.690€ (2017)		
Polítiques per facilitar l'accés a la terra	Sí	No	No
Organitzacions públiques o semipúbliques	SAFER	- <i>Natuur en Bos</i> - <i>Direction de l'Aménagement Foncier Rural</i>	<i>Landgesellschaft</i>
Organitzacions civils	<i>Terre de liens</i> i RENETA	<i>Terre en vue</i> i <i>landgenoten</i>	<i>De Regionalwert</i> AG

Font: AIEAR (2016), Štřeleček (2010) i Le prix des terres.

En el cas català, l'anàlisi realitzat a partir de les dades del cens agrari del 1999 i 2009 ha demostrat que el nombre d'explotacions agrícoles ha disminuït en un 10%, mentre la Superfície Agrícola Útil només ho ha fet en l'1%. Per tant, que la desaparició de llocs de treball no suposa la pèrdua de les terres cultivables, ja que són adquirides sovint per propietaris veïns. Entrant en les característiques del sector, en destaca que el 43% de les explotacions tinguin una producció estàndard inferior als 6.000 euros anuals, que els menors de 35 anys només representin el 4% dels treballadors i on les dones en són el 26% del total. Amb una producció estàndard majoritària de 6.000 euros/any, no és sorprenent que la mitjana de les explotacions sigui de 19 hectàrees. A més, tot i no existir una regulació envers el mercat de terres, el 2016 el preu mitjà per hectàrea era de 14.500 euros, prou baix si es compara amb altres casos europeus.

A les dades del propi sector agrícola també és necessari afegir la Política Agrària Comú (PAC) i l'ordenació del sòl a Espanya i Catalunya. A escala europea, el seguit de modificacions que ha tingut la PAC han derivat cap a un model que s'ha desvinculat de la producció per passar a dependre de la mida de l'explotació, fent que el 76,5% de les ajudes europees recaiguin en el 18,7% de preceptors de l'Estat espanyol. A nivell estatal, doncs, també cal mencionar la percepció del sòl agrícola com a producte d'especulació. La *Ley de suelo*, la *Ley de Montes*, la *Ley de Arrendamientos Rústicos* i la *Ley de Racionalización y Sostenibilidad de la Administración Local* mostren com des del sector polític no hi ha hagut voluntat per defensar el sòl agrícola ni de dotar-lo d'una condició

jurídica especial, s'han eliminat les administracions locals més petites i s'ha flexibilitzat el mercat de les terres. Per Catalunya, la Llei de Contractes i Conreu i la Llei d'Urbanisme tampoc en fan especial defensa ni s'ha mostrat interès per coordinar les iniciatives que han anat sorgint des de administracions locals, associacions i organitzacions. Tot i així, sembla que hi ha la voluntat de fer passos endavant amb la Llei d'Espais Agraris que ha d'aprovar el Parlament de Catalunya.

6. Conclusions

L'estudi realitzat corrobora que el model hegemònic vigent, l'agroindustrial, ha incrementant el seu domini tant en l'agricultura europea com en la catalana, demostrant-se així les hipòtesis plantejades. Des de la perspectiva agroindustrial, l'agricultura s'entén com una activitat econòmica més, on la producció és una matèria sense cap valor afegit. Com a conseqüència, la terra i la producció és tractada sense tenir en compte aspectes ambientals ni nutritius, generant així productes basats únicament en el rendiment econòmic. En aquesta situació, la demanda per part de gent jove per accedir a la terra està condicionada en bona part per un mercat de terres competitiu que estableix uns preus de compra tan elevats que dificulta molt l'accés de la nova pagesia, o bé la limita a terres marginals de poca productivitat. Els preus d'arrendament no són tan elevats, però també han anat augmentant progressivament i, si no es regulen, dificulten encara més el seu arrendament perquè no donen seguretat jurídica.

Ara bé, com recull la Taula 21, la resposta a la pregunta de recerca respecte què dificulta l'accés a la terra per dur a terme projectes d'agricultura ecològica va més enllà del preu de la terra. Des de la perspectiva de les institucions i administracions, en primer lloc, la manca d'una regulació que reconegui l'activitat agrària i el sòl agrícola com a tal comporta que el sector estigui desemparat i en un context d'elevada pressió urbanística en les zones periurbanes. En segon lloc, la Política Agrària Comú (PAC), a partir de condicionar la subvenció a la mida de l'explotació afavoreix el model agroindustrial productivista basat en uns cultius concrets que requereixen un elevat capital. En tercer lloc, la formació proporcionada des de les administracions és poca, dificultant encara més la possibilitat de guanyar experiència i fer contactes dins el sector.

Des de la visió dels pagesos i propietaris de les terres, en primer lloc existeixen recels cap la cessió del sòl a altres persones, i més si el candidat proposa un model de producció que sigui contrari al del propietari. En segon lloc, també existeix desconeixement per part de la pagesia respecte quines opcions tenen un cop es jubilen, com també dels aspirants per saber on començar a buscar terres.

D'aquesta manera, els condicionants per accedir a la terra van més enllà del propi sistema de preus del mercat de terres de compra o arrendament. La concepció de la problemàtica des de la visió de la pagesia, el mercat de terres i l'administració és necessària per tenir un camp de treball holístic que ens permeti tenir totes les variables en compte. Per tant, la resolució del problema per part de l'administració també necessita ser amplia, transversal i que incorpori els diferents departaments de govern necessaris.

Taula 21. Condicionants a l'accés a la terra a Catalunya.

Mercat de terres	Administració	Pagesia
Pressió de l'especulació urbanística	Manca de regulació i reconeixement jurídic del sòl agrari	La cultura tradicional pagesa
Preus de compra molt elevats	La Política Agrària Comú (PAC)	Desconeixement d'opcions quan es jubilen
Arrendament més assequible però amb menor seguretat jurídica	Poca formació	Desconeixement per on començar a buscar terres
	Descoordinació de les iniciatives	Discrepància entre pagès i futur pagès

Font: elaboració pròpia.

A la tercera pregunta de recerca envers quins elements i bones pràctiques ens poden servir de guia a partir de l'experiència de França, Alemanya i Bèlgica, com també de l'assistència a jornades sobre l'accés a la terra a Catalunya, considero que la Generalitat de Catalunya podria dur a terme varies accions per facilitar l'accés a la terra. D'aquestes, les accions prioritàries són:

- Aprovar la Llei d'Espais Agraris de Catalunya i aplicar la normativa vigent. L'aprovació d'aquesta llei és imprescindible per construir un nou marc en el que

es protegeixin els espais agrícoles. En aquesta, el registre de parcel·les agràries en desús ha de promocionar-se com a instrument de relació entre pagesos i aquells qui volen entrar a la pagesia per garantir un model de producció local, la sobirania alimentària, les comunitats rurals i el seu valor paisatgístic i ambiental. A més, la nova condició jurídica del sòl agrari ha de garantir-ne la seva protecció en el camp del planejament urbanístic.

- Coordinar els bancs de terres a nivell català. Fins el moment, les iniciatives de bancs de terres impulsades per l'administració local sorgeixen de forma autònoma, sense una coordinació entre elles ni espai on els ajuntaments puguin recorre per demanar informació al respecte. Per aquest motiu la Generalitat de Catalunya, i seguint la voluntat de la Llei d'Espais Agraris, hauria d'establir un registre dels diferents bancs de terres existents, coordinar-los, fer-los més visibles i disposar d'informació per aquells que vulguin seguir aquestes iniciatives.
- Coordinar-se amb iniciatives socials que treballen en el mateix sentit (ex. TerraFranca) i implicar les entitats locals i d'economia social. A part dels bancs de terres gestionats des de l'administració, existeixen iniciatives similars que neixen de la pròpia societat civil com va intentar TerraFranca, altres ja hi treballen des de fa temps i des de l'economia social també hi ha interès. Aquestes poden tenir un enfocament més restringit de quins són els destinataris de les terres de les que disposen (joves, persones desocupades, dones, per exemple) com també del model agrari a implementar (agroecologia).
- Impulsar els espais test com espais que permetin a les persones interessades en accedir a la pagesia poder tenir el primer contacte amb el sector. Aquestes incubadores poden ser impulsades des d'organitzacions, com ja s'està fent, però amb el suport i difusió de l'administració.
- Gestió territorial transversal. La gestió del sector agrícola necessita de la interacció entre diferents departaments de l'administració (medi ambient, agricultura, turisme, economia, etc.). És a través de la participació d'aquests que es pot elaborar una política i programes globals i complexos que treballin per millorar la situació del sector.

Metodològicament parlant, el treball està condicionat per diversos factors. En primer lloc per la diversitat de dades que s'han tractat. Les dades per Europa i Catalunya no sempre han coincidit en els anys, alguns països no tenien la informació cronològicament per tots

els anys i la metodologia per recopilar la informació també varia entre ambdós censos. A més, per el cas català, les dades del cens més recents són del 2009, quan les properes seran el 2019, no gaire més tard de la finalització d'aquest treball. Aquesta distància temporal també s'ha de tenir en compte a l'hora de parlar de la validesa de les dades presentades. En segon lloc, l'anàlisi per els països tractats en detall podria haver estat més profund, generant així una informació que permetria una comparació amb Catalunya més acurada.

De cara a futures investigacions, considero que és necessari analitzar qualitativament quina és la visió per part de la pagesia del problema. Els pagesos es troben immersos en la crisi agrària i la comunicació amb l'administració i els tècnics és indispensable per anar de la mà en la recerca de vies de millora. Per tant, la realització d'entrevistes a pagesos de diferents sectors de Catalunya seria un pas endavant per comprendre el punt de partida de la pagesia en la problemàtica i generar un model des dels propis treballadors cap a l'administració. A més, seria de gran utilitat que la caracterització de l'agricultura a Catalunya permetés superposar les diferents variables de l'estat de l'agricultura per veure quines comarques es troben en una situació més crítica. Per altra banda, una altra via d'investigació és veure quins mecanismes de coordinació es poden establir entre les entitats de l'economia social, solidària i cooperativa i les terres de conreu que avui estan en desús.

7. Referències bibliogràfiques i digitals

AEIAR (2016). Status of agricultural land market regulation in Europe – Policies and instruments. Association européenne des institutions d'aménagement rural (AEIAR) [consulta: 19 març 2018] <http://www.aeiar.eu/new-report-aeiar-goes-around-the-land-market-regulation-in-europe-2/>

ALDAHRA FAGVI <http://www.aldahrafagavi.com/index.php> [Consulta: 28 abril 2018]

ANDERSON, Fergal (2018). *¡Soberanía Alimentaria ya! Una guía por la soberanía alimentaria*. European coordination Via Campesina. Hands on the land. Bèlgica. <https://viacampesina.org/es/soberania-alimentaria-ya-una-guia-detallada/>

ANDRÉS, Gisela (2014). «La implantació del banc de terres: una solució a l'abandonament de les terres agrícoles?» *Revista del Col·legi Oficial d'Enginyers Tècnics Agrícoles i Perits Agrícoles de Catalunya*, 18. [consulta: 10 març 2018] http://www.geografia.urv.cat/media/upload/domain_699/arxius/COETA20%2022-23%20Article%20banc%20terres-OK.pdf

AVANTPROJECTE DE LLEI DEL SÒL D'ÚS AGRARI (2014) [Consulta: 15 maig 2018] http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de03_normativa/de03_03_projectes_disposicions/2014/documents/2014-17-avantprojecte-llei-sol-us-agrari/2014_17Llei_sol_agrari01Text.pdf

BAYLAC, Michel (2017). *SAFER: A french rural land agency*. Acces to land. 2017 [consulta: 17 març 2018]

BINIMELIS, Rosa i DESCOMBES, Charles-André (2010). *Comercialització en circuits curts. Identificació i tipologia*. Edita Escola Agrària de Manresa i Verloc. http://pae.gencat.cat/web/.content/al_alimentacio/al01_pae/05_publicacions_material_referencia/arxius/1010_manualccc.pdf

BOINON, J.P. (2003). «Land policy in France and its consequence for the farmers». *Czech Academy of Agricultural Science (CAAS)* [consulta: 17 març 2018]
<http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59363.pdf>

BOIXADER, Jordi (coord.) (2015). *La dinamització local agroecològica. Elements d'Innovació i Estratègia*, 8. Diputació de Barcelona.

COAG - Coordinadora de Organizaciones Agrarias y Ganaderas et al., (2016). *Manos en la tierra. Claves y propuestas para una política de tierras responsable y sostenible en defensa de la soberanía alimentaria y por un mundo rural vivo*.
<https://cerai.org/wordpress/wp-content/uploads/2016/04/28-04-2016-ManosenlaTierra-propuestas-cas.pdf>

CONSELL COMARCAL DEL BAIX CAMP (2017) [consulta: 11 març 2018].
<http://www.baixcamp.cat/pl5/id1471/serveis-al-ciutada---/oficina-comarcal-dinformacio-a/noticies/els-primers-contractes-del-banc-de-terres-comarcal-inclouen-37-5-hectarees.htm>

CONSELL COMARCAL DEL PRIORAT (2017) [consulta: 11 març 2018]
<http://www.priorat.cat/actualitat/noticia/financament-europeu-al-programa-estrategic-de-competitivitat-que-impulsa-la-comar>

CUSTÒDIA AGRÀRIA [consulta: 11 març 2018]. <https://custodiagraria.wordpress.com/>

DE LANDGENOTEN [consulta: 15 març 2018] <https://delandgenoten.be/>

DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, RAMADERIA, PESCA I ALIMENTACIÓ. Generalitat de Catalunya 2016 [consulta: 8 abril 2018]
<http://agricultura.gencat.cat/ca/ambits/desenvolupament-rural/pac/introduccio/>

Distribució general de la superfície de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació (2016). Estadística sobre superfícies ocupades pels conreus agrícoles. Generalitat de Catalunya.

ECOSUMA (2016). *Memòria d'activitats de l'associació EcoSUMA 2016* [consulta: 12 març 2018] <https://associacioecosuma.files.wordpress.com/2017/04/memc3b2ria-2016-web.pdf>

Enquesta de preus de la terra. Evolució dels preus de la terra a Catalunya (2011 – 2016). Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació. [consulta: 9 maig 2018] http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de02_estadistiques_observatoris/20_observatori_agroalimentari_de_preus/03_preus/preus_de_la_terra/documents/documents-preus-terra/fitxers-binariis/PreusTerraCat-i-Prov_Base1997.pdf

ESCOLA DE PASTORS <http://www.escoladepastorsdecatalunya.cat/>

ESTATUT D'AUTONOMIA DE CATALUNYA (2006). Parlament de Catalunya. Cinquena edició electrònica (2016) <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48089.pdf>

EUROSTAT. *Agriculture, forestry and fishery statistics. 2015 edition*. Luxemburg: 2016 [consulta: 4 maig 2018] <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7158355/KS-FK-15-101-EN-N.pdf/79470e8c-abf3-43d3-8cd4-84880962cdd4>

EUROSTAT (2017). *Small and large farms in the EU - statistics from the farm structure survey*. European Union [consulta: 4 maig 2018] http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Small_and_large_farms_in_the_EU_-_statistics_from_the_farm_structure_survey

Formació professional, curs 2018/2019. Oferta de les Escoles Agràries. Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació (2018). [consulta: 5 abril 2018]

FRANCO, Jennifer i BORRAS Saturnino (coords.) (2013a). *Informe acaparamiento de tierras en Europa*.

FRANCO, Jennifer i BORRAS, Saturnino (2013b). *Land concentration, lang grabbing and people's struggles in Europe*. Transnational Institute (TNI) for European Coordination Via Campesina and Hands off the Land network. Germany [consulta: 12 març 2018]

FUNDACIÓ MÓN RURAL I FUNDACIÓ AGROTERRITORI (2015). *Espais agraris. Definició i indicadors per la seva caracterització*.

GORDILLO, Gustavo i MÉNDEZ, Obed (2013). Seguridad y soberanía alimentaria (documento base para discusión). Organització de les Nacions Unides per l'Alimentació i l'Agricultura. <http://www.fao.org/3/a-ax736s.pdf>

HEUBUCH, M (2016). *Landrush, the sellout of europe's farmland*. The greens, European Free Alliance in the European Parliament [consulta: 23 març 2018]

LEY 49/2003, de 26 de noviembre, de Arrendamientos Rústicos. BOE núm. 284, 27/11/2003. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado [consulta: 14 abril 2018] <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-21616&b=17&tn=1&p=20051201#a12>

LEY 8/2007, de 28 de mayo, de suelo. BOE núm. 128, 25/05/2017, pp. 23266 – 23284. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-10701>

LEY 35/2011, de 4 de octubre, sobre titularidad compartida de las explotaciones agrarias. BOE núm. 240, 5/10/2011 Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado [consulta: 14 abril 2018] http://www.mapama.gob.es/es/desarrollo-rural/temas/igualdad_genero_y_des_sostenible/Ley%20de%20Titularidad%20Compartida_tcm30-87397.pdf

LEY 21/2015, de 20 de julio, por la que se modifica la Ley 43/2003, de 21 de noviembre, de Montes. BOE núm. 173, 21/7/2015. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado [consulta: 14 abril 2018] <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8146>

JAUBERTIE, Clément (2011). *Histoire et politique foncières de l'Allemagne*. Association pour l'Amélioration de la Gouvernance de la Terre, de l'Eau et des Ressources naturelles. França. [consulta: 23 març 2018]
http://www.agter.org/bdf/_docs/jaubertie_clement_2011_allemanne_politiques_fonciere_s.pdf

LLEI 2/2002, de 14 de març, d'urbanisme. DOGC núm. 3600, 21/3/2012. Gencat [consulta: 14 abril2018]
http://aca-web.gencat.cat/aca/documents/ca/legislacio/lleis/llei_2_2002.htm

LLEI 1/2008, de 20 de febrer, de contractes de conreu. DOGC núm. 5082, 3/3/2008. Portal Jurídic de Catalunya [consulta: 14 abril 2018]
http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=470965&language=ca_ES

LLEI 9/2011, del 29 de desembre, de promoció de l'activitat econòmica. DOGC núm. 6035, 30/12/2011. Portal Jurídic de Catalunya [consulta: 14 abril 2018]
http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&versionId=1215849&language=ca_ES&mode=single

JORNADA FINS ON POT ARRIBAR EL COOPERATIVISME ALIMENTARI?. Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB), Ajuntament de Barcelona, Coòpolis i Sobirania Alimentària. Espai Veïnal, Barcelona, 15 de març del 2018.

JORNADA TÈCNICA MULTISECTORIAL PER FACILITAR L'ACCÉS A LA TERRA. Xarxa de Custòdia del Territori (XCT). Casa de l'aigua, Barcelona, 25 d'abril del 2018.

JORNADA DE BONES PRÀCTIQUES DE L'ECONOMIA SOCIAL EN L'ÀMBIT AGROALIMENTARI (SEGONA EDICIÓ). TORNAR A TREBALLAR EL CAMP. Ajuntament del Prat del Llobregat. Centre de Promoció Econòmica del Prat del Llobregat, El Prat del Llobregat, 29 d'abril del 2018.

MARTÍ, J (2017). *Relacions justes entre la pagesia i la terra*. TerraFranca
http://www.fmr.cat/sites/default/files/adjunts-fons/presentacio_jordi_marti_terrafranca_2.pdf

MERLET, Michel (2008). «The tenant farming statute in France. A successful experience in making farm producers' land use rights secure». *Association pour contribuer à l'Amélioration de la Gouvernance de la Terre, de l'Eau et des Ressources naturelles (AGTER)* [consulta: 13 març 2018]
http://www.agter.org/bdf/en/corpus_chemin/fiche-chemin-54.html

MERLET, Michel (2016). «La politique des structures en France : une capitalisation d'expérience». *Association pour contribuer à l'Amélioration de la Gouvernance de la Terre, de l'Eau et des Ressources naturelles (AGTER)* [consulta: 17 març 2018].
http://www.agter.org/bdf/_docs/merlet_2016_cncr_politique-structures-france.pdf

MERLET, Michel i LEVESQUE, Robert (2008). The SAFERs, an original land market regulation mechanism that is operated by the state and farmers' organisations in France. *Association pour contribuer à l'Amélioration de la Gouvernance de la Terre, de l'Eau et des Ressources naturelles (AGTER)* [consulta: 17 març 2018].
http://www.agter.org/bdf/en/corpus_chemin/fiche-chemin-56.html

MILLAN, M (2016). *Amposta crea un banc de terres per recuperar finques perdudes de secà*. Diari de Tarragona [en línia] [consulta: 11 març 2018]
<https://www.diaridetarragona.com/ebre/Amposta-crea-un-banc-de-terres-per-recuperar-finques-perdudes-de-sec-20160603-0049.html>

MONLLOR, Neus (2013). «La nova pagesia: vers un nou model agrosocial». *Quaderns agraris*, n° 35, 7-24.
<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000200%5C00000079.pdf>

PANDA AGRICULTURE & WATER FI <http://www.pandaagriculturefund.com/es/home-panda/>
[consulta: 28 abril 2018]

PARCS DE CATALUNYA. Parc Natural de la Serra de Montsant [consulta: 11 març 2018].
<http://parcsnaturals.gencat.cat/ca/serra-montsant/viure-hi/dinamitzacio-agricultura-montsant/>

REAL DECRETO-LEY 4/2000, de 23 de junio, de Medidas Urgentes de Liberalización en el Sector Inmobiliario y Transportes. BOE núm. 151, pp. 22436 – 22438.
<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2000-11834>

REGUANT, Francesc (2017). «Cinc minuts amb en Josep Presseguer: el Fons de Terres de la Cooperativa d'Alcarràs». *Observatori Economia Agroalimentària*.
<https://obealimentaria.wordpress.com/2017/07/02/cinc-minuts-amb-en-josep-presseguer-el-fons-de-terres-de-la-cooperativa-dalcarras/>

RIOUFOL Veronique, WARTENA, Sjoerd (2011). Terre de liens: removing land from the commodity market and enabling organic and peasant farmers to settle in good conditions. Access to Land for Community Connected Farming [consulta: 18 març 2018]

RODRIGO, Jofre i RIOUFOL, Veronique (coords.) (2017). *Supporting access to land for farmers in Europe. Experiences and potential of local authorities*.

SANGLIER et al. (2017). *Policies and instruments of land market regulations. The SAFER, French land agencies*. Access to land [consulta: 17 març 2018]

SHIVA, Vandana (2016). *Quién alimenta realmente el mundo? El fracaso de la agricultura industrial y la promesa de la agroecología*. Madrid: Capitán Swing Libros S.L.

SOLER, Carles i FERNÁNDEZ, Fernando (2015). *Estructura de la propiedad de la tierra en España. Concentración i acaparamiento*. Bilbao: ECM.

STANISLAVOVA, A (2016). *Access to Land for agroecological way of farming – selected cas studies in Europe*. Czech University of Life Sciences, Faculty of Environmental Sciences. Praga. [consulta: 14 març 2018]

STŘELEČEK František et al., (2010). *The relations between the rent and price of agricultural land in the EU countries*. República Txeca.

SWINNEN et al., (2016). The diversity of land Markets and regulations in Europe, and (some of) its causes. *The Journal of Development Studies*, Vol. 52, N°2, 186-205. [consulta: 3 maig 2018]

TERRAFRANCA [consulta: 11 març 2018]. <http://www.terrafranca.cat/>

TERRA I TREBALL [consulta: 30 maig 2018] www.terraitreball.cat

TERRONES et al., (2014). *Caracteristiques du capital foncier des exploitations agricoles dans le Sud de la Belgique*. Acces to land. [consulta: 17 març 2018]
https://orbi.uliege.be/bitstream/2268/169626/1/SFER_Terrones_Burny_Lebailly.pdf

TERRE-EN-VUE <https://terre-en-vue.be/>

THE TRANSNATIONAL INSTITUTE, et al., (2013). Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe. Hands off the land. [consulta: 17 març 2018]

THUNDIYIL Josef G., et al (2008). «Actue pesticide poisoning: a proposed classification tool». *Bulletin World Health Organization*, 86, n°3
<http://www.who.int/bulletin/volumes/86/3/07-041814/en/>

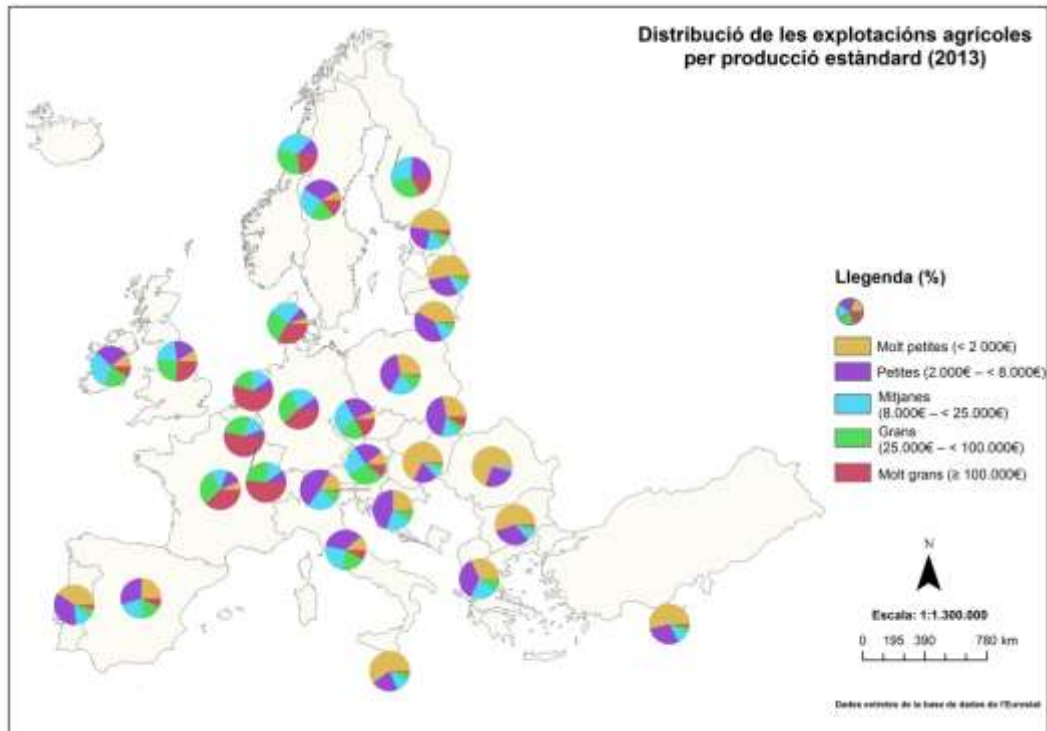
XARXA DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI [consulta: 11 març 2018].
<http://www.xct.cat/ca/index.html>

VERDÉS, Francina (2014). *Torrelles crea un Banc de Terres per a lluitar contra l'abandonament de terres i la desocupació*. Sostenible. Diputació de Barcelona [en línia].
<http://sostenible.cat/article/torrelles-crea-un-banc-de-terres-per-a-lluitar-contra-labandonament-de-terres-i-la-8> [consulta: 11 març 2018].

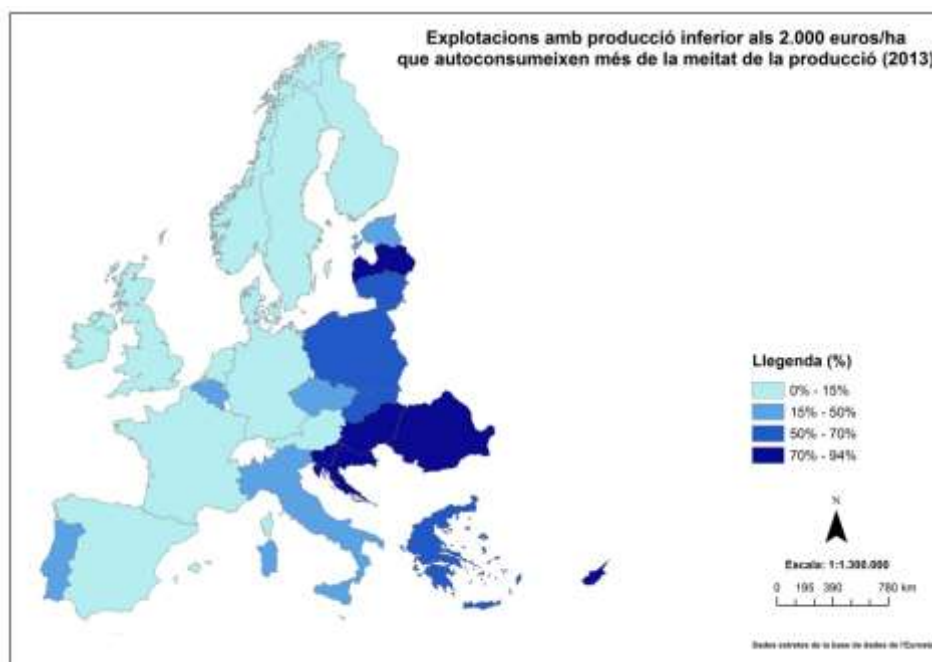
8. Annex

8.1. Mapes

Mapa 1. Distribució de les explotacions agrícoles per producció estàndard (2013).

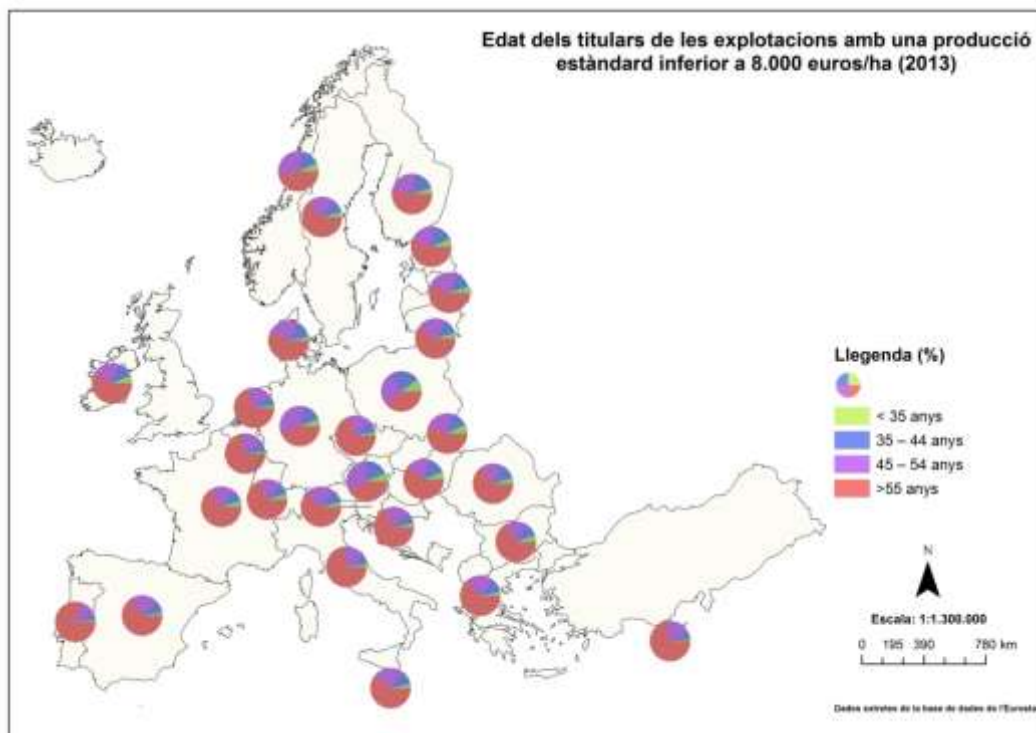

Mapa 2. Explotacions amb producció inferior als 2.000 euros/ha que autoconsumeixen més de la meitat de la producció (2013).

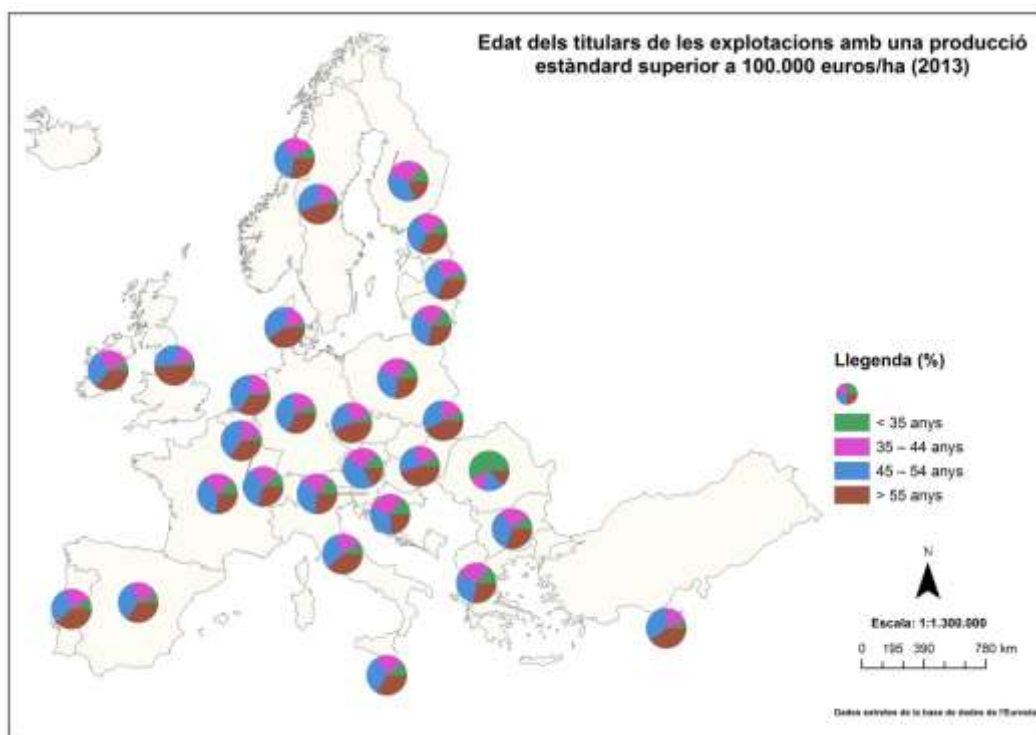

Font: Dades extretes de la base de dades de l'Eurostat.

Mapa 3. Edat dels titulars de les explotacions amb una producció estàndard inferior a 8.000 euros/ha (2013).

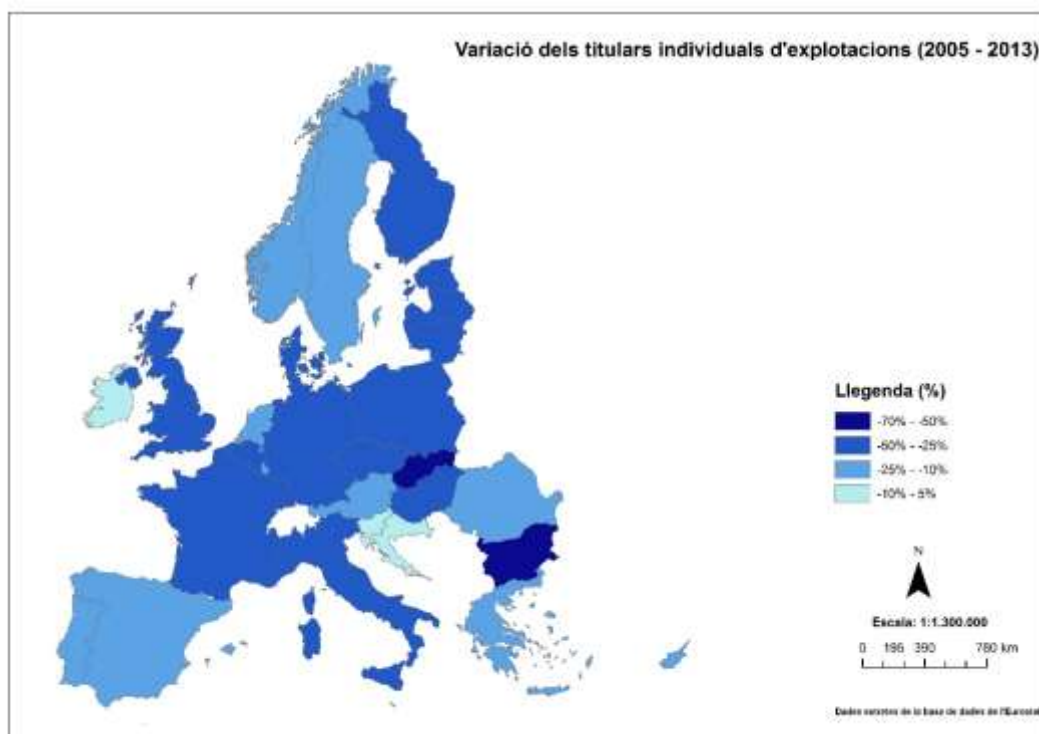

Mapa 4. Edat dels titulars de les explotacions amb una producció estàndard superior a 100.000 euros/ha (2013)

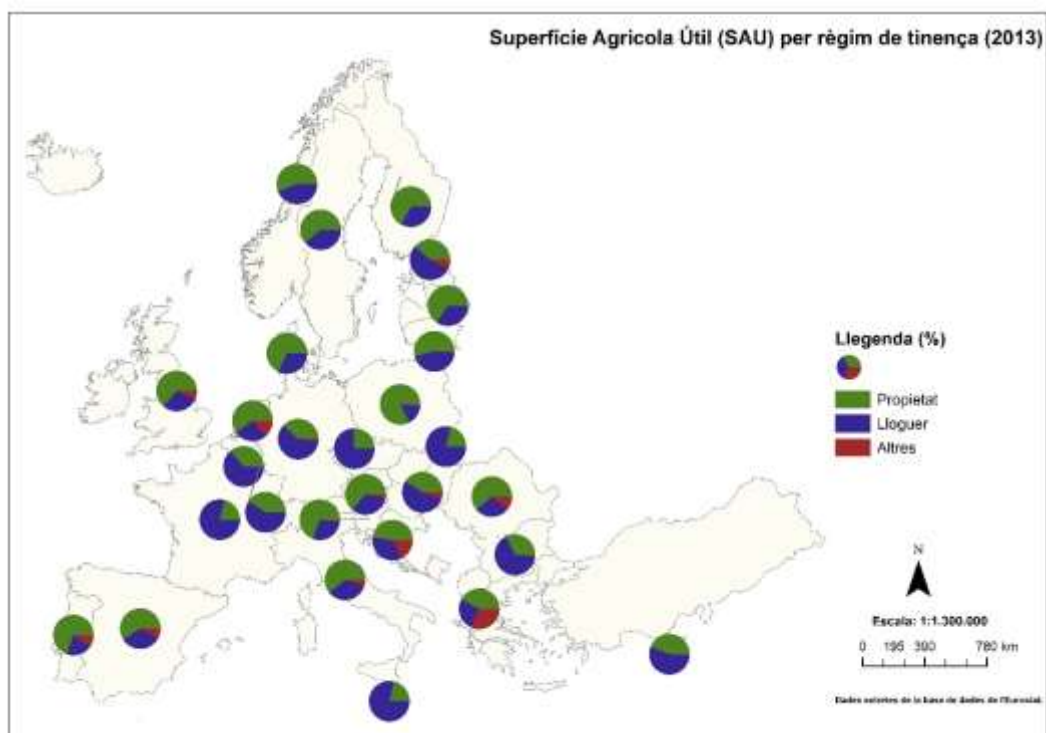

Font: Dades extretes de la base de dades de l'Eurostat.

Mapa 5. Variació dels titulars individuals d'explotacions (2005 – 2013).

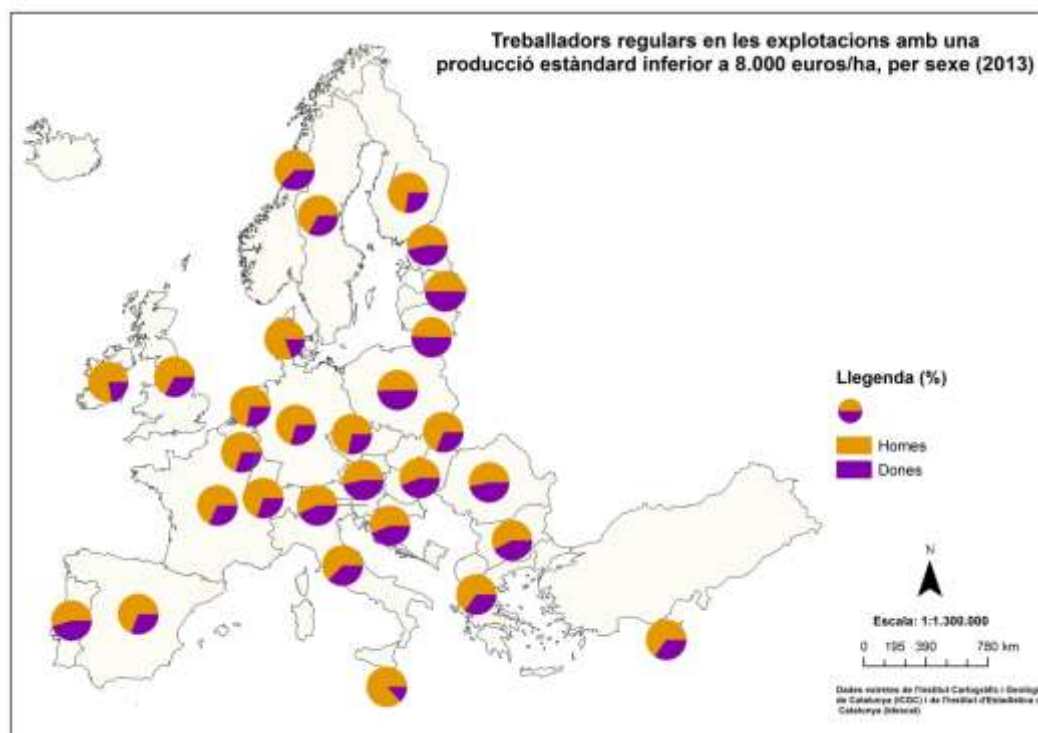

Mapa 6. Superfície Agrícola Útil (SAU) per règim de tinença (2013).

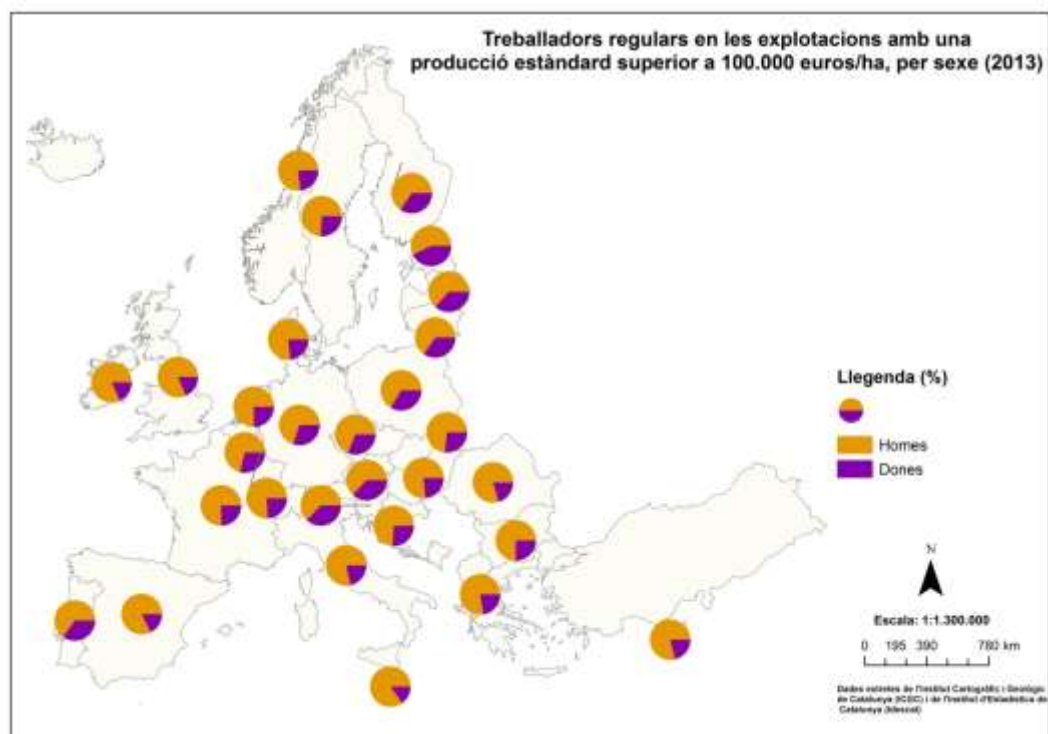
Font: Dades extretes de la base de dades de l'Eurostat.

Mapa 7. Treballadors regulars en les explotacions amb una producció estàndard inferior a 8.000 euros/ha, per sexe (2013).

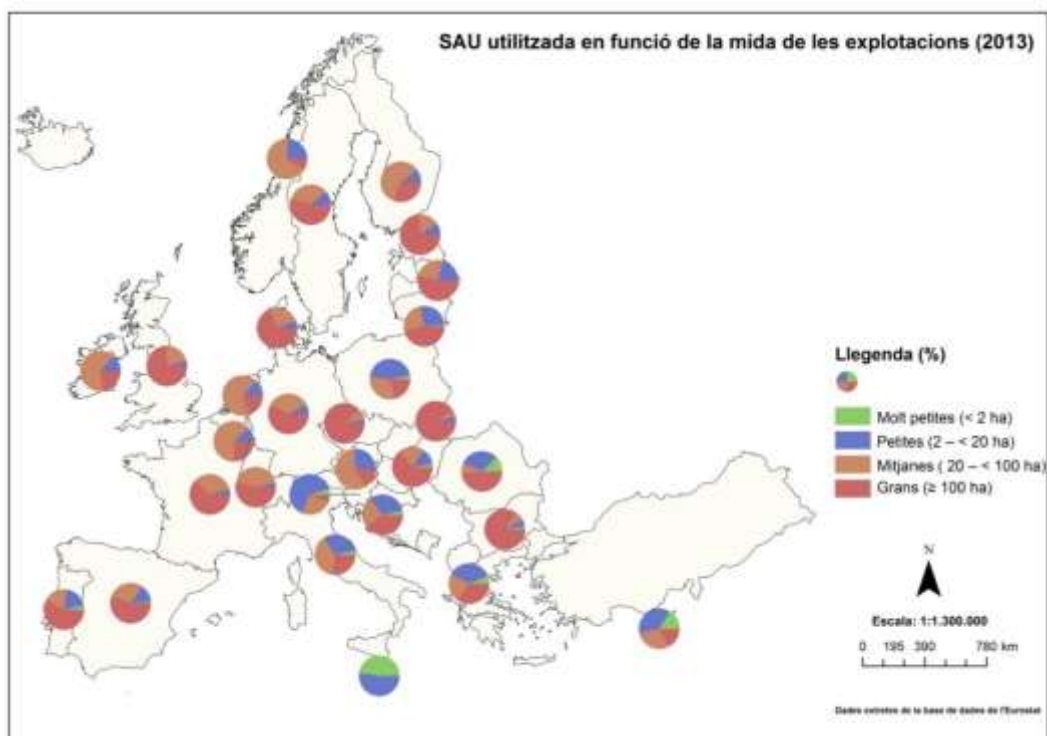
Font: Dades extretes de la base de dades de l'Eurostat.

Mapa 8. Treballadors regulars en les explotacions amb una producció estàndard superior a 100.000 euros/ha, per sexe (2013).

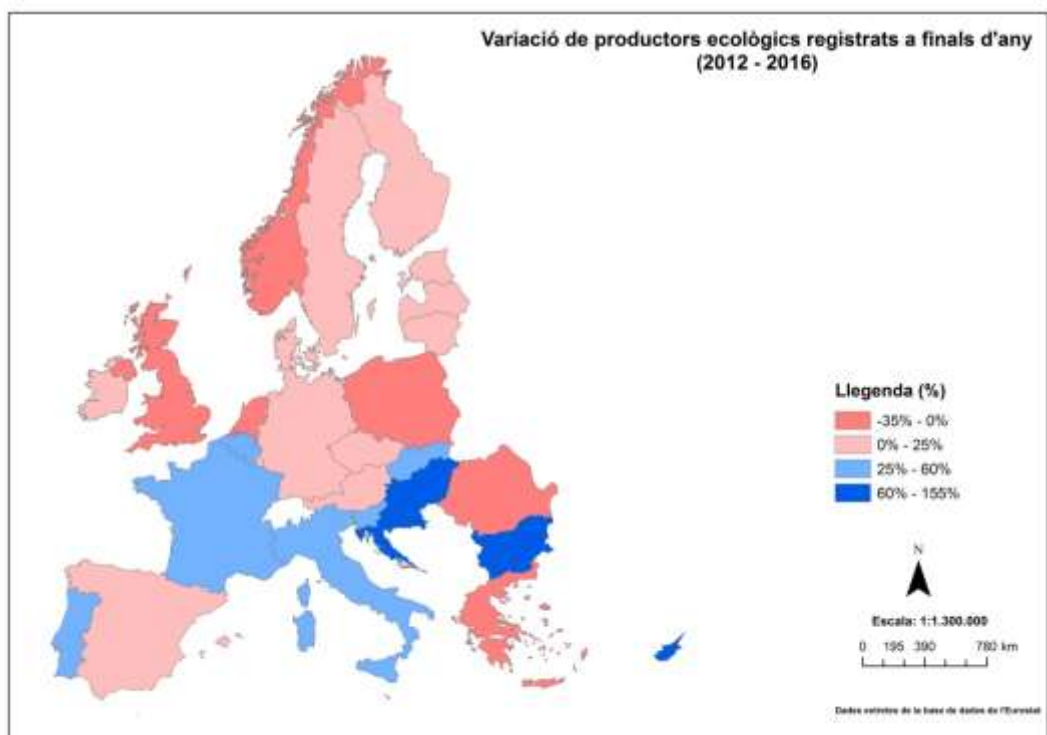

Font: Dades extretes de la base de dades de l'Eurostat.

Mapa 9. SAU utilitzada en funció de la mida de les explotacions (2013).

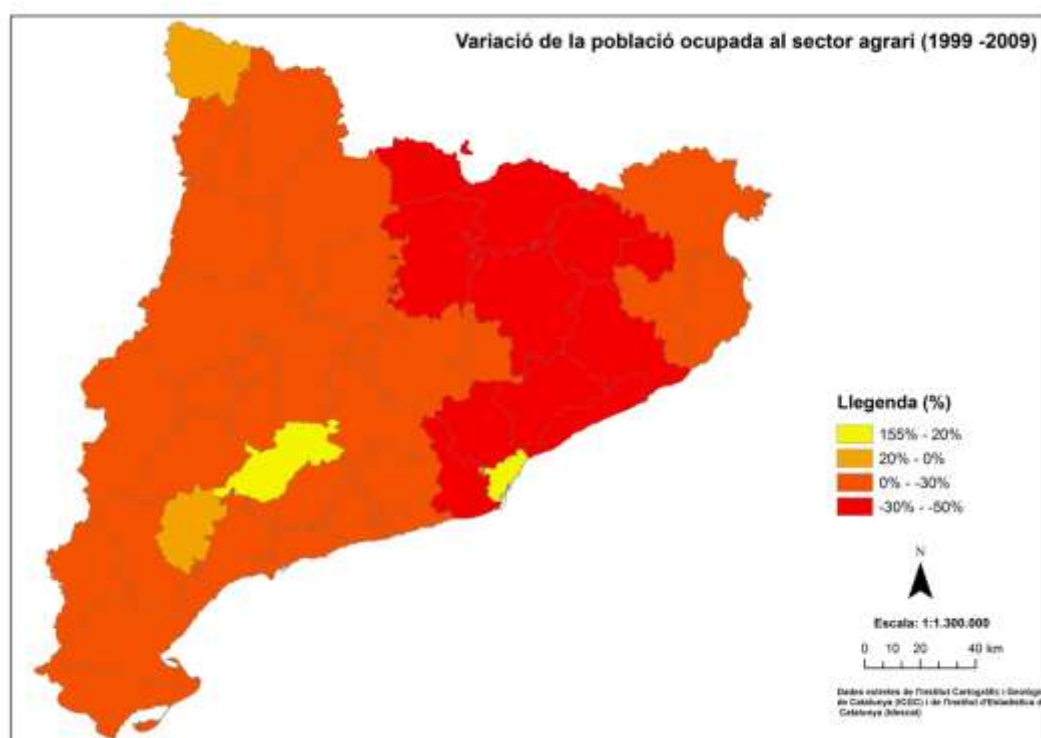

Mapa 10. Variació de productors ecològics registrats a finals d'any (2012 - 2016).

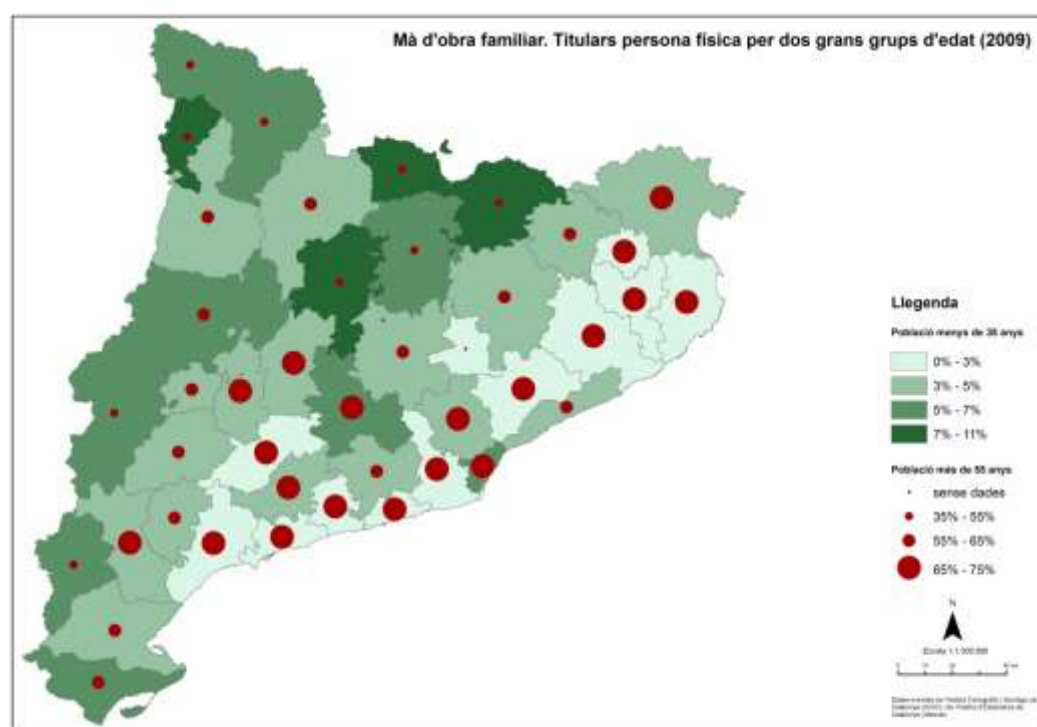

Font: Dades extretes de la base de dades de l'Eurostat.

Mapa 11. Variació de la població ocupada al sector agrari (1999 – 2009).

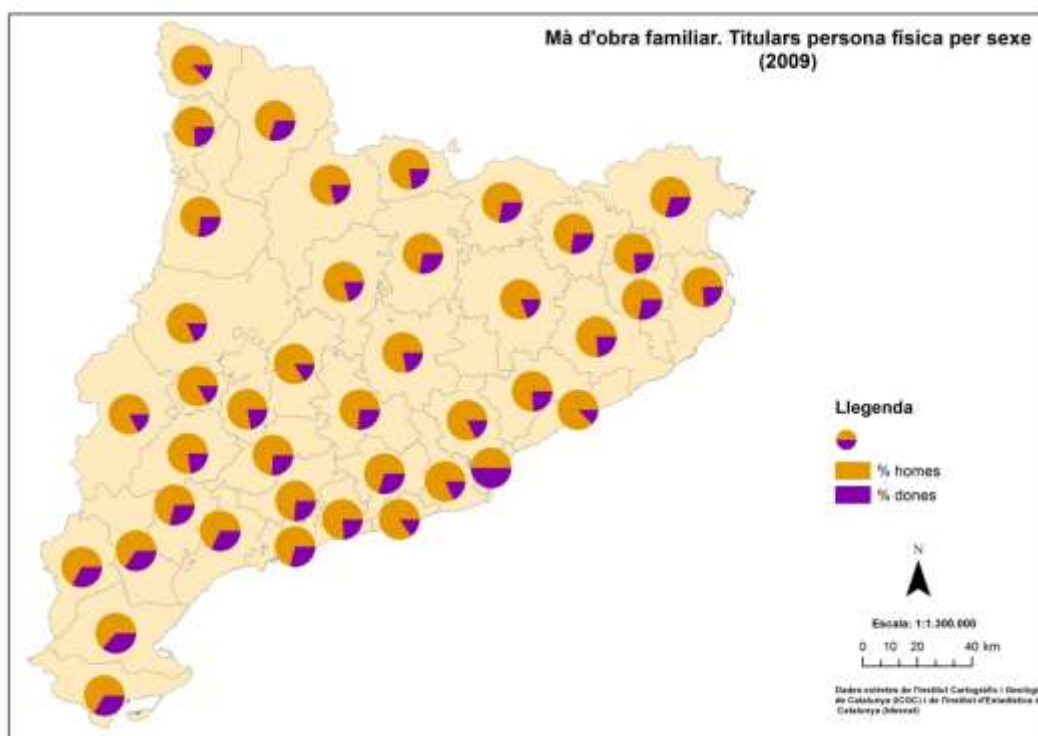

Mapa 12. Mà d'obra familiar. Persona física titular per dos grans grups d'edat (2009).

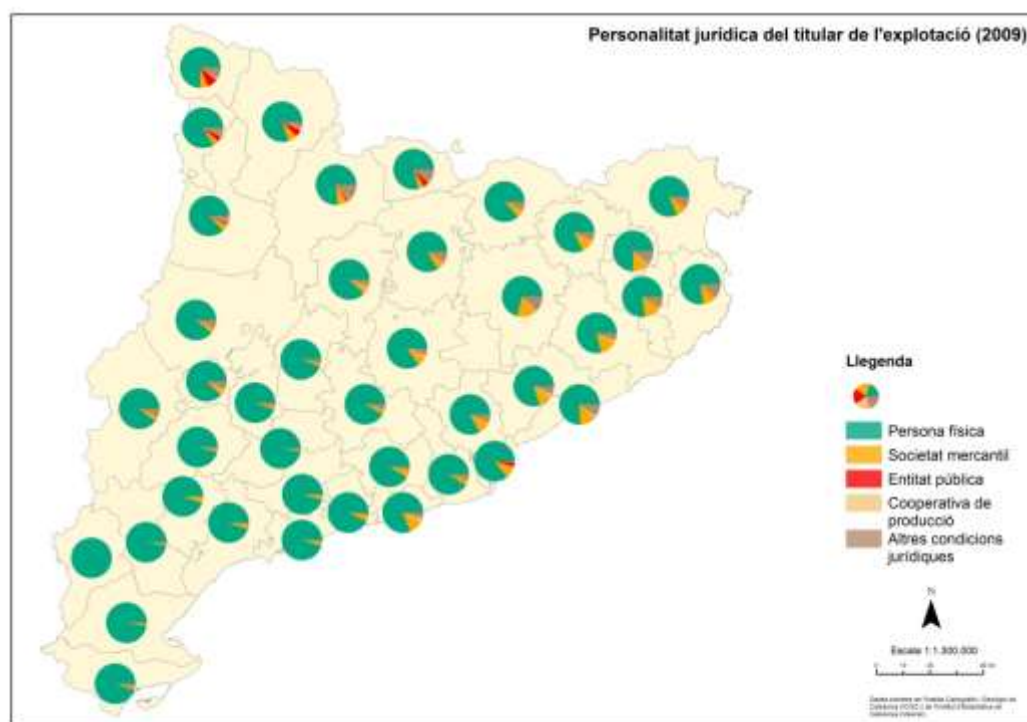

Font: Dades extretes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICGC) i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Mapa 13. Mà d'obra familiar. Persona física titular per sexe (2009).

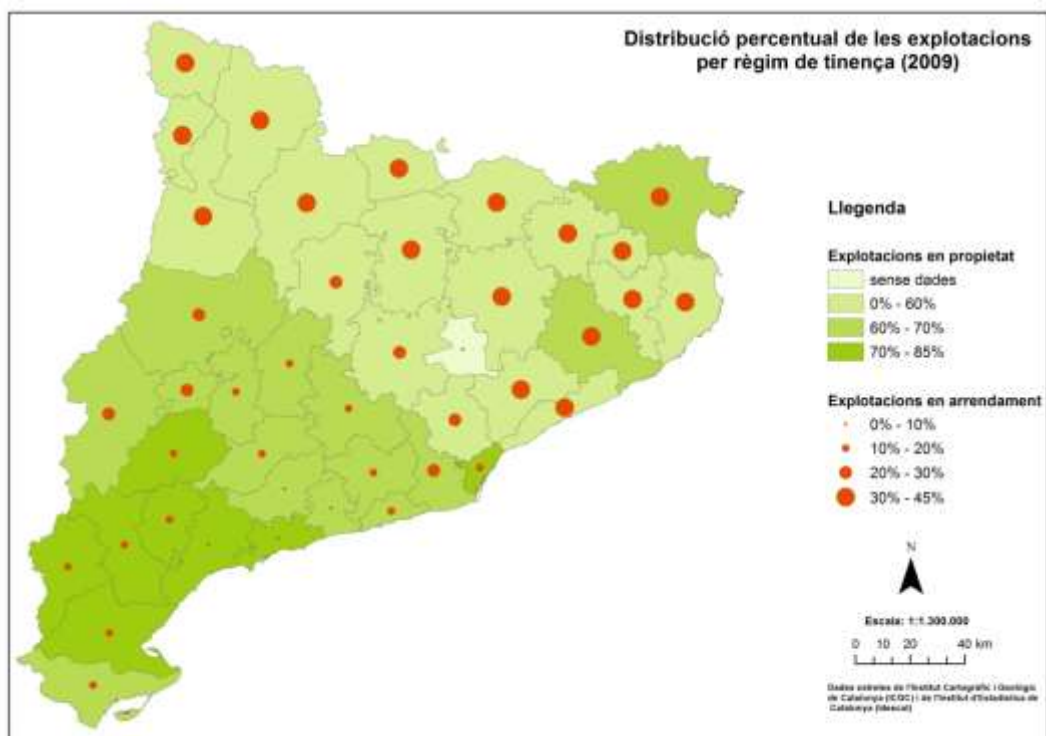

Mapa 14. Personalitat jurídica de l'explotació (2009).

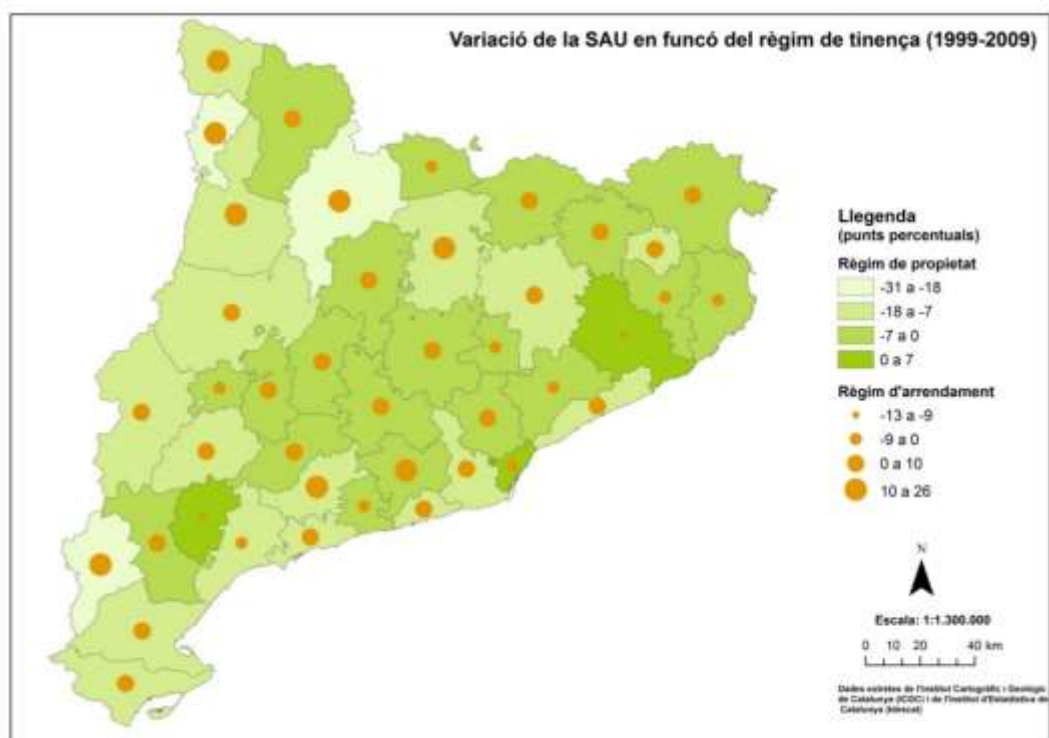

Font: Dades extretes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICGC) i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Mapa 15. Distribució percentual de les explotacions per règim de tinença (2009).

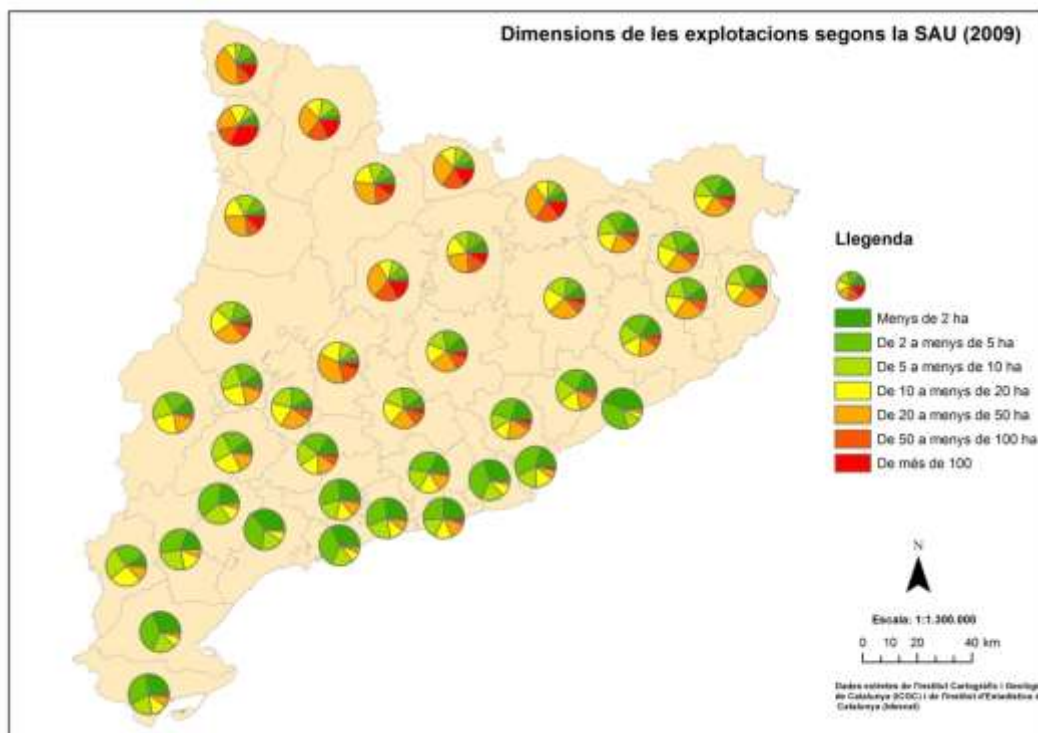

Mapa 16. Variació de la SAU en funció del règim de tinença (1999 – 2009).

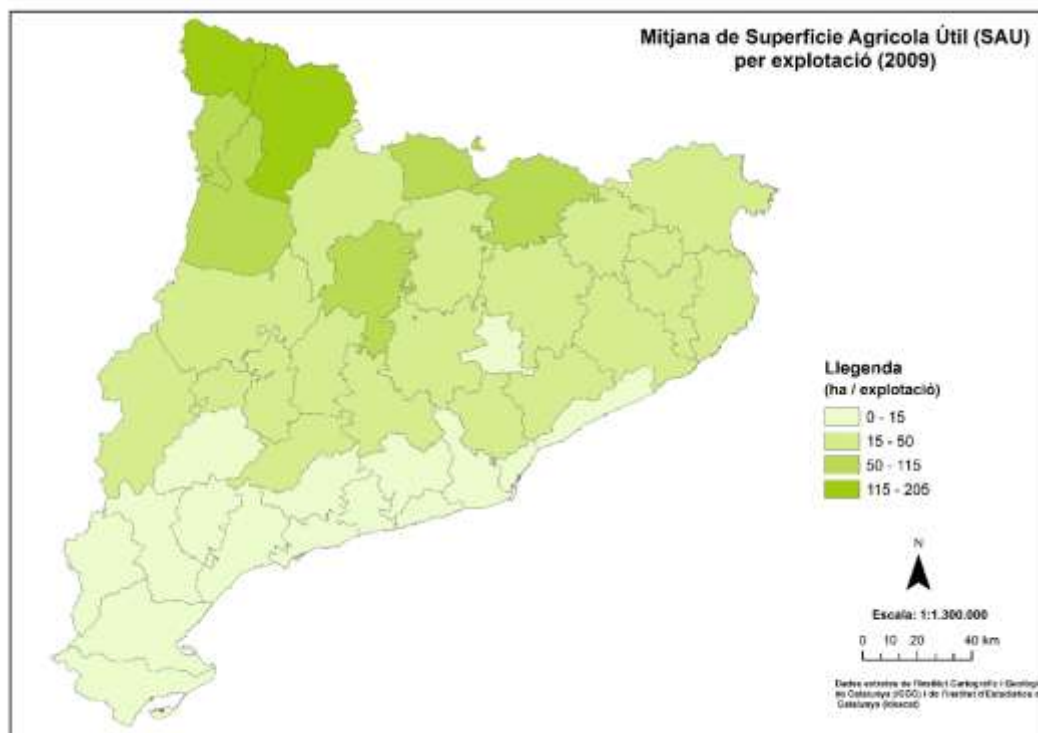

Font: Dades extretes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICGC) i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Mapa 17. Dimensions de les explotacions segons la SAU (2009).

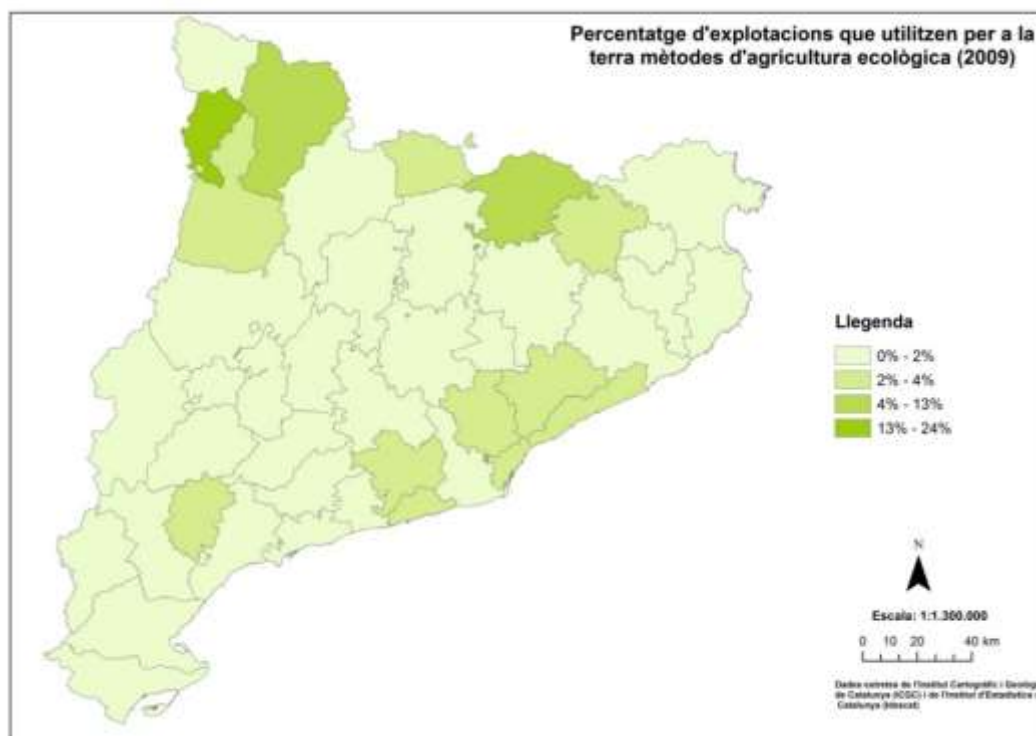

Mapa 18. Mitjana de Superfície Agrícola Útil (SAU) per explotació (2009).

Font: Dades extretes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICGC) i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

Mapa 19. Percentatge d'explotacions que utilitzen per a la terra mètodes d'agricultura ecològica (2009).

Font: Dades extretes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICGC) i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat).

8.2. Entrevistes

Per tal de conèixer en més profunditat la situació de l'agricultura a Catalunya i quins són els principals condicionants per accedir a la terra es va considerar oportú entrevistar a persones relacionades amb la temàtica però de diferents àmbits. El propòsit inicial era poder parlar amb persones involucrades en experiències que treballen per facilitar l'accés a la terra que han acabat tancant, com TerraFranca, l'administració i amb entitats locals i d'altres països que treballen en el mateix sentit. Al final s'ha pogut entrevistar a les següents persones:

- Laia Batalla. Membre de l'associació Rurbans i tècnica de l'Escola de Pastors des del 2016.
- Josep Espluga. Investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP), membre del grup Globalització, Educació i Polítiques Socials (GEPS) i fundador-col·laborador del Grup de Recerca sobre Agricultura, Ramaderia i Alimentació en la Globalització (ARAG-UAB).

- Peter Volz. Membre del Grup d'Investigació Agrícola de la Comunitat d'Urgenci, col·laborador de la xarxa *Access to Land* a nivell europeu i director de l'associació alemanya Die Agronauten (situada a Freiburg).
- Joan Muntané. Treballador de l'Ajuntament de Lleida, en concret és membre de la Fundació Lleida 21.

La voluntat ha estat que, a través de poques preguntes es pogués posar sobre paper els principals condicionants de l'agricultura i l'accés a terra. En concret, les preguntes han estat:

- Per que l'accés a la terra és una problemàtica?
- Per què les iniciatives a Catalunya no acaben de funcionar adequadament?
- Quin rol consideres que ha de tenir la ciutadania en aquesta problemàtica?
- Quines accions/propostes creus que són necessàries per facilitar l'accés a la terra?
- Quines organitzacions estan treballant per millorar l'accés a la terra a Alemanya? Tenen alguna organització com Terre de liens o Terre-en-vue? (pregunta a Peter Volz)

Entrevista a Laia Batalla (Associació Rurbans). Rebuda el 28 de març del 2018.

Per què l'accés a la terra és una problemàtica? l'accés a la terra és la principal barrera que troben els joves d'avui en dia per accedir al sector. a Catalunya 52.739 explotacions han desaparegut en els darrers 20 anys, això vol dir 2.637 expl./any, 7 expl./dia. Les terres "dolentes" que aquestes explotacions ocupaven queden ermes i les bones, el més freqüent, és que es lloguin al veí del costat que encara es dedica al sector. el resultat d'això és que cada vegada tenim explotacions més grans i un envelliment del sector (només el 7% del sector és menor de 35 anys), degut a la dificultat que troba la gent jove de trobar terres on instal·lar-se.

Per què les iniciatives a Catalunya no acaben de funcionar adequadament? De quines iniciatives parlem? dels bancs de terres? En aquestes falta coordinació. A dia d'avui existeixen diverses iniciatives (terra franca -que ara mateix no està en actiu-, banc de terres de Vilafranca, entre d'altres). El problema és que no estan coordinades entre elles. Potser falta un agent aglutinador que les coordini. A més, falta que la generalitat

s'ho cregui de veritat, que faciliti l'accés a la terra i legisli per facilitar la cessió de terres i que iniciï una campanya de conscienciació.

Quin rol consideres que ha de tenir la ciutadania en aquesta problemàtica? Bona pregunta! i difícil de contestar... D'una banda seria bo que la gent entenguéssim més i millor la problemàtica que hi ha entorn l'accés a la terra. D'aquesta manera potser es podrien coresponsabilitzar, posar-se en contacte amb alguna de les iniciatives que treballa per facilitar l'accés o podrien fer de prescriptors amb veïns i veïnes que tenen terres que no treballen o que estan pensant en arrendar.

Quines accions/propostes creus que són necessàries per facilitar l'accés a la terra?

Una llei amb contingut de veritat de protecció i distribució de la terra, un canvi en la PAC, conscienciar la població per facilitar l'accés a la terra, conscienciar els consumidors, etc. Transversalment a tot això, hi ha, és clar, el preu de la terra. La terra com a entitat d'especulació econòmica i una PAC injusta.

Entrevista a Josep Espluga (IGOP – UAB). Rebuda el 30 de març del 2018.

Per què l'accés a la terra és una problemàtica?

L'accés a la terra, a dia d'avui, és un dels principals obstacles per al sorgiment d'un model agroalimentari alternatiu. Una sèrie de mecanismes institucionals fan que la terra cultivable es mantingui dins del model agroindustrial productivista, de tal manera que la nova pagesia no hi pot accedir. Aquests mecanismes són bàsicament de dos tipus: En primer lloc, les subvencions de la PAC que distribueixen pagaments en funció de la superfície que tenen els pagesos, però només als que fan determinats cultius i amb un maneig determinat (de tipus agroindustrial, principalment). Els models agroalimentaris alternatius ho tenen més difícil, i sobretot si es dediquen a horta i fruita (que pràcticament no reben subvenció). És a dir, la PAC privilegia l'agricultura cerealista i de farratges, a gran escala i per a l'exportació, en detriment d'una agricultura pensada per a l'abastiment de proximitat i ecològica. Això fa que la nova pagesia que aposta per models alternatius, que sovint no prové de família pagesa, no trobi lloc on produir. Perquè la terra es manté en mans dels pagesos convencionals, els quals no només no en deixen anar ni una mica, sinó que procuren augmentar-la en la mesura del possible, ja que així reben més subvencions. Habitualment, quan un pagès es jubila, la seva terra passa a ser treballada

per algun veí (sovint, el tracte acostuma a ser que el propietari es queda la subvenció de la PAC i el pagès que la treballa es queda la collita). D'aquesta manera, les terres cultivables rara vegada surten del model agroalimentari hegemònic impulsat per la PAC (al qual estan plegats tots els governs de tots nivells).

Els models agraris alternatius, basats en l'agroecologia i la sobirania alimentària, en el nostre context (europeu) no provenen tant de la pagesia, sinó que responen a una demanda del consum. És la creixent massa de persones consumidores que cerquen una alimentació més saludable, més sostenible, més resilient, més integrada en l'economia local, etc., el que promou les iniciatives agroecològiques. Per això, el perfil de la nova pagesia és diferent a la clàssica: són persones joves, amb estudis, amb una notable presència de dones, i sense tradició familiar agrària. És a dir, sense accés a la terra. A dia d'avui, aquest és probablement el principal obstacle per a la nova pagesia.

Per què les iniciatives a Catalunya no acaben de funcionar adequadament?

Efectivament, a Catalunya hi ha hagut nombroses iniciatives per a donar accés a la terra a nous pagesos, principalment a través de 'Bancs de terra', però no han acabat de funcionar gaire bé. El funcionament d'aquests bancs acostuma a ser molt simple: un ajuntament, consell comarcal u organisme oficial identifica i contacta amb propietaris de terres per a que les cedeixin a persones interessades en cultivar-les. La teoria és bona, però a la pràctica no funciona. Principalment perquè els organismes que han impulsat bancs de terres han subestimat les energies i recursos necessaris per al seu funcionament, pensant que una vegada en marxa funcionarà per si sol. Però malauradament no és així, sinó que cal una feina continuada d'algú que faci la prospecció de terres, valori els projectes de les persones que s'hi instal·laran, faci l'acompanyament, etc. És una cosa més complexa i requereix de persones qualificades i amb temps i recursos per a tirar-ho endavant, cosa que sovint s'ha descuidat força. Per altra banda, els bancs de terres organitzats amb recursos públics només tenen sentit per a promoure una pagesia alternativa (ja que la convencional no ho necessita), cosa que tampoc s'ha tingut en compte sempre.

Quin rol consideres que ha de tenir la ciutadania en aquesta problemàtica?

La ciutadania, o una part de la ciutadania, és qui està reclamant un model agroalimentari diferent, que no generi tants impactes negatius colaterals (contaminació, despoblament rural, neocolonialisme, etc.). Tot i que encara és una part petita de la societat, cada vegada

hi ha més gent conscienciada i és un moviment irreversible, cada vegada n'hi haurà més. Per tant, jo diria que la ciutadania ja fa el que ha de fer, tot i que sempre podria fer més. La responsabilitat està en les polítiques públiques que es duen a terme en l'àmbit agrari, rural, alimentari, etc., que estan fetes a mida del model agroindustrial i exportador. En aquest sentit, la ciutadania podria exigir més polítiques públiques agroecològiques. Cosa que ja està passant, però només a nivell municipal. Hores d'ara pràcticament només són els governs locals els que estan impulsant models agroalimentaris alternatius, mentre que els governs autonòmics, estatals i la UE, la OMC, etc., segueixen promovent els models agroindustrials (abocant-hi un molts diners públics). És clar, que la capacitat de pressió dels lobbies agroindustrials és molt forta, molt més que la de la ciutadania.

Quines accions/propostes creus que són necessàries per facilitar l'accés a la terra?

Si es vulgues resoldre el tema de debò, el que s'hauria de fer és canviar les lleis i normatives que regeixen els usos de la terra i les subvencions agràries. A dia d'avui són un obstacle. Caldria que repensar de dalt a baix tots els ingents recursos econòmics que es dediquen a subvencionar l'agricultura (que fins ara només han estat una font de rendes de latifundistes i han contribuït a anar concentrant la terra en cada vegada més poques mans). I caldria una legislació que no permetés l'abandonament de terres ni el canvi d'usos (com a França, per exemple, on la terra agrària s'ha de cedir obligatòriament a un altre pagès o a un banc de terres estatal).

Tot i això, els interessos que hi ha al voltant de la terra són tan forts que dubto que veiem una reforma en el sentit que comento. Per això, comptant que la legislació no canviarà gaire en el futur, jo proposaria:

- a) Crear la figura del dinamitzador agroecològic a escala comarcal o municipal, per tal de posar en contacte persones amb terres i productors, ajudant-los a generar projectes conjunts a nivell local (que impliquin altres actors del territori com ara botiguers, restaurants, menjadors escolars, artesans, grups de consum, etc.), amb un acompanyament permanent (com una mena de tècnic de suport agroterritorial).
- b) Facilitar terres públiques per a projectes agroecològics: Molts ajuntaments, diputacions, etc., disposen de moltes hectàrees que hores d'ara tenen llogades a pagesos convencionals o simplement abandonades. Caldria exigir a aquests organismes públiques que cedissin terres a projectes agroecològics que poguessin demostrar beneficis econòmics, socials, ambientals, etc., per al territori. És una cosa que ja s'està fent i amb uns èxits rellevants (cas de l'ajuntament de Saragossa,

de Sant Cugat, del Prat de Llobregat, de València, etc.). Els ajuntaments podrien combinar aquestes iniciatives amb altres com la compra pública d'aliments ecològics i/o de proximitat (per a residències, escoles, etc.).

Entrevista a Peter Volz (Agronauten, Alemanya). Rebuda el 5 d'abril del 2018.

Why is access to land a problem?

In Germany the prices have increased in the last years, also there is a high percentage of leased land, there is land concentration and new entrants are having a hard time to get the access, unless it is in more remote areas (many time new entrants want to be linked to the cities for direct marketing).

Which organizations are working to improve access to land in Germany? Do you have some organization like Terre de liens or Terre-en-vue?

Yes, we have Kulturland, BioBoden, Regionalwert AG and several smaller local organisations and foundations.

What actions/proposals do you think are necessary to facilitate access to land?

Policy changes are required, on local, national and European level. In 2015 we wrote our demands on a petition to the European Parliament (Preserving and managing European farmland as our common wealth: A CSO Call for a sustainable and fair EU governance of farmland).

For local/national level:

Spatial planning needs to address “access to land” in peri-urban land:

- For municipalities: keeping or regaining agricultural land belonging to the city, prioritizing young organic farmers with direct marketing concepts as tenant and supporting the establishment of farmers.
- For the EU: put forward a Directive on fair and sustainable access to farmland.

Land speculation around urban areas needs to be fought.

Enforcing/supporting development of “green belt/ceinture verte” around cities, and dedicating “x” percentage to agricultural production (prioritizing leasing/selling land to new farmers/cooperative farming arrangements/pilot farm projects for education or social integration).

Connecting housing and land planning (e.g. building a housing settlement with land plots attached to them; every village should have a village farm; enabling farmers to build farmhouse, while preventing over-building farmland).

Long term strategy of land acquisition. Permanent land designation as farmland.

Compensating the loss of farmland (e.g. due to infrastructure projects) by the acquisition/conversion of other pieces of land into farmland

Tax breaks for landowners who offer urban/peri-urban land for food

Production (either permanent or temporary arrangements).

Regulating and facilitating access to land and contact between interested parts.

Assess the current status of the governance of land in the EU in the light of VGGT, VGSSF.

Directive to support succession Planning.

Directive on fair and sustainable access to farmland.

Support small scale local coop or collective processing facilities.

What role do you think citizens should have in this problem?

It's like this: the policy is lagging behind so citizens had to take the lead like Terre de liens or the German organizations I listed. However, there is only so much that citizens can do, ultimately it is essential to have different policies, from the Common Agricultural Policy on EU level (and global trade policies) to the local level. The active citizens are the avantgarde. It is also important to consider the timeframe, we have 3.5 million farmers retiring in the next 10 years in Europe, what happens with these farms?

Entrevista a Joan Muntané (Fundació Lleida 21, de l'Ajuntament de Lleida).

Rebuda el 5 d'abril del 2018.

Per què l'accés a la terra és una problemàtica?

En poques paraules, cada vegada hi ha menys agricultors, els quals tenen l'edat cada cop més avançada. Tot i així, les terres cultivables no es perden, sinó que són llogades a pagesos veïns, fet que dificulta l'accés dels més joves. O bé són acaparades per grans empreses del territori.

També cal tenir present que la terra, tradicionalment, té un valor sentimental/patrimonial pel propietari, que dificulta que se'n vulgui desprendre. I, aquells que fan el pas per llogar-la, es troben en que han de tractar en persones que no coneixen.

La Llei de contracte d'arrendament rústic exposa que els contractes han de ser de com a mínim 7 anys, i això fa enrere part dels possibles pagesos i arrendataris.

Per què les iniciatives a Catalunya no acaben de funcionar adequadament?

No ho se... la principal raó és la reticència a llogar a desconeguts. Amb les experiències a Lleida puc dir que sovint els propietaris no volien arrendar i que a vegades ningú vol arrendar les terres de regadiu perquè hauria de pagar la taxa acumulada de sequiatge (càrrega impositiva anual per les terres de regadiu). Això suposa que si es deixa d'utilitzar la terra i, per tant, es deixa de pagar la taxa, no hi ha cap conseqüència ni penalització. Ara bé, si es vol reprendre l'activitat en aquella terra s'ha de pagar l'acumulat durant els anys que no s'hagi fet.

Una altra dificultat és que normalment no s'ofereix la finca i la residència als candidats a entrar en el sector.

Quin rol consideres que ha de tenir la ciutadania en aquesta problemàtica?

L'administració és evident que hi ha de ser. I la ciutadania s'ha de comprometre i conscienciar en aquesta temàtica.

Aquí a Lleida, des de fa cinc anys, tenim l'experiència del viver d'agricultors de Rufeà (incubadora agrícola). Impulsat des de l'Ajuntament s'ofereixen parcel·les certificades com ecològiques de fins a 2 hectàrees. L'administració avalua els projectes i escull els beneficiaris. Fins el moment hi han passat 8 persones, de les quals una hi és des del principi del projecte.

Un altre punt que considero important és que sovint es parla d'accés a la terra, però no de les fases posteriors. Un cop engegat el negoci cal crear una marca, ser competitiu, constant, crear vincles amb els clients, etc.

Quines accions/propostes creus que són necessàries per facilitar l'accés a la terra?

Com he dit, cal treballar per millorar l'accés a la terra i la viabilitat del projecte. Aquest segon punt requereix aprendre a gestionar i vendre el teu producte ja que hi ha molta competència.